

વર્ષ : ૪૮ ♦ અંક : ૦૨
ફેબ્રુઆરી-૨૦૨૪

શક્તિય સંતશ્રી આત્માનંદજી પ્રેરિત

Retail Price Rs. 5/- Each

દિવ્યધ્વનિ

શ્રી રામમંદિર,
અયોધ્યા

શ્રીમદ્ રાજ્યાંદ આદ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર

(શ્રી સત્યુત - સેવા - સાધના કેન્દ્ર સંચાલિત)

કોલા ૩૮૨ ૦૦૭. (જિ. ગાંધીનગર, ગુજરાત)

મો.નં. ૯૮૨૬૯૭૩૮૮ (કાર્યાલય / એકાઉન્ટ), ૯૮૨૬૯૭૩૭૯ (રિઝોશન / આવાસ)

Mail : mail@shrimadkoba.org, Web : www.shrimadkoba.org

બા. દ્ર. શ્રી સુરેશાલેયાની ચેજાઈ ધર્મયાા વેળાએ

ધ્યાનયોગી પૂજય જશાજજુ મહારાજ સાથે સત્સંગ

વિશાખાચાર્ય આશ્રમ, પોણ્ણૂર

શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય ગ્રામમંદિર, પોણ્ણૂરમલઈ

પો
ણ્ણૂ
ર
હિલ્સ

શ્રી અરિહંતગારિ

પોણ્ણૂરહિલ્સ મંદિર

શ્રી ગગનેશભાઈ નેમિલાલેન સંઘવીના નિવાસસ્થાને સત્સંગ

દિવ્યધન

અનુકૂળમણિકા

-: પ્રેરક :-

શ્રીકૃત્યશ્રી આત્માનંદજી
કેન્દ્ર

-: તંત્રી - સંપાદક :-

શ્રી ભિતેશ એ. શાહ
(મો) ૮૪૨૭૦૬૪૪૭૮

-: સ્વત્ત્વાધિકારી :-

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક
સાધના કેન્દ્ર
(શ્રી સત્શ્વત-સેવા-સાધના કેન્દ્ર
સંચાલિત)
કેન્દ્ર

-: મુદ્રક-પ્રકાશક :-

ડૉ. શ્રી શર્મિષ્ઠાબેન એમ. સોનેજી
શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક
સાધના કેન્દ્ર, કોબા
કેન્દ્ર

-: પ્રકાશન સ્થળ :-

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક
સાધના કેન્દ્ર
કોબા - ૩૮૨ ૦૦૭
ફોન: ૮૪૨૮૬૬૨૩૮૬
(એકાઉન્ટ્સ)
૮૪૨૮૬૬૨૩૭૬
(પ્રકાશન/આવાસ)
કેન્દ્ર

-: લવાજમ શૈણી :-

ભારતમાં
ત્રિવાર્ષિક રૂ. ૪૦૦
આજીવન રૂ. ૨૦૦૦
પરદેશમાં
By Air Mail
ત્રિ-વાર્ષિક : Rs. 4000
\$-80, £-60
આજીવન : Rs. 15000
\$-300, £-220

(૧)	શ્રી સદગુરુપ્રસાદ	શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી	૫
(૨)	સાચી સમજણ અને પ્રયોગ ...	પૂજ્યશ્રી આત્માનંદજી..	૬
(૩)	શ્રી સ્વરૂપ સંબોધન	બા.બ્ર.શ્રી સુરેશજી.....	૮
(૪)	પ્રેમથી મૈત્રી-વાયા અનુકૂળા	સમજા શુતપ્રકાશજી.....	૧૧
(૫)	ગુણોનું વિરાટ આકાશ	પદ્મશ્રી ડૉ. કુમારપાણ દેસાઈ ..	૧૩
(૬)	શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્ય	પ્રા. ગંદાબહેન પંચાલી	૧૬
(૭)	શ્રી કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર ...	શ્રી મહેન્દ્રભાઈ ખંધાર ...	૨૦
(૮)	જીવનનો અર્થ અને પોતાના	શ્રી રમેશભાઈ ખંધાર	૨૪
(૯)	ભગવદ્-ભારતી-ભક્તિ ..	અનુવાદ : બા.બ્ર.બિન્દુદીંદી ..	૨૮
(૧૦)	શ્રીરામચંદ્ર જિનપૂજા		૩૧
(૧૧)	જૈન ધર્મમાં રહેલા વિશિષ્ટ ...	શ્રી પારુલબેન બી. ગાંધી ..	૩૪
(૧૨)	સમાજ-સંસ્થા દર્શન		૩૮

વર્ષ : ૪૮

ફેલ્બુઆરી-૨૦૨૪

અંક-૦૨

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર

(શ્રી સત્શ્વત-સેવા-સાધના કેન્દ્ર સંચાલિત)

કોબા - ૩૮૨ ૦૦૭ (જિ. ગાંધીનગર, ગુજરાત)

ફોન: ૮૪૨૮૬૬૨૩૮૬ (એકાઉન્ટ્સ)

૮૪૨૮૬૬૨૩૭૬ (પ્રકાશન/આવાસ)

mail@shrimadkoba.org, www.shrimadkoba.org

બેંકમાં સીદું દાન ભરવા માટેની વિગત

Bank Detail : Shrimad Rajchandra Adhyatmik Sadhana Kendra

Name of Bank : HDFC Bank Ltd.

Branch : Sughad, Gandhinagar - 382424.

A/c. No. : 50200070731240 • IFSC Code : HDFC0003067

BANK DETAILS FOR FOREIGN DONORS

IN FAVOUR OF : SHREE SATSHRUT SEVA SADHANA KENDRA

NAME of BANK : STATE BANK OF INDIA

BRANCH : NEW DELHI, MAIN BRANCH 11, PARLIAMENT STREET-110001

A/C NO. : 40102524216

SWIFT CODE : SBININBB104

INCOME TAX EXEMPTION UNDER SECTION (80G) 5 OF THE INCOME TAX

ACT, 1961. VIDE NO. CIT / GNR / 80G / GNR89 / 2026-2027

INCOME TAX REGISTRATION U/S. 12AA. 041910192

લેખકો / ગ્રાહકો / વાચકોને

- ☞ ‘દિવ્યધ્વનિ’ દર મહિને પ્રગટ થાય છે.
- ☞ કોઈ પણ અંકથી ગ્રાહક થઈ શકાય છે.
- ☞ ગણ વર્ષથી ઓછી મુદ્તનું લવાજમ સ્વીકારવામાં આવતું નથી.
- ☞ ચેક/ડ્રાઇટ/એમ.ઓ. ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ આધ્યાત્મિક સાધના’ કેન્દ્ર, કોબા’ના નામનો મોકલવો.
- ☞ સહુ સ્વજનો-મિત્રો વધુમાં વધુ ગ્રાહકો નોંધાવીને સહયોગી બને તેવી વિનમ્ર અપેક્ષા છે.
- ☞ ગ્રાહકોએ પત્રવ્યવહારમાં પોતાનો ગ્રાહક નંબર અને પૂરું સરનામું અવશ્ય લખવું. ગ્રાહક નંબર સરનામાની ઉપર લખોલો હોય તે નોંધી રાખવા વિનંતી છે.
- ☞ સરનામામાં ફેરફાર થયાની જાણ તાત્કાલિક કરવા વિનંતી છે.
- ☞ કોઈપણ લેખ સ્વીકારવો કે ન સ્વીકારવો કે કમશઃ લેવો તેનો સંપાદકશીને સંપૂર્ણ અધિકાર રહેશે.
- ☞ લેખકોનાં મંતવ્યો સાથે સંપાદકશીનું સહમત હોવું આવશ્યક નથી.

ગ્રાહકોને નમ્ર વિનંતી

આપના હાલના મોબાઇલ નંબર તેમજ E-mail એફ્રેસ સંસ્થાને આપના ગ્રાહક નંબર સાથે રેકર્ડ અપદેશન માટે તુરત જ મોકલી આપવા વિનંતી.
મો.નં. ૮૪૨૮૬૬૨૩૭૬,
વોટ્સએપ નં. ૮૩૨૭૦૯૦૯૮૩

: મુદ્રણસ્થાન :

ભગવતી ઑફસેટ

૧૫/સી, બંસીધર અસ્ટેટ, બારડોલપુરા,
અમદાવાદ - ૩૮૦૦૦૪
ફોન : ૨૨૧૬ ૭૬૦૩

પ્રાર્થના

હે પરમકૃપાળુદેવ !

આપે કહ્યું છે કે, “આ દેહે કરવા યોગ્ય કાર્ય તો એક જ છે કે, કોઈ પ્રત્યે રાગ, અથવા કોઈ પ્રત્યે કિંચિત્ માત્ર પણ દ્રેષ ન રહે. સર્વત્ર સમદશા વર્તે.”

આપની આ વાત સાથે મુમુક્ષુતાના થોડા અંશો પણ જેમનામાં હોય, તેવા જીવો તો સહમત હોય જ, પરંતુ સમસ્યા એ છે કે અમારાથી સમદશા પ્રામ કરવી હુઝર છે. આપના ચરણોનું શરણ અને વચનોનો આશ્રય હોવા છતાં આ દેહે અમે આ ભગીરથ કાર્ય કરી શકીએ એમ બનવું હુદ્ધટ લાગે છે. છતાં પણ ચોથા આરામાં હુર્લબ એવા મહાપુરુષનો યોગ, મહત્રપુણ્યના ઉદ્યથી અમને આ ભવમાં મળ્યો છે અને પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુદેવનું શરણ પણ મળ્યું છે, તેથી એવો નિશ્ચય અમે કરીએ છીએ કે હવે તો સર્વત્ર સમદશા વર્તે એવો પુરુષાર્થ કરવો જ, અને અંતે કાર્યસિદ્ધ કરવી ! પરંતુ હજુ ભગીરથ કાર્ય કેવી રીતે થઈ શકશે ?

તેથી આપને વિનંતી કરીએ છીએ કે -
હે પ્રભુ !

નિશ્ચય અમારો અને કૃપા તમારી,

મળે તો કામ સારે કૃપાળુ !

એકલો જીવ તો અનંતકાળથી

ભવના ફેરા ફરે કૃપાળુ !

રાગદ્રેષને દૂર કરીએ,

અલિપ્તભાવમાં રહીએ કૃપાળુ !

પરિભ્રમણથી પાર ઉત્તરીએ,

દેજો આશિષ એવા કૃપાળુ !

ॐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

શ્રી સદગુરુપ્રસાદ

શ્રીમદ રાજયંત્રણ

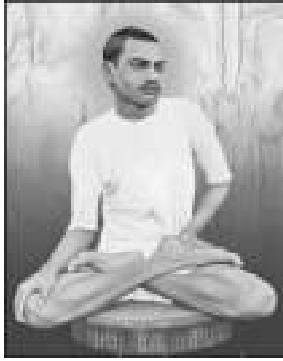
પત્રાંક-૪૬૬

મુંબઈ, ચેત્ર વદ ૧૪, શુક્ર, ૧૯૫૦

જે મુમુક્ષુજીવ ગૃહસ્થ વ્યવહારમાં વર્તતા હોય, તેણે તો અંદર નીતિનું મૂળ પ્રથમ આત્મામાં સ્થાપવું જોઈએ. નહીં તો ઉપદેશાદિનું નિષ્ફળપણું થાય છે.

દ્રવ્યાદિ ઉત્પન્ન કરવા આદિમાં સાંગોપાંગ ન્યાયસંપત્ત રહેવું તેનું નામ નીતિ છે. એ નીતિ મૂક્તાં પ્રાણ જીવ એવી દશા આવ્યે ત્યાગ વૈરાગ્ય ખરા સ્વરૂપમાં પ્રગટે છે, અને તે જ જીવને સત્પુરુષનાં વચ્ચનાં તથા આજ્ઞાધર્મનું અદ્ભુત સામર્થ્ય, માહાત્મ્ય અને રહસ્ય સમજાય છે; અને સર્વ વૃત્તિઓ નિજપણે વર્તવાનો માર્ગ સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે.

દેશ, કાળ, સંગ આદિનો વિપરીત યોગ ઘણું કરીને તમને વર્તે છે. માટે વારંવાર, પણ પણે તથા કાર્યે કાર્યે સાવચેતીથી નીતિ આદિ ધર્મોમાં વર્તવું ઘટે છે. તમારી પેઠે જે જીવ કલ્યાણની આકંક્ષા રાખે છે, અને પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષનો નિશ્ચય છે, તેને પ્રથમ ભૂમિકામાં એ નીતિ મુખ્ય આધાર છે. જે જીવ સત્પુરુષનો નિશ્ચય થયો છે એમ માને છે, તેને વિષે ઉપર કહી તે નીતિનું જો બળવાનપણું ન હોય અને કલ્યાણની યાચના કરે તથા વાર્તા કરે, તો એ નિશ્ચય માત્ર સત્પુરુષને વંચવા બરોબર છે. જોકે સત્પુરુષ તો નિરાકંક્ષી છે એટલે, તેને છેતરાવાપણું કંઈ છે નહીં, પણ એવા પ્રકારે પ્રવર્તતા જીવ તે અપરાધયોગ્ય થાય છે. આ વાત પર વારંવાર તમારે તથા તમારા સમાગમને ઈચ્છતા હોય તે મુમુક્ષુઓએ લક્ષ કર્તવ્ય છે. કઠણ વાત છે માટે ન બને, એ કલ્યાણ મુમુક્ષુને અહિતકારી છે અને છોરી દેવા યોગ્ય છે.

પત્રાંક-૫૧૬

મુંબઈ, આવાણ વદ ૧, ૧૯૫૦

પાણી સ્વભાવે શીતળ છતાં કોઈ વાસણમાં નાખી નીચે અજિન સળગતો રાખ્યો હોય તો તેની નિરિચ્છા હોય છતાં તે પાણી ઉષ્ણપણું ભજે છે, તેવો આ વ્યવસાય, સમાધિએ શીતળ એવા પુરુષ પ્રત્યે ઉષ્ણપણાનો હેતુ થાય છે, એ વાત અમને તો સ્પષ્ટ લાગે છે.

વર્ધમાનસ્વામીએ ગૃહવાસમાં પણ આ સર્વ વ્યવસાય અસાર છે, કર્તવ્યરૂપ નથી, એમ જાણ્યું હતું. તેમ છતાં તે ગૃહવાસને ત્યાગી મુનિયર્યા ગ્રહણ કરી હતી. તે મુનિપણામાં પણ આત્મબળે સમર્થ છતાં તે બળ કરતાં પણ અત્યંત વધતા બળની જરૂર છે, એમ જાણી મૌનપણું અને અનિદ્રાપણું સાડાબાર વર્ષ લગભગ ભજ્યું છે, કે જેથી વ્યવસાયરૂપ અજિન તો પ્રાયે થઈ શકે નહીં.

જે વર્ધમાનસ્વામી ગૃહવાસમાં છતાં અભોગી જેવા હતા, અભ્યવસાયી જેવા હતા, નિઃસ્પૃહ હતા, અને સહજ સ્વભાવે મુનિ જેવા હતા, આત્માકાર પરિણામી હતા, તે વર્ધમાનસ્વામી પણ સર્વ વ્યવસાયમાં અસારપણું જાણીને, નીરસ જાણીને દૂર પ્રવર્ત્ય; તે વ્યવસાય, બીજા જીવે કરી કર્યા પ્રકારથી સમાધિ રાખવી વિચારી છે, તે વિચારવા યોગ્ય છે. તે વિચારીને ફરી ફરી તે ચર્ચા કાર્યે કાર્યે, પ્રવર્તને પ્રવર્તને સ્મૃતિમાં લાવી વ્યવસાયના પ્રસંગમાં વર્તતી એવી રુચિ વિલય કરવા યોગ્ય છે. જો એમ ન કરવામાં આવે તો એમ ઘણું કરીને લાગે છે કે હજુ આ જીવની યથાયોગ્ય જિજ્ઞાસા મુમુક્ષુપદને વિષે થઈ નથી, અથવા તો આ જીવ લોકસંજ્ઞાએ માત્ર કલ્યાણ થાય એવી ભાવના કરવા ઈચ્છે છે. પણ કલ્યાણ કરવાની તેને જિજ્ઞાસા ઘટતી નથી; કારણ કે બેય જીવનાં સરખાં પરિણામ હોય અને એક બંધાય, બીજાને અબંધતા થાય, એમ ત્રિકાળમાં બનવા યોગ્ય નથી.

સાચી સમજણ અને પ્રયોગ

પરમ શક્તેય સંતશ્રી આત્માનંદજી

આપણે પત્રાંક-પપ ના આધારે મુમુક્ષુઓની સાધનાદિપિ વિશે ચર્ચા કરીશું. ભગવાને, આચાર્યોએ, સંતોએ, જ્ઞાનીઓએ પોતાની અનુભવવાણીથી જે કહું છે તે સમજવું અધરું નથી, પણ તે સ્વીકારવું અધરું છે અને ભગવાન એવું કહે છે કે જો તું સ્વીકાર કરતો નથી, તો તું સમજ્યો નથી.

“સમજ સાર સંસાર મેં, સમજ ટાળે દોષ,
સમજ સમજ કર જીવ હી, ગયા અનંત મોક્ષ.”

જો આપણે કોઈ વસ્તુ સમજ્યા છીએ તો આપણે કેટલી સમજ્યા છીએ ? આપણા જેટલા દોષો આપણે દૂર કરીએ છીએ, એટલું આપણે સમજ્યા છીએ એવું કહી શકાય. જેટલા દોષો હજુ ટણ્યા નથી, હજુ બાકી રહ્યા છે, તેટલું આપણે હજુ સમજ્યા નથી. આ સમજણની પારમાર્થિક વ્યાખ્યા છે.

જેટલા પ્રમાણમાં તે દોષોને ટાળ્યા, એટલા પ્રમાણમું તું આસ્ત્રવથી, એટલે કે દોષોથી નિવત્યો. એટલે કે તું મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત થયો. આમાં ‘યથા’ એવો એક શબ્દ વાપર્યો છે, જેને યથાર્થ રૂપે ગુરુગમથી સમજવો જોઈએ. જ્યારે જ્યારે, જેટલો જેટલો, રૂડ પ્રકારે તું સમજ્યો. એટલે કે ‘યથા’ નો અર્થ ફક્ત જેટલું એવો જ નથી, પરંતુ ‘જ્યારે જ્યારે’ અને ‘જેટલું જેટલું’ એ બંને રીતે સમજવું. એટલે કે તું જેટલો જેટલો, જ્યારે જ્યારે સમજ્યો છે, ત્યારે જ્યારે, તેટલો તેટલો તું આસ્ત્રવથી નિવત્યો છો. અહીં આત્માની વાત ચાલે છે. આપણે ઘણી બધી માહિતી ભેગી કરવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ; એ ચિત્તને રમાદવા માટે ઠીક છે, પણ એ કાંઈ અનિવાર્ય નથી. વધારે બળ, વધારે સમય, વધારે પુરુષાર્થ દોષોને

ટાળવા માટે થવો જોઈએ.

જ્યારે આપણને પાપભાવો થાય છે ત્યારે આપણને એમ લાગે છે કે | am doing something which is against Jin Agana ? હું એવું કંઈક કરી રહ્યો છું કે જે જિનઆજ્ઞાથી વિરુદ્ધ છે ? ટાળી ન શકાય ત્યારે પણ તું એ

સ્વીકાર કરે છે કે આ બરાબર નથી કંઈક ખોટું છે ? તો એટલું સમજાયું કહેવાય. આપણને તો દસ-બાર દિવસ પછી યાદ આવે કે ખોટું કર્યું. પછી વિચારીએ કે એ તો ભૂલથી થયું ! તો પણ કર્મ બંધાશે. લૌકિક રીતે સમજાએ કે ઈન્કમટેક્સ ભરવામાં પાંચ દિવસ મોટું કરીએ અને કહીએ કે હું ભૂલી ગયો હતો, બહારગામ ગયો હતો. તો ચાલશે ? અરે, સરકાર કહેશે કે દંડ ભરી દો. આવું જ આપણા દોષ બાબતે પણ છે. આપણે ખોટું કરીને વિચારીએ કે કર્મ ન બંધાય, તો ભાઈ, એ વ્યવસ્થા તો ભાવિ તીર્થકર માટે પણ નથી. ભાવિ એટલા માટે કહું કે તીર્થકર બન્યા બાદ તેઓ દોષ કરતા નથી.

મોક્ષમાર્ગ સમજવામાં તકલીફ નથી, પણ મોક્ષમાર્ગ સાચો છે અને મને શ્રેયસ્કર છે એમ પણ લાગવું જોઈએ. ‘મને’ એટલે કે પોતાના સંદર્ભમાં વિચારવું જરૂરી છે. શ્રેયસ્કર પોતા માટે છે એમ સમજવું. તું તારી જાતને સુધારી શકે, નિશ્ચયનયથી તો કોઈપણ અન્યને સુધારવાનું કોઈ પણ જીવ કરી શકે નહીં.

પત્રાંક-પપ ની વાત કરીએ તો પત્રમાં પ્રથમ વાક્ય આ પ્રમાણે છે :

“કર્મ એ જડ વસ્તુ છે. જે જે આત્માને એ જડથી જેટલો જેટલો આત્મબુદ્ધિએ સમાગમ છે,

ટેટલી ટેટલી જડતાની એટલે અભોધતાની તે આત્માને પ્રાપ્તિ હોય, એમ અનુભવ થાય છે. આશ્રૂતા છે, કે પોતે જડ છતાં ચેતનને અચેતન મનાવી રહ્યાં છે!”

બે શબ્દો છે કે જે બે પદાર્થને સૂચવે છે-એક જડ અને બીજો ચેતન. આ બંનેને અંતરમાં યથાર્થ સ્વીકાર કરે, તો મોક્ષમાર્ગ ચાલુ થઈ જાય. આંક-૮૦૨ નો મુખ્ય આધાર આ બે શબ્દો છે. સિદ્ધાંત એ જ છે, શબ્દો બીજા મૂક્યા છે,

“જડ ને ચૈતન્ય બને દ્રવ્યનો સ્વભાવ ભિન્ન,
સુપ્રતીતપણે બને જેને સમજાય છે;
સ્વરૂપ ચેતન નિજ, જડ છે સંબંધ માત્ર,
અથવા તે જ્ઞાય પણ પરદ્રવ્યમાંય છે;”

પ્રામાણિક મુમુક્ષુઓ માટે તો સર્વ સમય સાધનાનો સમય છે. જગતના સમસ્ત પદાર્થો-શરીર સહિત, વાણી સહિત, વિકલ્પો સહિત પરદ્રવ્ય છે એમ આપણને ચોવીસે કલાક લાગે ત્યારે આપણે આત્મજ્ઞાની થઈ ગયા છીએ અથવા આત્મજ્ઞાન થવાની તૈયારી છે. પ્રામાણિક મુમુક્ષુ માટે સાધનાનો કોઈ ચોક્કસ સમય હોતો નથી. સર્વ સમયે સાધના. ભલે હજુ એવી શક્તિ નથી, પણ શ્રદ્ધામાં છે. શ્રદ્ધામાં સર્વ પ્રકારે અને સર્વ સમયે સાધના છે. જીવનની દરેક દરેક પ્રવૃત્તિ-ખાવું, પીવું, કામ કરવું વગેરે સમયે સાધનાની જ દાણિ રાખવી. જેટલી શક્ય હોય તેટલી સાધના કરવી. મારે સાધના ક્યારે કરવી? એ પ્રશ્નનો જવાબ ભગવાન એ પ્રશ્નરૂપે આપે કે સાધના ક્યારે ન કરવી? અર્થાતું દરેક સમયે કરવી. ભલે તું ગૃહસ્થ છે, સતત સાધના ન કરી શકે, પણ સાધનાની દાણિ તો કેળવી શકે ને? ચાર રસ્તા પર આપણી કાર ઊભી છે, બેચાર બિખારીઓ આવીને ‘ભૂષ્યો હું’ એવું કહી ખાવાનું માંગો. તું જુઓ છે કે તારી પાસેના બિસ્કિટ તો ખલાસ થઈ ગયા છે. ત્યારે ઓછો જાગૃત હોય તો વિચારે કે ઠીક છે, આજે આપી શકાય એમ નથી. પણ વધારે જાગૃત હોય તો બિસ્સામાં હાથ કેમ નથી નાખતો? પણ એ તો

વિચારે છે કે ચાલશો હવે, ફરી વધારે આપી દઈશું. આ ચાલશેનો જે ભાવ છે તે દશાવિ છે કે એટલી જાગૃતિ, એટલો તલસાટ નથી. તત્કષા કાર્ય કરવાની ભાવના અને ઉદ્ઘાન નથી. આપણી પાસે સિદ્ધાંતની અપેક્ષાએ જોકે સર્વ સમયે સાધના કરવાની શક્તિ નથી, કારણકે આપણે તથારૂપ મુનિઅવસ્થામાં નથી. છતાં વૈકલ્પિક અવસરો તો છે જ. પણ આપણને અંદર એટલો તલસાટ નથી. એટલે તો કહ્યું ને કે - “દેહ જીવ એકરૂપે ભાસે છે અજ્ઞાન વડે,
કિયાની પ્રવૃત્તિ પણ તેથી તેમ થાય છે;”

શ્રદ્ધા અને જાગૃતિ જરૂરી છે, પણ પ્રમાણને લીધે, શિથિલતાને લીધે અંતરમાં ભગવાનની આજ્ઞાની પકડ જેવી જોઈએ તેવી નથી. પકડ જેટલી હોય તેટલી જ સ્વૂર્પિત વધે. આ જ પ્રમાણે ગુણની વ્યવસ્થા છે. કરણાનુયોગ એ જ કહે છે કે ગુણસ્થાન પ્રમાણે જ પુરુષાર્થ થઈ શકે.

શંકા : છંદા-સાતમા ગુણસ્થાનમાં જે પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત સ્થિતિ છે એ કઈ રીતે સમજવી?

સમાધાન : છંદા અને સાતમા ગુણસ્થાનમાં અવિનાભાવી સ્થિતિ છે. છંદામાં જે પ્રમત્ત છે એ થોડા સમયમાં જ અપ્રમત્ત થઈ જવાના છે. માટે મુનિપણું તો એક જ છે. જ્યારે થોડો થાક લાગે, ને વિશ્રામ કરે ત્યારે છંદામાં છે અને જ્યારે થાકને ‘ઓવરકમ’ કરી પુરુષાર્થ કરે એટલે સાતમા અપ્રમત્તમાં ચાલ્યા જાય. એમનો પુરુષાર્થ, ભાવના નિરંતર એવી છે કે સાતમાંથી પાછું આવવું નથી. અધ્યાત્મની દાણિએ આ વાત છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવની અપેક્ષાએ તેઓ બધું જાણો જ છે પણ ભાવના મોળી પડવા દેતા નથી.

“બને દ્રવ્ય નિજ નિજ રૂપે સ્થિત થાય છે.”

અહીં સમ્યગુદર્શનને લીધું છે પણ મુમુક્ષુ અવસ્થામાં પણ એને લાગુ કરી શકાય, કેમકે સમ્યગુદર્શનને કેવી રીતે સમજવું? નિશ્ચય સમ્યગુદર્શન એ છે કે જ્યાં મોહગ્રંથિનો ભેદ થયો

છે, જે નિશ્ચયનયથી કેવળજ્ઞાનનો વિષય છે. કેવળજ્ઞાની તે જાડી શકે, કેમકે જે કર્મનો કે જરૂરનો એક પરમાણુ જાણો, આત્માનો એક પ્રદેશ જાણો એ કેવળજ્ઞાની છે એમ આગમ કહે છે. પરંતુ એનો અર્થ એ નથી કે આત્મજ્ઞાન થયું છે એની પોતાને ખબર ન પડે. ઘણા જ્ઞાનીઓએ કહ્યું છે કે ગ્રંથિનો ભેદ થવાથી જે અનુભૂતિ થાય તે અમને થઈ છે તેથી એમ કહીએ છીએ કે અમને આત્મજ્ઞાન થયું છે. આ તાર્કિક વાત છે, શાસ્ત્રસંમત છે. મહાન પુરુષોની વાત જુદી છે.

ઉત્તમ મુમુક્ષુઓને પણ એવો આત્મલક્ષ્યનો અભ્યાસ હોય છે. પણ એ આત્મલક્ષ્ય ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે છે. નિર્વિકલ્પ ભાવભાસન થયું નથી, પણ ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે એ પ્રયત્ન કરે છે. આત્મલક્ષ્ય બંને પ્રકારે છે - આત્મજ્ઞાન થયા પહેલા પણ હોય છે અને આત્મજ્ઞાન થયા પછી પણ હોય છે. એની 'ક્વોલિટી' જુદી હોય. એટલું જ નહીં, ચોથા-પાંચમા ગુણસ્થાનવાળાને આત્મજ્ઞાન હોય અને છઢા-સાતમા ગુણસ્થાનવાળાને હોય; તો એમાં 'ક્વોલિટી' બંનેની સરખી હોય પણ 'ક્વોન્ટીટી' માં આકાશપાતાળનો ફેર હોય. સાડા ત્રાણ કખાયનો અભાવ થયો છે ત્યાં મુનિપણું છે. કેમકે આગમ પ્રમાણે સૌ પ્રથમ પાંચમા ગુણસ્થાનકેથી સાતમામાં જ વધું પડે. સાતમે જાય પછી છઢા ગુણસ્થાનકે આવે. ઉત્તમ મુમુક્ષુ ગુરુઆજ્ઞાથી, આગમપ્રમાણથી અને પોતાની શક્તિ વડે આત્માનો લક્ષ કરી શકે છે. જો એ ન કરી શકતો હોય તો કોઈ જીવને ક્યારેય પણ સમકિત થાય જ નહીં. સમકિત થાય પછી જ આત્મલક્ષ થાય એમ નથી. જે ઉત્તમ મુમુક્ષુએ ગુરુની આજ્ઞાએ આત્માનો લક્ષ કર્યો છે તેને પોતાના આત્માનો લક્ષ અને આત્માની પ્રતીતિ થાય. તે પ્રતીતિ અનુભૂતિમાં પરિણમે છે અને ત્યારે ગ્રંથિનો ભેદ થાય છે અને ત્યારપછી એને આત્મજ્ઞાન પારમાર્થિક લક્ષપૂર્વક થાય છે, જો વમન ન કરે તો.

આપણા આત્માનું પર દ્રવ્યમાં

આત્મબુદ્ધિપૂર્વક સાપેક્ષ કેટલું તાદાત્ય છે? એથી આપણે ખરેખર ક્યાં ઊભા છીએ એનો જવાબ આવી જાય. એમાં તો એ શબ્દ વાપર્યો છે તેને ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે વિસ્તારથી સમજવાનું છે. બીજું, આપણે અત્યારે સમજ નથી રહ્યા પણ 'ભાવ' કરી રહ્યા છીએ.

જે જે આત્માને, એટલે કે મને, એ જડ પદાર્થથી જેટલો આત્મબુદ્ધિએ સમાગમ છે તો એની સાથે એટલી તાદાત્યતા છે, એટલો એકત્વનો ભાવ છે. તમને કોઈ પૂછે કે આ તમારા દીકરા છે? અને સીતા માતાને પૂછે કે આ તમારા દીકરા છે? તેમાં આસમાન જમીનનો ફરક છે. જવાબ હકારમાં હોય પણ તેમાં અંતર હોય અને એના આધારે આપણે આપણા જ્ઞાનનું પણ માપ કરી લેવું. પ્રશ્ન કંઈ પણ હોઈ શકે. દીકરા-દીકરી બાબતે, ફેકટરી બાબતે કે બેંક બેલેન્સ બાબતે. આપણી એ પરદવ્યમાં કેટલી તાદાત્ય ભાવના છે એ જોવું રહ્યું.

એક ઉદાહરણથી સમજુએ - આ દીકરો તારો છે? એવો પ્રશ્ન પૂછે તો ઉત્તર સામાન્ય રીતે 'હા' એટલામાં આવી જાય. પણ જો ઉત્તર એવો હોય કે હા, આ મારો વચ્ચેલો દીકરો. મોટા બે દીકરા વિદેશ ગયા છે અને નાનો ઘરમાં ઊંઘે છે. તો જ્યાલ આવે છે કે આ બધું અંતરના મોહનો જે ઊભરો છે તેને લીધે છે, તેને લીધે આ બધું શબ્દોમાં આવે છે. માટે અત્યંત જાગૃતિ જરૂરી છે. આ શરીરનો એ શરીર સાથે અત્યંત તાદાત્યભાવનો સંબંધ છે. એ જ મોહનું સ્તર માપવાનું સાધન છે. મુમુક્ષુનું માપ મોહની ઓછપથી કાઢવું, કષોપશમ જ્ઞાનની વૃદ્ધિથી નહીં. ઘણું બધું જાણો એ ઊંચો સાધક નથી, પણ જે મોહને સર્વ સમયે, ચોવીસે કલાક ઘટાડે એ ઊંચો સાધક છે. બની ન શકે તો પણ ભાવના એવી રાખે. ઊંઘ આવે છે ને ઊંઘી જાય ને પ્રશ્ન કરે કે આત્મા ક્યાં ઊંઘે છે? પણ દર્શનાવરણની નિંદા પ્રકૃતિ

(અનુસંધાન પાના નં. ૧૮ પૃ)

શ્રી સ્વરૂપ સંબોધન

ગ્રંથકર્તા - પૂજય ન્યાયાર્થી અકલંકદેવ ★ વિવેચક : બા. ગ્ર. શ્રી સુરેશજી

શલોક-૨૩

ઉત્થાનિકા : શિષ્ય જિજ્ઞાસા કરે છે કે હે ભગવનું! સ્વ-પર પદાર્થનું જ્ઞાન કરીને હવે શું કરું કે જેથી શીંગ શિવગામી બનું?

સ્વં પરં વિદ્ધિ તત્ત્વાપિ વ્યામોહં છિન્ધિ કિંત્વમ્ ।
અનાકુલસ્વસંવેદ્યે, સ્વરૂપે તિષ્ઠ કેવલે ॥૨૩॥

અન્વયાર્થ : સ્વં = પોતાના આત્માને, પરં = શરીરાદિ અન્ય પદાર્થોને, વિદ્ધિ = સમજો, કિન્તુ = પરંતુ, તત્ત્વ અપિ = આમ હોવા છતાં, ત્યાં પણ, ઇમમ્ = આ ભેદ ભાવાત્મક, વ્યામોહં = લગ્નાવપક્ષને પણ, છિન્ધિ = દૂર કરો, કેવલે = કેવળ, અનાકુલસ્વસંવેદ્યે = નિરાકૃતારૂપ સ્વાનુભવથી જાણવા યોગ્ય, સ્વરૂપે = સ્વરૂપમાં, તિષ્ઠ = સ્થિત થાઓ.

ગાથાર્થ : હે શિષ્ય! સ્વતત્ત્વ તથા પરતત્ત્વને જાણ્યા પછી પણ ત્યાં મારા-તારાના વ્યામોહનો ત્યાગ કરી માત્ર પોતાના નિરાકૃત આત્મસ્વરૂપ કે જે સ્વસંવેદનગભ્ય છે તેમાં સ્થિત થાઓ,

વિવેચન: આચાર્યદિવ પોતાના ભેદવિજ્ઞાની, તત્વજ્ઞાની શિષ્યને સાધનાના ધ્યેય એવા પોતાના આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિત થવાનો ઉપદેશ આપે છે. હે શિષ્ય! તું હવે સ્વ-પરનો ભેદ સારી રીતે જાણી ચૂક્યો છે. પરંતુ આત્મલું જ પર્યાપ્તિ નથી. હવે સાધનાના પરમ ધ્યેયરૂપ અંતિમ ચરણમાં પ્રવેશ કરો. આ દેહાદિ પરદ્રવ્યો છે તથા ચૈતન્ય ભાવથી લક્ષિત આ હું દુંધું-આ પ્રકારના ભેદ-ભાવાત્મક વિકલ્પોથી પણ હવે ઉપર ઉઠો. આ ભેદાત્મક વિકલ્પો 'આ હું દુંધું, આ પર છે' એવો વ્યામોહ ઉત્પત્ત કરે છે તેને ઓળંગી જાઓ તથા માત્ર પોતાના અનાકૃતા, સ્વાનુભવથી જેને જાણી શકાય છે તેવા સ્વરૂપમાં સ્થિત થાઓ આ સ્વ-પરના ભેદભાવાત્મક વ્યામોહનો શીંગ ત્યાગ કરી માત્ર પોતાનામાં લીન થઈ જાઓ કેમકે જ્યાં સુધી સ્વ-પર ભેદ વિચારરૂપ દેત વિદ્યમાન છે ત્યાં સુધી નિરાકૃત,

શાંત, ધ્રુવ, શાયકસ્વભાવી અદ્વૈત આત્માની અનુભૂતિ અશક્ય છે. માટે હે શિષ્ય! તું સર્વ ભાવથી ઉદાસીન થઈ પોતાના શાંત, નિરાકૃત જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપમાં સ્થિત થઈ જા. આ પુરુષાર્થમાં સારભૂત પુરુષાર્થ છે, જે શીંગ અવિચણ, પરમ સૌખ્યરૂપી મોક્ષલક્ષ્મીનું સાક્ષાત્ કારણ છે.

શલોક-૨૪

ઉત્થાનિકા : હવે આચાર્યદિવ ગ્રંથાન્તમાં સાધનાનું ચરમ સૂત્ર અભેદનયાશ્રિત નિશ્ચય ભટ્કારક સ્વરૂપનિજ દ્વારા નિજમાં લીન થવાનું જણાવે છે.

સ્વં સ્વં સ્વેન સ્થિતં સ્વસ્મૈ
સ્વસ્માત્સ્વસ્યાવિનશ્વરમ् ।
સ્વસ્મિન् ધ્યાત્વા લભેત्
સ્વોત્થમાનન્દમૃતં પદમ् । ॥૨૪॥

અન્વયાર્થ : સ્વઃ = નિજ આત્મા, સ્વેન = પોતાના દ્વારા, સ્થિતં = સ્થિત, સ્વં = પોતાના સ્વરૂપને, સ્વસ્મૈ = પોતાના માટે, સ્વસ્માત્ = પોતાના આત્માથી, સ્વસ્ય = પોતાના આત્માનું, સ્વોથ = નિજ આત્માથી ઉત્પત્ત થયેલ, અવિનશ્વરમ् = અવિનાશી, આનન્દમ् અમૃતં પદમ् = આનંદ તથા અમૃતમય, સ્વસ્મિન = પોતાના આત્મામાં, ધ્યાત્વા = ધ્યાન કરીને, લભેત્ = પ્રાપ્ત કરો.

ગાથાર્થ : નિજ આત્મા પોતાના દ્વારા સ્થિત, પોતાના સ્વરૂપને પોતાના માટે, પોતાના આત્માથી, પોતાના આત્માના, પોતાના આત્માથી ઉત્પત્ત થયેલ અવિનાશી આનંદ તથા અમૃતમય પદ પોતાના આત્મામાં ધ્યાન કરીને પ્રાપ્ત કરો.

વિવેચન: હવે આચાર્યદિવ સાધનાના ચરમ ચરણરૂપ સૂત્ર દ્વારા અભેદભટ્કારકોની સાધના દ્વારા સ્વરૂપસ્થ થવાનો સંકેત કરે છે. આચાર્યશ્રી કહે છે કે શુદ્ધાત્મા પોતાને, પોતાના દ્વારા, પોતાના માટે પોતાનામાંથી, પોતાના આત્મામાં સ્વયંને ઉપલબ્ધ થાય છે. નિશ્ચયથી શુદ્ધાત્મોપલબ્ધિમાં બિનન કર્તા-કરણ

વગેરે હોતાં નથી. અતે આત્મા સ્વયં યોગ્ય દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવાદિ પ્રાપ્ત કરીને પોતાને સ્વયં શુદ્ધરૂપ કરે છે માટે કર્તાં સ્વયં છે. શુદ્ધાત્મોપલબ્ધિરૂપ કર્મરૂપ પણ સ્વયં પરિણામિત થયો માટે કર્મરૂપ પણ સ્વયં છે. તે પોતાના શુદ્ધોપયોગરૂપ સાધનથી સ્વયં શુદ્ધોપયોગરૂપ થાય છે. માટે સાધન (કરણ) પણ સ્વયં છે. આત્મા સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ સ્વયં માટે કરી રહ્યો છે અર્થાત્ સ્વયં જ સ્વયં ના ફળને આપે છે, કોઈ અન્યને નહીં. માટે સંપ્રદાન પણ પોતે જ છે. આત્મા પોતાના જ અશુદ્ધોપયોગ અથવા અશુદ્ધ સ્વરૂપથી પૃથ્વી થઈને શુદ્ધરૂપ થયો છે માટે અપાદાન પણ સ્વયં છે અથવા શુદ્ધનિશ્ચયનથી શક્તિરૂપ શુદ્ધ દ્રવ્યમાંથી જ શુદ્ધ સ્વરૂપ વ્યક્ત થયું છે માટે સ્વયં અપાદાન છે. આત્મા પોતાના શુદ્ધ, બુદ્ધ જ્ઞાયક સ્વભાવના આશ્રયથી જ તેના આધારે શુદ્ધ થાય છે માટે અધિકરણ પણ સ્વયં જ છે. આમ, ઉપરોક્ત પ્રકારે નિશ્ચય ષટ્કારકોની એકતાથી જ આત્મા પોતાના આનંદ તથા અમૃતમય પદ્ધને પ્રાપ્ત થાય છે. માટે હે આત્મનુ! તું સર્વ પ્રપંચો અને વિકલ્પોનો ત્યાગ કરી, પોતાના શુદ્ધ, ધૂષ્વ જ્ઞાયક સ્વભાવનો આશ્રય કરીને સ્વયંમાં લીન થઈ જા.

શલોક-૨૫

ઉત્થાનિકા: ગ્રંથના અંતે શિષ્ય આચાર્ય ભગવંતના પાદારવિંદમાં અંતિમ જિજ્ઞાસા પ્રગટ કરે છે કે હે ભગવન્! આ ગ્રંથના શ્રવણ તથા વ્યાખ્યાન કરવાથી શું લાભ થાય છે?

ઇતિ સ્વતત્ત્વं પરિભાવ્ય વાઙ્મયમ् ।
ય એતદાખ્યાતિ શૃણોતિ ચાદરાત् ।
કરોતિ તસ્મૈ પરમાર્થસમ્પર્વમ्,
સ્વરૂપ સમ્બોધન પંચવિશતિ: । ॥૨૫॥

અન્વયાર્થ: ઇતિ = પૂર્વોક્ત પ્રકારથી, ય: = જો વ્યક્તિ, એતત્ = આ, વાઙ્મયમ् = વાચનિક શાસ્ત્રમાં નિબદ્ધ, સ્વતત્ત્વં = પોતાના આત્મતત્ત્વને, પરિભાવ્ય = સંપૂર્ણપણે વિચાર-ભાવન કરીને, આદરાત् = આદરથી, આખ્યાતિ = વાંચન કરે છે, ચ = અને,

શૃણોતિ = સાંભળે છે, તસ્મૈ = તેના માટે અથવા તેને, સ્વરૂપ સમ્બોધન પંચવિશતિ: = આ પચીસ શ્લોકવાળા તથા આત્મસ્વરૂપનો બોધ કરાવનાર સ્વરૂપ સંબોધન ગ્રંથ, પરમાર્થસમ્પર્વમ् = ઉત્કૃષ્ટ, આત્મસ્વરૂપ, પરમાત્મસંપત્તિ, કરોતિ = પ્રદાન કરે છે.

ગાથાર્થ: આ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત ૨૪ શ્લોકોમાં કહ્યા અનુસાર જે વ્યક્તિ આ ગ્રંથમાં નિબદ્ધ પોતાના આત્મતત્ત્વનો સારી રીતે વિચાર કરીને, આદરસહિત અર્થાત્ શુદ્ધ અને વિનયશુદ્ધપૂર્વક ભણે છે, સાંભળે છે તેઓને આ ૨૫ શ્લોક પ્રમાણ 'સ્વરૂપ સંબોધન પંચવિશતિ' ગ્રંથ ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધાત્મરૂપી પરમ સંપદા પ્રદાન કરે છે.

વિવેચન: ગ્રંથના અંતે આચાર્યદિવ ગ્રંથના પઠન-શ્રવણનું માહાત્મ્ય બતાવતાં કહે છે કે જેઓ આ ગ્રંથનો ચારે બાજુથી વિચાર કરીને તથા આદરસહિત પઠન કરશે કે સાંભળશે, તેમને આ ગ્રંથ શુદ્ધાત્મરૂપી પરમ સંપદાની પ્રાપ્તિ કરાવવામાં સમર્થ છે. વાસ્તવમાં જોઈએ તો આચાર્યદિવે આ ૨૫ શ્લોકોમાં સંપૂર્ણ દ્વાદશાંગીનો સાર બતાવ્યો છે. સંપૂર્ણ શ્રુતનો સાર એક શુદ્ધાત્માની પ્રાપ્તિ છે, જેને ન્યાય તથા અધ્યાત્મ બને દાખિઓનો સુભગ સમન્વય કરીને આચાર્યદિવે આપણા જેવા અલ્યમતિજનો માટે પ્રસ્તુત કર્યો છે. ઊંડાણથી જોઈશું તો ખ્યાલ આવશે કે આમાં સંપૂર્ણ પ્રયોજનભૂત જ્ઞાન નિબદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. પ્રથમ દશ ગાથાઓમાં વિભિન્ન નયો દ્વારા ન્યાયદાખિથી આત્મસ્વરૂપનું વ્યાખ્યાન કર્યું છે, જેની અનોખી શૈલી છે. તેના અધ્યયનથી યોગ્ય શિષ્યને આત્મવિષયક કોઈ પણ વિપર્યાસ રહેતો નથી. શેષ ગાથાઓમાં અત્યંત રોચક, તાત્ત્વિક, અતિસંક્ષિપ્ત તથા સારગર્ભિત શૈલીમાં પૂર્વોક્ત શુદ્ધાત્માને પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાયો બતાવ્યા છે, જે પરિપૂર્ણ છે. કમે કમે અત્યંત બારીકાઈથી વ્યવહાર - નિશ્ચય રત્નત્રય, સૂક્ષ્મ તૃષ્ણાનું સ્વરૂપ.

(અનુસંધાન પાના નં. ૧૫ પર)

પ્રેમથી મૈત્રી-વાચા અનુકૂળ

સમણ શ્રુતપ્રફાળ

વ્યક્તિગત જીવન હોય, પારિવારિક સંબંધ હોય કે વૈશ્વિક વ્યવસ્થા હોય - આ ગ્રણેય સ્તરે સ્વસ્થ, સુખી અને આનંદમય રહેવા માટે મૈત્રી, પ્રેમ અને અનુકૂળપાના મૂલ્યોનું જતન કરવું અનિવાર્ય છે. મૈત્રી, પ્રેમ અને અનુકૂળપા આ ગ્રણ મૂલ્યોના આંતર સંબંધોને સમજીએ તો પ્રેમભાવ વિના મૈત્રીભાવ શક્ય નથી અને મૈત્રીભાવ વિના અનુકૂળપાભાવ સંભવ નથી.

પ્રેમભાવ:-

જીવનમાં પ્રેમને આનંદ દ્વારા પોષવાનો છે અને મુક્તપણે વહેંચવાનો છે, નહીં કે જીણી જીણી બાબતોમાં ગુરુસે થઈને આપણી જાતને અને આપણી આસપાસના વિશ્વને નુકસાન પહોંચાડવાનું. કલ્યાના કરો કે એક મુઢી ભરીને મીઠું એક જ્લાસ પાણીમાં નાખો તો એ પાણી પી શકાય ? ના, પણ એ જ એક મુઢી નદીમાં નાખો તો બહુ મોટો ફેર નહિં પડે. એમ જ આપણું દિલ જો નાનું રાખીએ, તો આપણો આપણી આસપાસ રહેલા લોકોની નાની-નાની વાતોમાં પણ ગુંચવાયા કરીએ અને એ વાતો આપણને અકળાવી મૂકે પણ જો આપણું હૃદય નદી જેવું મોટું કરીએ તો?

આપણને અન્યની પીડા ઓળખતા શીખવે એ પ્રેમ. તમને આવો પ્રેમ મળો ને ત્યારે શાંતિ, હળવાશ અને આનંદનો અહેસાસ થાય. આવા પ્રેમની પ્રાપ્તિ માટે પરસ્પર સમાનતા અને સન્માન હોવા જરૂરી છે. સાચો પ્રેમ સતત વિસ્તરતો રહે છે. એટલે કદાચ એ શરૂ એક વ્યક્તિથી થાય પણ ધીમે ધીમે એ કુટુંબ, સમાજ, દેશ, દુનિયા, બ્રહ્માંડ સુધી વિસ્તરે છે. આ પ્રેમ દરેક જીવને ચાહવાની આપણને યોગ્યતા બદ્ધે છે.

આપણી આધ્યાત્મિક સાધના પણ આપણને વધુ સારા પ્રેમી બનાવે છે. જીણે કોઈ સૂર્યી વાત ચાલતી હોય એવું લાગે. તમે યાદી બનાવો કે આખી દુનિયાને કોણે સૌથી વધુ પ્રેમ કર્યો છે? તો કેવા નામ આવશે? મહાવીર, બુદ્ધ, કૃષ્ણ, મીરાં, ગાંધીજી કે

નેલ્શન મંડેલા - આવા જ નામ કેમ આવે છે? કારણ કે આ તમામ મહાનુભાવો આધ્યાત્મિક સાધક હતા. આ કોઈ અક્સમાત નથી. માણસના આધ્યાત્મિક ગુણો એના પ્રેમના વિસ્તારમાં મદદ કરે છે.

પ્રેમમાંથી ત્યાગનો જન્મ થાય છે. જ્યાં પ્રેમ હોય ત્યાં ત્યાગ સહજ રીતે અવતરિત થતો દેખાશે. સંવેદનાના તમામ તાર ઝણઝણાવી દે એવી એક વાત આપને ગમશે. પતિ-પત્ની હતા, બંનેનું રૂપ વર્ષનું સફળ લગ્નજીવન હતું. બંને ખૂબ આનંદથી જીવ્યા. મોટી ઉંમરે પત્નીને અલ્યાઈમરની બીમારી આવી. જિંદગીના તમામ સ્મરણો અને અનુભવો મંગજની પાટીમાંથી સાફ થઈ ગયા. બધું જ ભુલાઈ ગયું. યાદશક્તિ સાવ ચાલી ગઈ. પતિ દરરોજ સાંજે હોસ્પિટલમાં જાય અને પત્નીને પ્રેમથી જમાડે. પત્નીનું વર્તન સાવ અજાણી વ્યક્તિ જેવું જ રહે. હોસ્પિટલની નર્સ દરરોજ આ દશ્ય જુઓ. એક દિવસ નર્સથી ન રહેવાયું. પેલા વૃદ્ધ પાસે જઈને નર્સે કહ્યું, “તમે અહીં ખોટા ધક્કા ખાઓ છો. તમારી પત્નીને કંઈ જ યાદ નથી, એ તો તમને પણ ઓળખતી નથી.” નર્સની આ વાત સાંભળીને વૃદ્ધે તેની સામે જોયું વૃદ્ધ એટલું જ બોલ્યા, “એ મને નથી ઓળખતી પણ હું તો તેને ઓળખું છું ને! હું એને કેવી રીતે ભૂલી શકું?”

સંબંધોની આટલી પ્રેમાળ લાગણી જોઈને નર્સને નવાઈ લાગી અને પૂછ્યું, “તમે કેવી રીતે આટલા પ્રેમથી વર્ષો સાથે ગાળ્યા. આનું રહસ્ય મને કહેશો, જેથી મારા લગ્નજીવનમાં આટલી જ પવિત્રતા હું જાળવી શકું!” એ ભાઈ બોલ્યા, “બેટી, એટલું યાદ રાખજે કે બીજાને સુખી કરવાનો ભાવ હોય અને એના માટે ઘસાઈ છૂટવાની ત્રેવડ હોય તો સંબંધોમાં પ્રેમ સદાય ટકી શકે. આવું હું મારા જીવનના અનુભવથી કહી શકું છું.” ડિવોર્સ માટે પ્રેમનો અભાવ નહિં, સમજણાનો અભાવ મોટું કારણ હોય છે. એકબીજાને સમજવામાં માણસ થાપ ખાઈ

જાય છે એટલે પ્રેમ હોવા છતાં સાથે રહેવું સંભવ બની શકતું નથી.

મૈત્રીભાવ:

ભીતરમાં જ્યારે આવો દિવ્ય પ્રેમ જન્મે છે ત્યારે મૈત્રીની સુવાસ છાની રહેતી નથી. શાસ્ત્ર કહે છે: સત્તેષુ મૈત્રી એટલે કે જીવ માત્ર સાથે મૈત્રી કરો. મૈત્રી ક્યારેય આંશિક નથી હોતી, પરિપૂર્ણ હોય છે. શાસ્ત્ર મૈત્રીની વ્યાખ્યા કરે છે અને કહે છે: પરહિત ચિંતા મૈત્રી: બીજાના હિતનો વિચાર કરવો એ સાચી મૈત્રી. પોતાના જ હિતનો વિચાર કરવો એ સ્વાર્થ છે. જૈન ધર્મની આ પ્રતિષ્ઠ પ્રાર્થના ભાવવા જેવી છે,

“મૈત્રીભાવનું પવિત્ર ઝરણું મુજ હૈયામાં વહ્યા કરે, શુભ થાઓ આ સકલ વિશ્વનું, એવી ભાવના નિત્ય રહે..”

આ પ્રાર્થનામાં મૈત્રીની પરિભાષા આપી દીધી છે. જ્યારે સાધકમાં એવી ભાવના જન્મે કે આ સકલ વિશ્વનું શુભ થાઓ, ત્યારે મૈત્રીના બીજ હદ્યની ભૂમિમાં રોપાયા છે એમ સમજવું.

પૂ. વિનય વિજયજી મહારાજ રચિત ‘શાંત સુધારસ’ ગ્રથમાં મૈત્રી શા માટે કરવી જોઈએ એના બે સુંદર કારણો આપ્યા છે:

(૧) હે જીવ, આ પૃથ્વી પર તારે કેટલું રહેવાનું છે? આ ક્ષણિક જીવનયાત્રામાં શા માટે કોઈ સાથે બગાડીને જવું. સૌ સાથે મૈત્રી કરશો તો જીવનયાત્રા ઊર્ધ્વગતિએ પ્રયાણ કરશો.

(૨) હે જીવ, તને ખબર છે કે તું જેની સાથે શરૂતા કરે છે એ ગયા ભવના તારા સગાસંબંધીઓ જ છે અથવા એ લોકો આવતા ભવમાં તારા જ પરિવારના સભ્યો બનવાના છે! આવા પરિવાર અને સ્નેહીજનો સાથે શરૂતા અને વેરભાવ શું કામ?

ટૂંકમાં, આવો દિવ્ય મૈત્રીભાવ લાવવા માટે પ્રેમનો વિસ્તાર કરવો રહ્યો, સ્વાર્થવૃત્તિને ત્યાગવી રહી અને કોઈ પણ જીવ પ્રત્યે દેખવૃત્તિ ન જાગે એ માટે સજાગ રહેવું રહ્યું.

અનુકૂળ:

જિનશાસનમાં પ્રભુ મહાવીર સ્વામીએ અનુકૂળને સમ્યગુદર્શનનું લક્ષણ ગણાવ્યું છે. આ

અનુકૂળા એ મૈત્રીભાવનું પરિણામ છે. મૈત્રી એ એક ભાવ છે અને અનુકૂળા તેનું વ્યવહારિક સ્વરૂપ છે. અનુકૂળામાં હું અન્યને પોતાના માનીને એમનું દુઃખ દૂર કરવાનો પ્રયાસ કરું છું. દરેક જીવને જ્યારે હું આત્મતુલ્ય સમજુ છું ત્યારે અનુકૂળાનું જીવન વ્યવહારમાં અમલીકરણ થાય છે. હદ્યમાં સંવેદના જીલે છે ત્યારે અનુકૂળાનો જીવનમાં સૂત્રપાત થાય છે. મૂક પ્રાણીઓની સેવા કરવી, અસહાય એવા વૃદ્ધ લોકોની સંભાળ રાખવી, ઉપકારી એવા માબાપને આત્મિક શાતા પહોંચાડવી-આ બધું અનુકૂળામાં આવે છે. અનુકૂળા જો સેવામાં કન્વર્ટ ના થાય તો અનુકૂળા અપંગ કહેવાય. અનુકૂળાના ભાવને સેવાના પગ લાગવા જોઈએ. ટૂંકમાં અનુકૂળા ચાલતી હોઈ જોઈએ, સક્રિય હોવી જોઈએ. આ ધરતી પર આપણને રહેવા માટે જે જગ્યા મળી છે, સાચી રીતે એનું ભાડું કુદરતને ત્યારે જ ચૂકવાય જ્યારે આપણે નિઃસ્વાર્થભાવે કોઈની સેવા કરીને એ જીવને જરા અર્થમાં શાતા અને સમાધિ પહોંચાડીએ. મને એવું લાગે કે પ્રેમથી મૈત્રીનો માર્ગ વાયા અનુકૂળા થઈને આત્માના આનંદ સુધી પહોંચે છે.

આ ગ્રાણેય માનવીય મૂલ્યો ઘણીવાર આપણને પશુમાં જોવા મળતા હોય છે અને માનવી આ ગુણોની હત્યા કરીને પોતાની જાતને ક્ષણો ક્ષણો મારતો હોય છે. ચાલો, આજથી સંકલ્પ કરીએ કે પ્રેમભાવ માટે સમજણને વિકસિત કરીએ, મૈત્રીભાવ માટે સ્વાર્થવૃત્તિને ત્યાગીએ અને અનુકૂળાભાવ માટે સેવાને જીવનમાં સક્રિય કરીએ.

★ જીવનમાં જ્યારે દુઃખ આવે ત્યારે એટલું તો જરૂર યાદ રાખવું કે દુઃખનો પહાડ હંમેશાં બરફનો હોય છે અને બરફ આજે નહિ તો કાલે ઓગળી જ જવાનો છે.

★ પૈસાનો હિસાબ તો ખૂબ મેળવ્યો, પણ પૈસા મેળવવા જતાં શું શું ગુમાવ્યું તેનો હિસાબ પણ એકવાર કરી જોજો. આંખમાંથી આંસુ આવી જશે.

ગુણોનું વિરાટ આકાશ ખૂલશે !

પદ્મશ્રી ડૉ. કુમારપાણ દેસાઈ

કવિવર રવીન્દ્રનાથે માર્ભિક રીતે કહ્યું છે,
 ‘જો ભૂલો રોકવા માટેનાં દરવાજા બંધ કરી દેશો,
 તો સત્ય પણ બહાર રહી જશે.’ આનો મર્મ એ છે
 કે જીવનમાં સત્યપ્રાપ્તિ કરવી હોય, તો સ્વ-દોષનો
 ખુલ્લા મને સ્વીકાર કરવો જોઈએ, કારણ એટલું જ
 કે વ્યક્તિની ખૂલસુધારણાનો પ્રયત્ન એ એની
 આંતરયાત્રાનું પ્રારંભબિંદુ છે. એ ક્ષણે પોતાની જાત
 વિશે ગંભીરતાથી વિચારવા લાગે છે. પોતાનામાં
 પડેલા અવગુણોનો ઊંડો અભ્યાસ કરે છે. પોતાની
 વિચિત્ર આદતો અને પોતે સર્જેલી વિપરિત પરિસ્થિતિ
 એમાં કેટલી કારણભૂત બની, એ વિશે સ્વસ્થતાથી
 ચિંતન કરે છે. આમાં પહેલી પ્રક્રિયા એ થાય છે કે
 વ્યક્તિ બાધજગત કે બહારની દુનિયાના લોકોને
 જોવાને બદલે પોતાની જાત તરફ વળે છે. દોષદર્શિ
 માનવીનું મન હંમેશાં બાધજગતમાં ઘૂમતું હોય છે,
 કારણ કે એને બાહરી દુનિયાના અને અન્યના જ
 દોષો શોધવામાં રસ હોય છે અને એ શોધીને
 સર્જયેલી દુઃખ પરિસ્થિતિને માટે કારણભૂત
 ઠેરવવામાં ઊંડી દિલચશ્પી હોય છે.

કોઈપણ વિપરિત, દુઃખ કે દુર્ભાગ્યપૂર્ણ
 ઘટના સર્જય ત્યારે જો વ્યક્તિ એમાં પોતાની કોઈ
 ખૂલ કે દોષ છે કે નહીં એ જોવા કોશિશ કરે, તો એ
 ક્ષણથી એના આત્મસંશોધનનો પ્રારંભ થાય છે.
 સામાન્ય માનવીથી માંડીને મહાનમાં મહાન સાધક
 આ રીતે આત્મશોધન કે આત્મનિરીક્ષણ કરીને
 પોતાની ખૂલોની ખોજ કરતો હોય છે અને એ પછી
 એનું નિવારણ કરવા માટે યત્ન કરતો હોય છે.
 આપણા સંતો અને સાધુઓએ આવા દોષદર્શનથી
 આધ્યાત્મિક સિદ્ધિ મેળવી છે. કૃષ્ણભક્ત સુરદાસ
 જ્યારે એમ કહે કે ‘મૌસમ કૌન કુટિલ ખલ કામી’
 ત્યારે ખ્યાલ આવે કે મહાન સંતો જીવનમાં સ્વદોષોની

કેવી આકરી ચિકિત્સા કરતા હોય છે. મહાત્મા
 ગાંધીજીએ સત્યની પ્રાપ્તિ માટે કરેલું દોષદર્શન
 એમની આત્મકથા ‘સત્યના પ્રયોગો’માં જોઈ શકીએ
 છીએ. એટલે કે પોતાના દોષ જોવાથી પ્રથમ ઘટના
 એ સજશો કે વ્યક્તિ સમયસર પોતાની જાત અંગે
 જાગૃત થઈ જશે!

બીજી વાત એ બને છે કે અન્ય વ્યક્તિએ
 આપણામાં ક્યો દોષ છે એમ કહ્યું, તેનું ચિંતન કરીએ
 છીએ. એ હકીકત છે કે બીજાની ખૂલ શોધવી અસ્યંત
 સરળ છે, પરંતુ પોતાની ખૂલ કહેનારાઓ કે
 કાઢનારાઓને સામે ચાલીને સ્વીકારવા એથીય વિશેષ
 મુશ્કેલ છે. સંત કબીરે ભલે એમ કહ્યું હોય કે ‘નિંદક
 નિયરે રાખીએ’, પરંતુ વાસ્તવિકતા એ છે કે ભાગ્યે
 જ કોઈ પોતાના નિંદકને નજીક રાખતો હોય છે.
 વ્યક્તિ પોતાની નિદા સહન કરવાનું ધૈર્ય બહુ ઓછું
 ધરાવે છે અને એમાં પણ જો એ દોષોના સતત
 અસ્વીકારનું વલણ ધરાવતો હોય, તો સામી વ્યક્તિ
 પર વળતા આક્ષેપોનું આકમણ કરશે. એટલે કે
 પોતાના દોષ બતાવનારનો સ્વીકાર કરવો એ એક
 સાહસિક કામ છે. વ્યક્તિ તો સ્વ-દોષનો ઝનૂનપૂર્વક
 બચાવ કરવા ટેવાયેલો હોય છે. ક્યારેક તો એમ
 લાગે કે જાણો એ પોતાના હક્ક કે અધિકાર માટે
 મરણિયો જંગ જેલતો હોય તેમ સામી વ્યક્તિ પર
 આક્ષેપોનો મારો ચલાવે છે અને પોતાની જાત કેટલી
 ઉન્નત અને ઊજળી છે એ દર્શાવવાનો પ્રયત્ન કરે
 છે.

આથી દોષદર્શનની બાબતમાં તમને ત્રાણ
 પ્રકારના વ્યક્તિઓ જોવા મળશે. એક એવા
 પ્રકારની વ્યક્તિઓ હોય કે જે માનતી હોય છે કે
 પોતાની ખૂલ માટે બીજી જ વ્યક્તિ જવાબદાર કે
 દોષિત છે. કેટલીક વ્યક્તિઓ એવી હોય છે કે જે

માનતી હોય છે કે પોતાની ભૂલ માટે બાધ્ય પરિસ્થિતિ કે પ્રતિકૂળ સંજોગો કે વાંકુ નસીબ કારણભૂત છે અને ત્રીજા પ્રકારની વ્યક્તિ એવી હોય છે કે જે એમ માને છે કે પોતાની ભૂલ માટે પોતે જ જવાબદાર હોવાથી એની સુધારણા એમણે પોતે કરવાની હોય છે.

દોષ જાણવો સરળ છે, કિંતુ દોષને દૂર કરવા માટે અપ્રતિમ સાહસ-શક્તિ જોઈએ. પોતાના દોષને જાણ્યા પછી એ આદત બની જાય એ પહેલાં એને દૂર કરવાનો જગ્રત વ્યક્તિ પ્રયાસ કરતી હોય છે. આ દોષદર્શનની સાથોસાથ વ્યક્તિએ એ નક્કી કરવું પડે કે હું સાહસ કરીને મારા દોષને તો જોઈ શક્યો, પણ હવે મારા દોષને લીધે મેં જેમને દુઃખ પહોંચાડ્યું, હાનિ કે નુકસાન કર્યા એમની માફી માગ્યું.

પોતાની જાતને જાણવી સરળ છે, પણ પોતાનાં કૃત્ય માટે માફી માગવી અત્યંત મુશ્કેલ છે. ક્યારેક વ્યક્તિને એમાં બીજાની સમક્ષ પોતે હીન, લાચાર, અભિજા કે મૂર્ખ પુરવાર થશે એવો ભ્ય હોય છે. પોતાના દોષને કારણે બીજાની માફી ત્યારે જ માગી શકાય કે જ્યારે આત્મશુદ્ધિ કેન્દ્રમાં હોય. જો આત્મશુદ્ધિનો ભાવ પ્રગટ્યો નહીં હોય તો વ્યક્તિ પોતાની ભૂલ સ્વીકારશે, પરંતુ ભૂતકાળમાં એ ભૂલોને કારણે અન્યને થયેલા નુકસાનને ભરપાઈ કરવા તૈયાર નહીં થાય.

આમ દોષને જાણવા તે પહેલું કામ, દોષજનિત કૃત્યો માટે ક્ષમા માગવી તે બીજું કામ અને ત્રીજું કામ તે એ કે એ દોષને જાણ્યા પછી ફરી એનું પુનરાવર્તન થાય નહીં, તેવો સંકલ્પ અને આચરણ કરવું. જૈનદર્શનમાં ‘મિથ્યા મિ દુક્કડમ્’ અત્યંત પ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ એનો અર્થ એ નથી કે પોતાની ભૂલ થઈ એટલે વ્યક્તિ ક્ષમા માગે. ફરી વાર એ જ ભૂલ થાય, તો ફરી ‘મિથ્યા મિ દુક્કડમ્’ કહે. યથાર્થ ‘મિથ્યા મિ દુક્કડમ્’ વિશે આચાર્ય ભગ્રબાહુસ્વામીએ કહ્યું છે,

‘જ દુક્કડ તિ મિથ્યા, તે ભુજજો કારણં અપૂરતો, તિવિહેણ પદિહંતો, તસ્સ ખલુ દુક્કડ મિથ્યા.’

“જે સાધક મન, વચન અને કાયાના ગ્રાણેય

યોગથી પ્રતિકમણ કરે છે, જે પાપને મિથ્યા મિ દુક્કડમ્ દે છે અને પુનઃ તે પાપ કરતો નથી તેનું દુષ્કૃત્ય-પાપ-મિથ્યા થઈ જાય છે. પાપને જાણીને, તેનો નિખાલસ એકરાર કરીને તેમ જ એ પાપો ફરી ન કરવાની કૃતનિશ્ચયી પ્રતિજ્ઞા લેવાય, ત્યારે જ ક્ષમાપનાની નજીક પહોંચાય છે.”

આમ ‘મિથ્યા મિ દુક્કડમ્’નો અર્થ જ એ છે કે એકવાર જે દોષને માટે પશ્ચાત્તાપ કર્યો, જે ભૂલને માટે ક્ષમા માગી અને જે પાપને માટે પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું એવો દોષ, એવી ભૂલ કે એવું પાપ કરવાથી એમે હંમેશાં દૂર રહીશું, એવો સંકલ્પ કરવો. આથી જ આવા દોષસ્વીકારને ‘ક્ષમા વીરસ્ય ભૂખણમ્’ એમ કહેવાયું છે, કારણ કે આને માટે હદ્યની વીરતા જોઈએ.

દોષ સ્વીકાર સાથે સંકળાયેલી એક મહત્વની બાબત એ છે કે એને કારણે વ્યક્તિને માટે સ્વદોષો દૂર કરવાની સાથોસાથ એની સમક્ષ ગુણોનું નવું વિશાળ આકાશ ભૂલે છે. પોતાનો દોષ જાણ્યા પછી એનું જગત બદલાઈ જાય છે અને તેથી એ આંતરદર્શન અને આત્મનિરીક્ષણ સાથે એક નવી ઉત્ત્રત દિશામાં ગતિ કરે છે.

દોષદર્શનનો એક બીજો ઉપાય પણ વિચારવા જેવો છે. જ્ઞાની કે બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિ જુદાં જુદાં ચરિત્રો વાંચે છે. તેના પરથી પોતાની જાતને સમૃદ્ધ કરતા હોય છે. બીજી વ્યક્તિએ કરેલી ભૂલોને જાણીને પોતાના જીવનમાં એ ભૂલોનો પ્રવેશ ન થાય એની તકેદારી રાખતા હોય છે. અત્યંત શક્તિવાન અને સમૃદ્ધિવાન પરંતુ પોતાના અહંકારને કારણે માત્ર પોતાનો કે પરિવારનો જ નહીં, પણ લંકાના સમગ્ર રાજ્યનો વિનાશ વહેરનાર રાવણાનું ચરિત્ર જોઈને પોતાના જીવનમાં અહંકારથી આવી કોઈ ભૂલ સર્જય નહીં, એની જાગૃતિ કેળવી શકે છે. મહાત્મા ગાંધીજીનું ચરિત્ર જાણનાર તેઓ કઈ રીતે ભૂલો સુધારીને મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીમાંથી મહાત્મા ગાંધી બન્યા એ જુએ છે અને એમાંથી પોતાની જાતનું સ્વનિરીક્ષણ કઈ રીતે કરવું જોઈએ એનો તરીકો મેળવે છે. નેત્સન મંદેલાની આત્મકથા વાંચનાર એ

જુએ છે કે ૨૭ વર્ષ સુધી કારાવાસમાં રહેવા છતાં એમનું નૈતિક બળ અને ખમીર અડગ રહ્યું અને એમાંથી મુક્ત થયા બાદ પોતાને કારાવાસમાં ગોધી રાખનારી ગોરી સરકાર તરફ સહેજેય આકોશ ઠાલવ્યો નહીં તે બાબત આફોતોમાં અકળાઈ જતી વ્યક્તિને માટે નવી દિશા ચીંધે છે. ●●●

શ્રી સ્વરૂપ સંબોધન ...

પાના નં. ૧૦ પરથી ચાલુ...

આત્મસમાધિમાં કઈ કઈ અંતરંગ બાધાઓ આવે છે તેનું જે સ્વાનુભૂતિપૂર્વક નિર્દેશન કર્યું છે તે અદ્ભુત છે. આ ગ્રંથમાં આચાર્યદ્વિષે પરમ કુરુણા કરીને આત્માભિલાષી નિકટ ભવ્યજનો માટે પ્રાયોગિક તલસ્પર્શી અધ્યાત્મસાધનાનું નિર્દ્દિપણ કર્યું છે. જો કોઈ ભવ્ય જીવ સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા તથા વિનયસહિત તેના પર વિચાર કરી તેને આત્મામાં પરિણામિત કરે તો નિઃસંશેષ તે પરમાત્મસંપદાને પ્રાપ્ત કરશે તેવું આચાર્યદ્વિષે વિશ્વાસપૂર્વક કહે છે.

પરંતુ અંતમંગલરૂપ આ શ્લોકમાં તેના માટે બે શરતો મૂકે છે- (૧) પરિભાવ્ય (૨) આદરાત્ . આચાર્યદ્વિષે કહે છે કે માત્ર વાંચી લેવાથી કે સાંભળી લેવાથી કાર્યસંદ્રિથ થશે. નહીં પરંતુ પરિભાવ્યપૂર્વક અર્થાત્ એક એક શ્લોકના અર્થ તથા ભાવોનું રૂપે પ્રકારે ચિંતન-મનન-મંથન-વિચાર કરીને જો અધ્યયન કરવામાં આવે તો નિશ્ચયથી તે ફળદાયક થશે. બીજી શરત છે ‘આદરાત્’ અર્થાત્ તેનું આદરસહિત અધ્યયન કરવું જોઈએ. ‘આદર’ શબ્દમાં બે ભાવ ગર્ભિત છે, એક તો શ્રદ્ધા અને બીજો વિનય. પ્રથમ તો ગ્રંથ અને ગ્રંથકર્તા પર પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ. સંશયાત્મક બુદ્ધિમાં જ્ઞાન પરિણામન પામતું નથી. માટે સાધકે પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખવી કે સાક્ષાત્ સર્વજ્ઞની વાણી છે અને સર્વજ્ઞ અન્યથાવાદી ક્યારેય ન હોય. નિર્ગ્રથ શ્રમણોને ભગવાનના લઘુનંદન કહેવામાં આવ્યા છે. માટે તેઓની વાણીને પણ સર્વજ્ઞની વાણી માનીને દઢ શ્રદ્ધા સહિત હદ્યમાં ધારણ કરવી જોઈએ. ત્યારે શાસ્ત્રાધ્યયન-શ્રવણનું યથોચિત ફળ મળશે. બીજો છે. ‘વિનય’. વિનયનો અહીં અર્થ સભ્યગુજરાતના

વિનયશુદ્ધિ અંગથી અભિપ્રેત છે. શાસ્ત્રના વિનયશુદ્ધિનો અર્થ છે- યોગ્ય, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવને ધ્યાનમાં રાખીને તેનો સ્વાધ્યાય કરવો જોઈએ. આગમમાં જે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ સ્વાધ્યાય માટે નિર્ધદ્રૂપ કહ્યાં છે તેને ટાળીને આ ગ્રંથોત્તમનો સ્વાધ્યાય કરવો જોઈએ. તેના માટે ચાર પ્રકારની શુદ્ધિઓ કહેવામાં આવી છે-

(૧) દ્રવ્ય શુદ્ધિ :- શરીરમાં પીડા, ધા, કુષ્ઠરોગ વગેરે ન હોવાં તે દ્રવ્યશુદ્ધિ છે.

(૨) ક્ષેત્ર શુદ્ધિ :- ચર્મ, અસ્થિ, મળ-મૂત્રાદિ-૧૦૦ હાથપ્રમાણ ભૂભાગમાં ન હોવાં તે ક્ષેત્રશુદ્ધિ છે અથવા શાંત, કોલાહલરહિત અભાધાકારી ક્ષેત્ર હોવું ક્ષેત્ર શુદ્ધિ છે.

(૩) કાલ શુદ્ધિ :- સંધ્યાકાળ (ચાર સંધ્યાકાળ), મેઘાર્જના, ઉલ્કાપાત, દુર્ભિક્ષ, મરણસમય વગેરે ન હોવાં તે કાલશુદ્ધિ છે.

(૪) ભાવશુદ્ધિ :- સ્વાધ્યાયના સમયે કોધ, માન, માયા, લોભ વગેરે કષાયભાવોનો ત્યાગ કરવો તે ભાવશુદ્ધિ છે.

ઉપરોક્ત શુદ્ધિઓનું પાલન કરીને સ્વાધ્યાય કરવો જોઈએ. જ્ઞાનના લોભમાં આવીને નિષિદ્ધ સમયમાં અથવા ઉપરોક્ત વિનયશુદ્ધિથી રહિત થઈને સ્વાધ્યાય કરવાથી તથારૂપ ફળ મળતું નથી.

આ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત વર્ણિત શ્રદ્ધા તથા વિનય સહિત આ ગ્રંથોત્તમનો ભાવપૂર્વક સ્વાધ્યાય કરે છે તેને અનુક્રમે શુદ્ધાત્મરૂપી પરમસંપદાની અવશ્ય ઉપલબ્ધી થાય છે. આ ગ્રંથ સૌના માટે મંગલમય થાઓ અને બોધિ-સમાધિમાં સ્થિત કરો, તેવી મંગલકામના સાથે ગ્રંથવિવેચનની ઈતિશ્રી કરીએ છીએ.

આ ગ્રંથનું સંક્ષિપ્ત વિવેચન ગુરુજનો દ્વારા જે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે તેના આધારે અલ્યમતિ અનુસાર માત્ર ‘સ્વાન્તઃ સુખાય’ કર્યું છે. તેમાં ગુટિઓ હોવાની સંભાવના છે. તો તેને પૂર્વચાર્યોની વાણી સાથે અનુસંધાન કરીને અભ્યાસ કરવો અને જ્યાં પૂર્વચાર્યોની તથા આ વિવેચનમાં વિરોધ જોવા મળે ત્યાં પૂર્વચાર્યોની વાતને પ્રમાણ માનવી તેવી ભાવના સહિત. ઇતિ શુભમ् ।

શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્ય વિરચિત સમાધિતંત્રનું અમૃતરસપાન (ક્રમાંક-૧૦૪)

＊＊＊＊＊ प્રा. ચંદાબહેન વી. પંચાલી (બોટાડ) ＊＊＊＊＊

અસંગતતામાં વિહારી, સમતારસના આહારી અને આત્મસ્વરૂપના આચારી એવા પરમકૃપાળુદેવની સમ્ભક્ષસરસ્વતી પત્રાંક હ૫૧ માં લખે છે, “અનંતકાળથી યમ, નિયમ, શાખાવલોકનાટિ કાર્ય કર્યા છતાં સમજાવું અને શમાવું એ પ્રકાર આત્મામાં આવ્યો નહીં અને તેથી પરિભ્રમણ નિવૃત્તિ ન થઈ. સમજાવા અને શમાવાનું જે કોઈ ઐક્ય કરે, તે સ્વાનુભવપદમાં વર્તે; તેનું પરિભ્રમણ નિવૃત્ત થાય. સદ્ગુરુની આજ્ઞા વિચાર્ય વિના જીવે તે પરમાર્થ જાણ્યો નહીં; જાણવાને પ્રતિબંધક અસત્સંગ, સ્વચ્છંદ અને અવિચાર તેનો રોધ કર્યો નહીં જેથી સમજાવું અને શમાવું તથા બેયનું ઐક્ય ન બન્યું એવો નિશ્ચય પ્રસિદ્ધ છે.. અનંત જ્ઞાનીપુરુષે અનુભવ કરેલો એવો આ શાશ્વત સુગમ મોક્ષમાર્ગ જીવને લક્ષમાં નથી આવતો, એથી ઉત્પન્ન થયેલું બેદ સહિત આશ્રય તે પણ અતે શમાવીએ છીએ. સત્તસંગ સદ્વિચારથી શમાવા સુધીનાં સર્વ પદ અત્યંત સાચા છે, સુગમ છે, સુગોચર છે, સહજ છે, અને નિઃસંદેહ છે.”

ભવભ્રમણની નિવૃત્તિનો ઉપદેશ અને ઉપાય આ શબ્દોમાં કૃપાળુદેવે સમજાવ્યો છે.

શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્ય રચિત સમાધિતંત્રમાં શાશ્વત જ્ઞાનમય સમાધિનો સરણ, સુગમ ઉપાય-આત્મલીનતા છે, આત્માશ્રય છે. આપણે શ્રી સમાધિતંત્ર ગ્રંથનું આચ્યમન કરી રહ્યા છીએ. તેના શલોક (૭૩) તોતેરમાં અત્યાસ કર્યો કે અનાત્મદર્શી એટલે જેને આત્માનો અનુભવ નથી, બેદજ્ઞાન નથી તે પુરુષને ગામ કે જંગલમાં વસવાનો વિકલ્પ આવે છે. જે આત્મદર્શી છે - જેમને આત્માનો અનુભવ છે

તેમનું નિવાસસ્થાન પોતાનો શુદ્ધાત્મા છે. તેઓ રાગ-દ્વેષથી રહિત, નિશ્ચલ હોવાથી વનમાં જવું કે ગામમાં રહેવું એવો વિકલ્પ આવતો નથી. શુદ્ધાત્મસ્વરૂપમાં પોતાની વિહાર ભૂમિ છે. હવે શલોક (૭૪) ચુંબોતેરમાં લખે છે-

“દેહાન્તરગતેબીજં દેહડેસ્મિનાત્મભાવના ।
બીજં વિદેહનિષ્પત્તેરાત્મન્યેવાત્મભાવના ॥૭૪॥
અન્વય: અસ્મિન્ દેહે આત્મભાવના દેહાન્તરગતે: બીજં આત્મનિ એવ આત્મભાવના વિદેહનિષ્પત્તે: બીજં ॥॥
શાખાર્થ - અસ્મિન્ દેહે - આ શરીરમાં, આત્મભાવના - શરીરને આત્મા માનવો તે, દેહાન્તરગતે: - અન્ય શરીરગ્રહણરૂપ ભવાન્તર પ્રામિનું, બીજં - કારણ છે અને, આત્મનિ એવ આત્મભાવના - આત્માને જ આત્મા માનવો, વિદેહનિષ્પત્તે: - શરીરના સર્વથા ત્યાગ રૂપ મુક્તિનું બીજ છે.

ભાષાન્તર : - આ શરીરમાં, શરીરને જ આત્મા માનવો તે અન્ય શરીર ગ્રહણરૂપ ભવાન્તર પ્રામિનું બીજ છે અને આત્માને જ આત્મા માનવો તે શરીરના સર્વથા ત્યાગરૂપ મુક્તિનું કારણ છે.

ભાવાર્થ : શ્રી આચાર્ય પૂજ્યપાદ સ્વામી સંસારબીજ અને મોક્ષબીજની વાતને સમજાવે છે. શરીરમાં આત્મબુદ્ધિ કરવાથી, માનવાથી અન્ય ભવમાં શરીરની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પોતાના આત્મામાં આત્મબુદ્ધિ કરવાથી, માનવાથી મુક્તિ મળે છે. બીજા ભવમાં શરીરની પ્રાપ્તિ ન થાય તે માટે જ્ઞાનીએ પોતાના આત્મામાં આત્મભાવના કરવી. પૂર્વ-આગળના ભવોમાં દેહમાં આત્મબુદ્ધિની માન્યતા હોવાને કારણો પુનઃ આ દેહ ધારણ કરવો પડ્યો છે. આ મનુષ્યભવમાં જો મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ ન થઈ તો

નવા કર્મ બંધાય છે. નવો દેહ ધારણ કરવો પડે છે.

કૃપાળુદેવ લખે છે, “વિષમ અને ભયંકર આ સંસારનું સ્વરૂપ જોઈ તેની નિવૃત્તિ વિષે અમને બોધ થયો. જે બોધ વડે જીવમાં શાંતિ આવી, સમાધિદશા થઈ, તે બોધ આ જગતમાં કોઈ અનંત પુણ્યજોગે જીવને ગ્રામ થાય છે એમ મહાત્મા પુરુષો ફરી ફરી કહી ગયા છે.” આ શરીર તે હું છું એવી દેહમાં આત્મભાવના તે નવા નવા શરીર ધારણ કરવાનું બીજ છે અને દેહથી ભિન્ન ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મામાં જ આત્મભાવના તે દેહરહિત એવા વિદેહી સિદ્ધપદનું કારણ છે. આત્મા રાગથી પાર છે, દેહથી ભિન્ન છે એવી આત્મભાવના જીવને મોક્ષનું કારણ છે. આવી ભાવનાવાળો જીવ શરીરાદિના જડપ્રાણોને અનુસરતો નથી. જે જીવ શરીરાદિમાં મમત્વ રાખે છે તે ભવમાં ભમ્યા કરે છે.

શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્માની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને સ્થિરતા તે આત્મભાવના છે. એવી આત્મભાવના મોક્ષનું બીજ છે. કોઈ વ્યવહાર રત્નત્રયથી આત્મભાવના ભાવે તો પણ સંસાર બીજ રૂપ બને છે. આવા જીવને પુનઃ દેહધારણની ભાવના ન હોય પણ દેહમાં આત્મબુદ્ધિ વર્તે છે. તેથી પુણ્ય થાય એવી ભાવના ભવભ્રમણ જ આપે છે. વ્યવહાર રત્નત્રયના રાગની ભાવના છે. તેને રાગાદિથી ભિન્ન ચૈતન્યની ભાવના નથી. માન્યતામાં દેહ સાથે મમત્વભાવ જોડાયેલો હોય છે તેથી ભવભ્રમણ ઊભું રહે છે. સંસારનું બીજ જીવનું હોય છે.

આત્મા, આત્મભાવમાં મગન રહે ત્યારે મમત્વભાવ નાશ પામે છે. અન્યથા મનથી માની લે કે હું તો આત્મભાવનામાં આત્મબુદ્ધિ રાખીને વર્તું છું પણ એ માન્યતા ભ્રાન્તિ ઊભી કરે છે. શ્રી ચિંદ્રાનંદજીની ભાવભાષા છે,

“આપ આપણા રૂપમે, મગન મમતા મલ ખોય;
રહે નિરંતર સમરસી, તાસ બંધ નવિ કોય.
પર પરિણતિ પરસંગસૂં ઉપજત વિનસત જીવ,
મેટ્યાં મોહ પ્રભાવકું અચલ અભાધિત જીવ.”

જે ભવ્યાત્મા ધ્યાનરૂપ રસમાં લીન થઈ જાય છે તેને નિર્વિકલ્પ આનંદનો અનુભવ થાય છે. નિર્વિકલ્પ અનુભવથી વિકલ્પનો નાશ થઈ જાય છે. નિર્વિકલ્પ ઉપયોગમાં આત્મા રમમાણ કરે છે ત્યારે જીવ સમાધિમયતા પામે છે. તેવી આત્મસમાધિમાં આત્માની અચલ જ્યોત પ્રકાશે છે. જ્ઞાની સદ્ગુરુએ અનુભવીને જીવોને આત્મભાવનાની સમજણ આપી છે, જેથી અનેક જીવો મોક્ષની યોગ્યતાને પામ્યા છે.

આત્મામાં જેની આત્મબુદ્ધિ છે તેને આવી ભાવના હોય છે. જ્યાં અનંત દુઃખ છે અને નામમાત્ર સુખ છે ત્યાં આત્મબુદ્ધિ જીવોને પ્રીતિ લાગતી નથી. તેઓ ન્યાયનેત્રથી નિહાળી આત્મભાવનામાં લાગી જાય છે.

“અનંત સૌખ્ય નામ દુઃખ ત્યાં રહી ન મિત્રતા !
અનંત દુઃખ નામ સૌખ્ય પ્રેમ ત્યાં વિચિત્રતા !!
ઉધાડ ન્યાય-નેત્ર ને નિહાળ રે! નિહાળ તું;
નિવૃત્તિ શીધમેવ ધારી તે પ્રવૃત્તિ બાળ તું.”

જેને દેહમાં આત્મબુદ્ધિ છે, દેહાદિ જડ પદાર્થનું મૂલ્ય છે, તેનાથી મારું કલ્યાણ છે એવી વિપરીત આત્મભાવના માને છે તે સંસારમાં પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે. સદ્ગુરુ કહે છે કે તારું જ્ઞાનનેત્ર ઉધાડ, સત્ય સનાતન આત્મામાં લીન થા. મુક્ત થઈશ.

શરીર વિનાશી છે. આત્મા અવિનાશી છે. દેહ અશુચિમય છે. આત્મા શુચિમય છે. દેહ જીન્મમરણવાળો છે. આત્મા અમર છે. જે નિત્ય નિરંજન સદા સાથે રહેનારો છે એવા આત્માની ભાવના નિરંતર કરવી. સમતારસથી ભરપૂર આત્મભાવના કરવી. જેમ જેમ ચૈતન્યમાં સ્થિરતા થતી જશે તેમ તેમ વિદેહીપદરૂપી મુક્તિ સમીપ આવતી જશે. અંતે સિદ્ધત્વ ગ્રામ થશે.

વિશેષાર્થ : શબ્દોના ગણન અર્થ

(૧) દેહ અસ્મિન્ આત્મભાવના : જેને દેહમાં આત્મબુદ્ધિ છે તેને પુનઃ દેહધારણ કરવા પડે છે. આ દેહમાં મમત્વભાવ છે તેથી નવા કર્મ બંધાય છે. દેહ

તે કર્મો સાથે નવું શરીર ધારણ કરે છે. ભમત્વભાવ હોવાથી ફરી નવો દેહ મળે છે. આમ, પરંપરાએ શરીર ધારણ કરવા પડે છે.

“પુનરપિ જનનં પુનરપિ મરણ,
પુનરપિ જનની - જઠરે શયનમ्”

-શ્રી શંકરાચાર્ય

જન્મ ધારણ કર્યો, વળી શરીરનું મરણ થયું. કર્મસંબંધથી ફરીથી મતાના જઈરમાં જવાનું; ફરી જન્મધારણ થવો, આ રીતે શરીરમાં આત્મભાવના કરી છે તેને પુનઃ પુનઃ જન્મમરણ પ્રક્રિયા રહ્યા કરે છે.

(૨) આત્મનિ એવ આત્મભાવના વિદેહ વિદેહ નિષ્પત્તિ બીજાં : આત્માનું સ્વરૂપ જાણીને, આત્મામાં શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને સ્થિરતા સાથે છે તેનું બીજ મોક્ષ છે. તે જીવ મોક્ષને પામે છે. “ભાવના ભવનાશિની” કંઈ ભાવના ? કે દેહ હું નહિ, મનવાણી હું નહિ, રાગાદિથી પાર હું જ્ઞાન સ્વરૂપ આત્મા હું. આવી હૃદયમાંથી ઉઠતી ભાવના અનંત ભવનો નાશ કરનાર છે.

“આત્મભાવના ભાવતાં જીવ લહે કેવળજ્ઞાન રે,”

જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ આત્મા જેવો છે તેવો જાણ્યા વગર, માન્યા વગર તેની સાચી ભાવના થતી નથી.

દેહની કિયાને પોતાની માને, રાગને પોતાનું સ્વરૂપ માને, તે તો દેહને અને રાગને પોતાનું સ્વરૂપ માને છે. તે દેહને અને રાગને પોતાનું સ્વરૂપ માને છે એટલે ‘દેહ તે હું’ એવી માન્યતાને લીધે, વિપરીત અભિપ્રાયને કારણે પુનઃ પુનઃ દેહ જ ધારણ કરે છે. અંતરાત્મા ‘જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપી આત્મા હું હું’ એવી આત્મભાવનાથી મુક્તિ પામે છે. વિદેહી-દેહાતીત મોક્ષદશાને પામે છે. તેનું સ્થાન સિદ્ધાલયમાં છે.

વાત છે પુરાણીની, રામચંદ્ર વનવાસ સમયે જ્યારે ગુમિ, સુગુમિમુનિરાજના દર્શન પામી, રામચંદ્રજી આહારદાન આપે છે ત્યારે વૃક્ષ ઉપર બેઠેલા જટાયુ પક્ષીને મુનિઓના દર્શન કરીને તેમના

પ્રત્યે ભક્તિ જાગે છે. ભક્તિ કરતાં કરતાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થાય છે. મુનિઓના ચરણોદકમાં પડે છે. શરીર સુવર્ણમય બને છે. પ્રતધારી શ્રાવક થાય છે. આયુષ્યપૂર્ણ કરી સ્વર્ગમાં જાય છે. પક્ષીના ભાવની વાત છે. ભાવનાનું ફળ મળે છે. આ તો શુભભાવનાની વાત છે. અંતરાત્મા આત્મભાવના ભાવે છે, “હું દેહાદિ સ્વરૂપ નથી. દેહ-સ્વરૂપ કોઈપણ મારા નથી, શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ અવિનાશી એવો હું આત્મા હું. એમ આત્મભાવના કરતાં રાગદ્વેષનો ક્ષય થાય. શ્રી સદ્ગુરુએ કહ્યો એવા નિર્ણય માર્ગનો સદાય આશ્રય રહો.” ત્યારે અંતરાત્માને પરમાત્મપદ પ્રામ થાય છે. મોક્ષ પ્રામ થાય છે. ભાવનું માહાત્મ્ય શ્રી આચાર્યદિવ સમજાવે છે.

પરમકૃપાળુદેવની આત્મભાવના આપણને જાગૃત કરે છે. તેઓ લખે છે કે “અમને કોઈ પદાર્થમાં રુચિ માત્ર રહી નથી; કંઈ પ્રામ કરવાની ઈચ્છા થતી નથી; વ્યવહાર કેમ ચાલે છે એનું ભાન નથી; જગત શું સ્થિતિમાં છે તેની સ્મૃતિ રહેતી નથી; કોઈ મિત્ર-શત્રુમાં ભેદભાવ રહ્યો નથી; કોણ શત્રુ છે અને કોણ મિત્ર છે એની ખબર રખાતી નથી; અમે દેહધારી છીએ કે કેમ, તે સંભારીએ ત્યારે માંડ જાણીએ છીએ; અમારે શું કરવાનું છે તે કોઈથી કળાય તેવું નથી; અમે બધાય પદાર્થથી ઉદાસ થઈ જવાથી ગમે તેમ વર્તીએ છીએ.” આવી આત્મભાવના મુક્તિમાં પહોંચાડે છે.

પંડિત શીતલપ્રસાજ્ઞના બહુ ટૂંકા શબ્દો છે, “સંસાર કે દુઃખો સે બચને કો વ સુખ શાંતિ કે લાભ કરને કો હમેં નિરંતર શુદ્ધ નિશ્ચયનય કે દ્વારા અપને આત્મા કી શુદ્ધતા કી ભાવના કરની ચાહિયે ।”

પૂજ્ય બેનશ્રી ચંપાબેનની દિવ્ય જિરા લખે છે, “મારે કાંઈ જોઈતું નથી, એક શાંતિ જોઈએ છે; ક્યાંય શાંતિ દેખાતી નથી. વિભાવમાં તો આકૃપતા જ છે. અશુભથી કંટાળીને શુભમાં અને શુભથી થાકીને અશુભમાં-એમ અનંત અનંત કાળ વીતી

ગયો. હવે તો મારે બસ એક શાશ્વતી શાંતિ જોઈએ છે- આમ અંદરમાં ઊડાણથી ભાવના જાગે અને વસ્તુનું સ્વરૂપ કેવું છે તેની ઓળખાણ કરે, પ્રતીતિ કરે, તો સાચી શાંતિ મળ્યા વિના રહે નહિ. જેમ અજ્ઞાનીને ‘શરીર તે જ હું, આ શરીર મારું’ એમ સહજ રવ્યા કરે છે, ગોખવું પડતું નથી, યાદ કરવું પડતું નથી, તેમ જ્ઞાનીને ‘જ્ઞાયક તે જ હું, અન્ય કંઈ મારું નહિ’ એવી સહજ પરિણતિ વર્ત્યા કરે છે, ગોખવું પડતું નથી. યાદ કરવું પડતું નથી. સહજ પુરુષાર્થ વર્ત્યા કરે છે.”

‘બીજા દેહોતણું બીજ, આ દેહે આત્મભાવના; વિદેહ-મુક્તિનું બીજ, આત્મામાં આત્મભાવના.’

- પૃ. બ્રહ્મચારીજી

“દેહે આત્મભાવના, દેહાન્તર ગતિ બીજ, આત્મામાં નિજ ભાવના, દેહે મુક્તિનું બીજ.

- શ્રી છોટાલાલભાઈ ગાંધી

નિસ્સાર પાર્થિવ તનાદિક કાડનુરાગ
હૈ બીજ અન્ય તન કા દ્રૂત ભવ્ય ! જાગ ।
તો બીજ મોક્ષ દુમકા નિજ ભાવના હૈ,
ભાવો ઉસે, યદિ તુમ્હે શિવ કામના હૈ ॥”

- પૃ. વિદ્યાસાગરજી મહારાજ
(કમશા:)

જીવનના રસ્તાઓ

લાંબા ટૂંકા ઊંચા નીચા છે જીવનના રસ્તાઓ,
ભીડ ભરેલા ખાલી ખાલી છે જીવનના રસ્તાઓ.
તમે ચાલતા આવ્યા દોસ્તો મારા ઘરના દ્વાર સુધી,
બાકી આ તો શૂણ ભરેલા છે જીવનના રસ્તાઓ.
સાંજ સવારે લાચારીથી ઝબકીને જાગેલાં તો,
ધૂટા છવાયા ફળિયે તીભા ઠે જીવનના રસ્તાઓ.
હાલક ડોલક ખાય લથડિયાં, ધૂળ લગાવી તીભા છે,
વૃદ્ધાવન છે ગોકુળ મથુરા છે, જીવનના રસ્તાઓ.
રોષ કરે છે નારાજમાં તો પણ ભીની આંખોને,
બીતાં બીતાં અપનાવી લે છે જીવનના રસ્તાઓ.

- ગૌરીશ પોરીઆ.

સાચી સમજણ અને પ્રયોગાં...

પાના નં. ૮ પરથી ચાલુ...

આત્માના પુરુષાર્થને ‘ઓવરકમ’ કરી જાય છે તેથી ઊંઘ આવી જાય છે. નિદ્રા આવે ત્યારે વ્યક્તિ નિદ્રાને વશ ન થવાની કોશિશ કરે છે, પણ નિદ્રાનિદ્રાનો ઉદ્ય આવે ત્યારે ઓકે ચડી જવાય છે. માટે સૂવું કેવું ?

“રંગમહલમે પૌઢટે, ક્રોમલ સેજ બિધાય,
તે પશ્ચિમ નિશિ ભૂમિમે, સોવેં સંવરિ કાય.”

જ્યારે જ્યારે પ્રસંગો અને પદાર્થો હૃદયમાં આવે ત્યારે મારી શું સ્થિતિ થાય છે ? મારી એટલે કે આત્માની. માત્રાત્મક અજ્ઞાન કેટલું છે ? આ વાક્યનો ભાવ આ જ છે. આના પરથી આપણે મોક્ષમાર્ગમાં ક્યાં છીએ તેનો તાળો મેળવી શકાય. આને ગુરુગમથી સમજણું. તાદાત્મ્ય શ્રદ્ધામાં થાય છે. તાદાત્મ્ય અનુભૂતિમાં થાય છે. મુમુક્ષુની વ્યાખ્યા પણ એ પ્રમાણે છે, “મુમુક્ષુતા તે છે કે સર્વ પ્રકારની મોહાસક્તિથી મુજાઈ એક ‘મોક્ષ’ ને વિષે જ યત્ન કરવો.” સર્વ પ્રકારની મોહાસક્તિની વાત છે અને ત્યાર પછી જ સ્વચ્છન્દ, આ લોકની અલ્ય પણ સુખેચ્છા, પરમ વિનયની ઓછાઈ અને પદાર્થનો અનિર્ણય જશે. ત્યારબાદ આત્મજ્ઞાન થશે.

જગતના પદાર્થોને જોઈને, સાંભળીને, વિચારીને તે બાબતે મારા આત્મામાં શું પ્રતિક્રિયા થાય છે ? અને કઈ દિગ્ભીની પ્રતિક્રિયા થાય છે ? તે કેટલા સમયે આવે છે ? તેના પરથી આપણી દશા શું છે તે પોતે પણ સમજ શકે-જો પ્રામાણિકતા હોય તો.

આમ, ગુરુગમથી આ ચિંતનરૂપે આપણી દાણ કેળવવી, આવી મુમુક્ષુતાની સાધનાદાણ કેળવવી એ મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિની અપેક્ષાએ જરૂરી છે.

શ્રી કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર (ક્રમાંક-૪૩)

મહેન્દ્રભાઈ કે. ખંડાર

ભવી જુવોની પાત્રતા અને પરિણામન

● **મૂળ શ્લોક :** (વસંતતિલકા)

ઇતથં સમાહિતધિયો વિધિવજ્જનેન્દ્ર !
સાન્દ્રોલસત્પુલક કંચુકિતાંગભાગાઃ ।
ત્વદ् બિમ્બ નિર્મલ મુખામ્બુજ બદ્ધલક્ષ્યા,
યે સંસ્તવં તવ વિભો! રચયન્તિ ભવ્યાઃ ॥૪૩॥

● **અન્વયાર્થ :**

(હે) વિભો! (હે) જિનેન્દ્ર ! ઇતથં સમાહિતધિય: સાન્દ્રોલસત્પુલક કંચુકિતાંગભાગાઃ ત્વદ् બિમ્બ નિર્મલ મુખામ્બુજ બદ્ધલક્ષ્યા યે ભવ્યાઃ વિધિવત્ત તવ સંસ્તવં રચયન્તિ ॥

● **શાન્દીાર્થ :** ઇતથં - આ પ્રમાણે, સમાહિતધિય: - પ્રભુમાં સ્થિર બુદ્ધિવાળા, સમાધિવાળી એકાગ્ર બુદ્ધિવાળા, શ્રદ્ધાવાન, વિધિવત્ત - વિધિપૂર્વક, જિનેન્દ્ર - હે જિનેન્દ્ર, સાન્દ્ર - ગાઢ, ઉલ્લસત્ - ઉલ્લાસથી, પુલક - પુલકિત, કંચુકિત- રોમાંયોથી વ્યાપ્ત, રૂવાંડા ઉભા થઈ ગયેલા, અંગભાગાઃ - અંગવાળા, ત્વદ્ - તમારું, વિમ્બ નિર્મલ - નિર્મણ બિંબ, મુખામ્બુજ - મુખકમળનું, બદ્ધલક્ષ્યા - લક્ષ્ય બાંધીને, યે - જે, સંસ્તવં- સ્તુતિ, તવ - તમારી, વિભો - હે વિભુ, રચયન્તિ - રચે છે, ભવ્યાઃ - ભવ્ય જીવો.

● **સમશ્લોકી ગુજરાતી પદ્ધાતુવાદ :**

(હરિગીત)

એ રીતથી રૂડે પ્રકારે સ્થિર બુદ્ધિવાનને,
અતિ હર્ષથી રોમાંચ જેનાં શરીર કેરા અંગ તે;
તુજ મુખકમળ નિર્મણ વિષે જિનેન્દ્ર! બાંધી દાખિને,
જે ભવ્યજન હે પ્રભુ! રચે છે, આપ કેરી સ્તુતિને. (૪૩)

(મંદાકંતા)

હર્ષ નિત્યે પુલકિત થતા અંગના ભાગ જેના,

જોવા તારા વિમળ મુખને ઈચ્છતા જે મજેનાા;
જેને કોઈ નવ રહી ગયો હર્ષનો લેશ દેશ,
જેઓ તારું સ્તવન રચતા ભાવથી હે જિનેશ. (૪૩)

● **ભાવાર્થ :** હે જિનેન્દ્ર! હે વિભુ! જે એકાગ્ર (સમાધિયુક્ત, સમ્યક્ પ્રકારે) બુદ્ધિવાળા ભવ્ય પ્રાણીઓ (જીવો) આપના મુખકમળ તરફ અનિમેષ દાખિન રાખીને, સધન અને ઉલ્લસિત રોમાંયોથી વ્યાપ્ત અંગોવાળા (જેમનાં શરીર અત્યંત પ્રીતિ વડે ઉભા થયેલા રૂવાડાવાળા) બની આ પ્રમાણે વિધિપૂર્વક આપની સ્તુતિ કરે છે.

● **વિશેષાર્થ / પરમાર્થ :**

શ્લોક-૪૩ અને ૪૪ યુંમ છે. સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિજી ઉપસંહાર કરતા કહે છે કે કલ્યાણ મંદિર સ્તોત્રના ૧ થી ૪૨ શ્લોક સુધી જણાવી તેવી (ઇતથં) ભક્તિ સહિત જે કોઈ ભવીજીવ (ભક્ત) પ્રભુની ભક્તિ કરે છે, તે ઉત્તમ ફળ (મોક્ષ) ને પામે છે.

આવી ફલશુદ્ધિ બતાવતાં અંતિમ બે શ્લોકો (૪૩ અને ૪૪) માં આચાર્યશ્રી જણાવે છે કે, “જે ભવ્યજનોની બુદ્ધિ વિધિ પ્રમાણે આપ (પાર્શ્વ પ્રભુ)ની સમાધિમાં લાગી છે, જેમની કાયા આપના ઉપરની અત્યંત પ્રીતિ (પ્રભુ સાથે ઐક્યતા) વડે ગાઢ રોમાંચ અનુભવી રહી છે અને જેમની દાખિન આપના મુખરૂપી નિર્મણ કમળને વિષે એકાગ્ર થયેલ છે, એવા જે ભક્તો આપની સ્તુતિ કરે છે તેઓ (શ્લોક-૪૩), હે મનુષ્યનેત્રરૂપી કુમુદિનીના ચંદ્રરૂપી સ્વામી! પોતાનું મન નિર્મણ થવાથી દૈદિયમાન સ્વર્ગની સંપત્તિને ભોગવીને શીંગ મોક્ષને પામે છે. (શ્લોક-૪૪).”

કલ્યાણમંદિર સ્તોત્રમાં, તેના રચયિતા મહાન અધ્યાત્મકવિશ્રી સિદ્ધસેનસૂરિજી સ્તોત્રના અંત ભાગમાં પાર્શ્વ પ્રભુના અનેક સંબોધનો કહે છે. જ્યાં સંબોધનો હોય છે ત્યાં પરમાત્મા સાથે વધુ

તાદાત્મ્યતાનો-નિકટતાનો ભાવ જાગૃત થાય છે.

શ્લોક-૩૮ માં પ્રભુના હ સંબોધનો હતા:

(૧) નાથ, (૨) હુઃખીજન વત્સલ, (૩)કારુણ્ય પુણ્યવસતિ, (૪) શરણ્ય, (૫)વશીઓમાં વરેણ્ય અને (૬) મહેશ.

શ્લોક-૪૧ માં પ્રભુના સાત સંબોધનો કહે છે:

(૧) દેવેન્દ્રવંધ, (૨) ભુવનાધિનાથ, (૩)વિદિતા બિલવસ્તુસાર, (૪) કરુણાહંદ, (૫)સંસારતારક, (૬) વિભુ અને (૭) દેવ.

શ્લોક-૩૮ અને શ્લોક-૪૧ના વિવેચનમાં આપણે આ ૧૩ સંબોધનોના અર્થ અને વિશેષાર્થ વિચારેલ. આ શ્લોક-૪૩-૪૪ માં પ્રભુના ત્રણ સંબોધનો છે તે વિષે ચાલો (આવો) આપણે વિચારણ કરીએ:

(૧) હે જિનેન્દ્ર :- હે જિનોના એટલે ૧૪ પૂર્વધરોના, અવધિજ્ઞાનીઓના, મનઃપર્યવજ્ઞાનીઓના અને સામાન્ય કેવળજ્ઞાનીઓના ઈન્દ્ર-ઈશ-સ્વામી

(૨) હે વિભુ :- સર્વ-વ્યાપક (કેવળજ્ઞાન અપેક્ષાએ), મહાસમર્થ, ઐશ્વર્યવાન, દિવ્ય શક્તિમાન, ઈશ્વર, અલૌકિક મહત્ત્વાવાળા.

(૩) હે જનનયનકુમુદચંદ્ર (શ્લોક-૪૪ માં છે):- મનુષ્યોના નેત્રરૂપી કુમુદો- ચંદ્રવિકાસી કમળોને વિષે ચંદ્ર સમાન પ્રભુ. કુમુદ એ ચંદ્રવિકાસી કમળ છે. ચંદ્રનો ઉદ્ય થાય ત્યારે આ કમળો ખીલે છે અને ચંદ્ર આથમે ત્યારે આ કમળો બીડાઈ જાય છે. આથી જેમ ચંદ્રનો ઉદ્ય થતાં ચંદ્રવિકાસી કમળો ખીલી ઉઠે છે અને આનંદપ્રદ બને છે, તેમ આપના દર્શન થતાં ભાવિકોના નયનરૂપી આભક્મળો પણ ખીલી ઉઠે છે, આનંદિત થાય છે. તેમાં ચમક આવે છે.

આ શ્લોક-૪૪ માં આચાર્યશ્રી ભવ્ય ભક્ત જીવોના ત્રણ લક્ષણો બતાવે છે:

(૧) ઇતથં સમાહિતધિય: - પ્રભુભક્તિથી ભાવિત થઈને સમાહિત એટલે સમાધિસ્થ-સ્થિર બુદ્ધિવાળ થયેલાં ભવ્યજીવો. ભવીજીવની બુદ્ધિ આપની

સમાધિમાં લાગી રહી છે. સાચા ભક્તનું લક્ષણ એ છે કે તેની મતિ પ્રભુમાં કેન્દ્રિત થઈ હોય છે. પ્રભુમાં મળન બનીને બીજે બધેથી ઉપયોગને ખેંચીને તેને પ્રભુમાં એકાગ્ર કર્યો હોય છે, તેથી તે પોતે પોતાના દેહથી પણ બિન્નભાવ અનુભવે છે. આ મહત્વનું લક્ષણ છે.

(૨) સાન્દ્રોલ્લસત્પુલકક્ંચુકિતાંગભાગા: - ગાઢ સધન તીવ્ર ઉલ્લાસ પામતાં શરીરના પ્રદેશોમાં વ્યાપ્ત રોમાંચો પ્રભુમાં એકાકાર થવાથી, સુતિ કરનાર ભવ્યજીવના સાડા ત્રણ કરોડ રૂવાડા ખડાં થઈ જાય છે. ભક્તની કાયા પ્રભુ પરની અત્યંત પ્રીતિને લીધે ગાઢ રોમાંચ અનુભવી રહી છે. આવા ભક્તને પ્રભુ ઉપર એટલી બધી પ્રીતિ હોય છે કે જ્યારે પ્રભુનાં દર્શન થાય છે કે સમીપતાનો અનુભવ થાય છે ત્યારે તેની કાયામાં ઉલ્લાસથી રોમાંચ થાય છે. એ ઉલ્લાસ અને આનંદ આખી કાયામાં એટલો બધો પ્રસરી જાય છે કે કાયા રોમાંચી ઉઠે છે અને ભક્તિ રૂવાડે રૂવાડે પ્રગટી જાય છે.

(૩) ત્વદ્ બિંબ નિર્મલ મુહામ્બુજ બદ્ધલક્ષ્યા - પાર્થ્યપ્રભુના બિંબ (જિન પ્રતિમાજી) નું જે નિર્મળ દૈદિઘ્યમાન મુખારવિદ, તેના ઉપર તે ભક્તજીને પોતાની બે આંખોને સ્થિર કરીને સ્થાપેલ છે. ભક્તની દાસ્તિ પ્રભુનાં મુખકમળ ઉપર સ્થિર થયેલી હોય છે. સામાન્ય રીતે જીવની દાસ્તિ ચારે બાજુ ફર્યા કરે છે, તે સ્થિર હોતી નથી કારણકે તેનો ઉપયોગ સમયે સમયે ફર્યા કરતો હોય છે. પણ ભક્તનું ચિત્ત જ્યારે પ્રભુમાં સ્થિર થાય છે ત્યારે તેની દાસ્તિ પ્રભુના મુખ ઉપર સ્થિર બને છે. પ્રભુના મુખ ઉપર જે નીરાગીતા, નિર્વિકારપણું, સૌસ્યતા, શાંતિ વગેરે દાસ્તિગોચર થાય છે તે પ્રતિ અત્યંત આકર્ષાઈ તેનો ઉપયોગ ત્યાં સ્થિર થઈ જાય છે અને એ ગુણો પોતામાં પ્રગટે એવા ભાવ તેનામાં વૃદ્ધિ પામે છે.

પ્રભુના બિંબના દર્શનનો મહિમા અનેક સુતિઓમાં વજાવિલો છે, યથા:

(૧) દર્શનં દેવદેવસ્ય, દર્શનં પાપનાશનમ્;
દર્શનં સ્વર્ગસોપાનં, દર્શનં મોક્ષસાધનમ્.

- (२) દર્શનાદ દુરિતધ્વંસી, વંદનાદ વાંચિતપ્રદઃ
પૂજનાત્ પૂરકઃ શ્રીણાં, જિનઃ સાક્ષાત્ સુરહુમઃ
(૩) પ્રભુદર્શન સુખસંપદા, પ્રભુદર્શન નવનિધિ;
પ્રભુદર્શનસે પામીએ, સકલ મનોરથસિદ્ધિ.

અહીં જે વિશિષ્ટ ફળ બતાવેલ છે તે પ્રભુનું સ્થિર-એકાગ્ર ચિત્ત દર્શન સમજવું અને તે દર્શન ફક્ત બિંબનું જ નહીં પણ બિંબના માધ્યમથી પરમાત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનું દર્શન સમજવું. પરમાત્માના આવા દર્શનનું-સ્તુતિનું-ધ્યાનનું ઉત્કૃષ્ટ ફળ તો મોક્ષ જ બતાવેલ છે. પરમાત્માની આજ્ઞાપૂર્વક પ્રભુચય બનેલો આત્મા કર્મકષ્ય કરતો અને વિશુદ્ધિને પામતો સર્વકર્મનો કષ્ય કરે છે. શ્લોક-૪૪માં આ વિષે કહેશે.

સમાહિતધિયો અર્થાત્ સર્વપ્રકારે બૌદ્ધિક સમાધાન થઈ ગયું છે. બુદ્ધિ સોળ આની સમભાવમાં પરિણાત થઈ ગઈ છે. હવે કોઈ તર્ક-કુર્તક રહ્યા નથી.

છિના સર્વે સંશયઃ- અર્થાત્ જ્યાં સર્વસંશયો દૂર થયા છે. શું કરવું ? શા માટે કરવું ? કેવી રીતે કરવું ? આવા કોઈ સંશોધનો બાકી નથી. બધા પ્રકારથી મન સંશયરહિત નિર્મળ થઈ ગયું છે. આને જ ‘સમાહિત બુદ્ધિ’ કહે છે. શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના બીજા અધ્યાયમાં ૧૮ શ્લોક (૫૪-૭૨) માં સ્થિતપ્રજ્ઞના લક્ષણો ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો કહ્યા છે. તેના અંતમાં કહે છે કે આવા સ્થિતપ્રજ્ઞા-સમાહિત- સ્થિર બુદ્ધિવાળા નિર્વાણને પ્રાપ્ત કરે છે.

શ્લોકનો પ્રથમ શષ્ઠ ઇત્થં ઉત્કૃષ્ટ ભાવનાથી ભરપૂર ગંભીર ભાવને પ્રગટ કરે છે. તેનો શાબ્દિક અર્થ ‘આ રીતે’ પ્રશ્ન ઉભો કરે છે કે ‘કેવી રીતે’. ઇત્થં નો પારમાર્થિક અર્થ એવો છે કે પરિપૂર્ણ વિધિમાં ભલે થોડી ત્રુટિઓ (નાની-મોટી, જાણતા-અજાણતા) રહી જાય, પણ મહાપુરુષો કરતા આવ્યા છે એ રીતે સ્તુતિ કરવી. મહાભારતમાં કહ્યું છે તેમ મહાજનો યેન ગતાઃ સા પન્થાઃ. ‘કેવી રીતે’ પ્રશ્નનો પ્રત્યુત્તર એ છે કે વિધિ-વિધાન ભલે ઓછા-વધતા પ્રમાણમાં થાય, પરંતુ સમાહિત બુદ્ધિપૂર્વક સર્વ પ્રકારથી પ્રભુચયણોમાં સમર્પિત થઈને, વિનમ્ર ભાવોથી

જુકીને, અહોભાવથી પુલકિત થઈને સ્તુતિ કરવી જોઈએ. કામનારહિત સ્તુતિ એ વાસ્તવિક રીત છે, જેનું પરિણામ નિર્વિષપ્રાપ્તિ છે. તુટિ કર્મધીન છે અને ભાવના પુરુષાર્થ્યુક્ત આત્મસ્વભાવ છે. ઉદ્યભાવોની ઉપેક્ષા કરીને વિભાવ પરિણતિનો ત્યાગ કરીને પ્રભુભક્તિમાં લીન થઈ જવું જોઈએ.

શ્લોકમાં વિધિવત् કહીને આચાર્યશ્રીએ સંપૂર્ણ જૈન વિધિ દર્શાવેલ છે. અહિસા અને બ્રતચર્યનો જેમાં બધી રીતે સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હોય તેને ‘વિધિ’ કહે છે.

ભક્તિયોગની સૌથી મુખ્ય શરત એ છે કે ભક્તિરસમાં ભીજાઈ જવું, પ્રેમની ઊર્મિઓ સાથે ઉપાસ્ય (પાર્શ્વપ્રભુ)ના ચરણોમાં સમર્પિત થઈ જવું. લોટમાં પાણી નાખ્યા પછી જ્યારે તેને યોગ્ય રીતે મસળવામાં આવે છે ત્યારે આદ્રતા આવે છે અને ગુણાત્મક લચીલાપણું પેદા થાય છે. એવી રીતે ભક્તનું હંદ્ય પ્રભુપ્રેમમાં આર્દ્ર થઈને પ્રેમરસથી ભીજાઈ જાય છે ત્યારે ભક્ત ખરા વાસ્તવિક ઢૂપમાં પ્રગટે છે. તેથી જ શ્લોકમાં પુલક કંચુ કિતાંગ ભાગ કહીને કવિશ્રીએ ભક્તની પુલકિત ભાવનાને ઉજાગર કરી છે. કહે છે કે હે પ્રભુ! આપના દર્શન તથા નામશ્રવણથી પણ હર્ષરૂપી પ્રસન્નતાનો પ્રભાવ કણ-કણમાં (રોમ-રોમમાં) છવાઈ ગયો છે અને પ્રહુલિત થઈને આપના ગુણોને કાવ્ય/શ્લોકોમાં પ્રગટ કરતા સ્તુતિની વર્ષા કરેલ છે.

સાચા ભક્ત સામે બે જ કાર્ય સ્પષ્ટ છે- પરમાત્માનાં ગુણોને લક્ષ્યમાં રાખવા અને પ્રભુની સ્તુતિ કરવી. હવે પ્રભુ પ્રત્યે કોઈ સાંસારિક અપેક્ષા નથી. તેથી જ નિર્મળ મુખકમળ કહેલ છે. નિર્મળનો અર્થ છે- નિર્માદ અકષાય દશા અને સંપૂર્ણ ક્ષાયિકભાવનું પ્રાગટ્ય.

પ્રભુનું મુખમંડળ સમગ્ર ઉપાસનાનું એક માત્ર ધ્યેય છે. જો પ્રભુના આ નિર્દોષ મુખ પર દસ્તિ સ્થિર ન થઈ તો સાધક ભટકતો રહે છે. બદ્ધલક્ષ્ય કરીને પ્રભુના મુખમંડળ પર પોતાની દાસ્તિને બધી રીતે (ભાવપૂર્વક) સ્થિર કરવાની છે. પરમાત્માનું

મુખમંડળ માત્ર દ્વયમુખ નથી, માત્ર કોઈ ભૌતિક દેહનું અંગ નથી. મુખ દેહનું અંગ તો છે જ, પરંતુ પરમાત્માનું મુખ સમગ્ર જિનેશ્વરનું મુખ છે, જૈન દર્શનનું સર્વાંગ મુખ છે. તે મુખ કેવળ ભૌતિક ન રહેતાં ચૈતન્ય પ્રકાશનો પુંજ છે.

રચયન્તિ શાષ્ટના અર્થમાં કોઈ ઈચ્છાપૂર્વકની રચના નથી, પરંતુ સ્વાભાવિક ભક્તિનો ઉદ્રેક થતાં શલોક/સોત્રની રચના દર્શાવે છે. મહર્ષિ વાલ્મિકીએ શિકારી દ્વારા ખંડિત કરાયેલા પક્ષીયુગલને જોઈને, તેમના મુખમાંથી સહજ જ અનુષ્ટુપ છંદમાં સંવેદના પ્રગટ થઈ ગઈ. આ રીતે ભાવોનો ઊભરો મોટી મોટી વિશાળ રચનાઓનું કારણ બનેલ છે. રચના

જ્યારે સહજ-સ્વાભાવિક હોય છે ત્યારે તેનો પ્રભાવ અલૌકિક હોય છે, અણમોલ હોય છે.

- ઉત્થાનિકા:- હવે પછીના, કલ્યાણમંદિર સ્તોત્રના અંતિમ શ્લોક-૪૪ માં ભક્તની ભક્તિની ફલશ્રૂતિ દર્શાવે છે.

- અંતમંગલઃ:- અંતમાં સર્વ જીવ ભાવભીની ભક્તિથી પોતાનું કલ્યાણ કરે એ મંગલ ભાવના સાથે જિનાજીથી કાંઈ વિપરીત લખાયું હોય તો ત્રિવિદ્યે મિશ્યા મિ હુક્કડમુ.

॥ॐ शांतिः शांतिः शांतिः ॥

॥ श्री सद्गुरुयरणार्पणमस्तु ॥

વિરાજે રામાયણ

विराजै रामायण घटमांहि;
मरभी छोय मरम सो जाने, मूरख मानै नाहि;

विराजै रामायण०१.

આતમ રામ જ્ઞાન ગુન લાઘુમન, સીતા સુમતિ સમેત;
શુભપયોગ વાનરદલ મંડિત, વર વિવેક રનખેત... વિરાજૈ...૨.
ધ્યાન ધનુષ ટંકાર શોર સુનિ, ગઈ વિષયદિતી ભાગ;
ભર્થ ભર્સમ મિથ્યામત લંકા, ઉઠી ધારણા આગ...વિરાજૈ...૩.
જરે અજ્ઞાન ભાવ રાક્ષસકુલ, લરે નિકાંછિત સૂર;
જૂઝે રાગદ્વેષ સેનાપતિ, સંસૈ ગઢ ચક્યૂર....વિરાજૈ...૪.
વિલખત કુંભકરણ ભવ વિભ્રમ, પુલકિત મન દરયાવ;
થક્કિ ઉદાર વીર મહિરાવણ, સેતુબંધ સમભાવ...વિરાજૈ...૫.
મૂર્ધિત મંદોદરી દુરાશા, સજગ ચરન હનુમાન;
ઘટી ચતુર્ગતિ પરણતિ સેના, છુટે છપકગુણ બાન...વિરાજૈ...૬.
નિરખિ સકતિ ગુન ચક્કસુદર્શન, ઉદ્ય વિભીષણ દીન;
કિંરૈ કંબંધ મહી રાવણકી, પ્રાણભાવ શિરહીન...વિરાજૈ...૭.
ઇહ વિધિ સકલ સાધુ ઘટ અંતર, હોય સહજ સંગ્રામ;
યહ વિવલારદદ્ધિ રામાયણ, કેવલ નિશ્ચય રામ...વિરાજૈ...૮.

- (બનારસી વિલાસ ૨૪૨)

(સંત તુલસીદાસજીએ પંડિત બનારસીદાસજીને રામાયણ ભેટરૂપે આપેલ. બનેનું ફરી મિલન થયું ત્યારે તુલસીદાસજીએ પૃથ્વી કે આપે રામાયણનું રસપાન કર્ય, તેના ઉત્તરમાં ધર્મત્વા શ્રી બનારસીદાસજીની આ રચના છે.)

જીવનનો અર્થ અને પોતાના જીવનમાંથી બોધ લેવો

રમેશભાઈ કાંતિલાલ ખંદાર

જીવન બંધન કે મુક્તિનો અવસર?

જીવન બંધન નથી, પણ જીવન પ્રત્યેનો અભિગમ બંધન કે મુક્તિનો અવસર બને છે. જીવન તો ભૂલોમાંથી શીખવાની પ્રયોગશાળા છે, એક દુર્લભ અવસર છે, કોરો કાગળ છે. તેના ઉપર કેવું ચિત્તરામણ કરવું એ આપણા હાથમાં છે.

બુદ્ધિજીવી મનુષ્ય તો બીજાના જીવનમાં દિશિપાત કરી પોતાના જીવનને અનુકૂળ વળાંક આપે છે. ગૌતમે મૃતદેહને જોયો, વૃદ્ધ માણસને લાકડીને ટેકે ચાલતા જોયો, રોગી મનુષ્યને જોયો અને ઊઠાપોહ કરીને પોતાના જીવનને એવો અપૂર્વ વળાંક આય્યો અને ગૌતમમાંથી મહાત્મા બુદ્ધ થઈ ગયા. કરકંડુ રાજાએ ગળીયા બળદને જોયો અને વિચારે ચડીને કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કર્યું.

સવાર-સાંજ માત્ર અર્થ-કામની પ્રવૃત્તિ કર્યા કરવી એ જીવન નથી. ધર્મની મુખ્યતાપૂર્વક માત્ર પ્રયોજનભૂત કર્તવ્ય-ફરજ બજાવવા એ સાત્ત્વિક જીવન છે. જ્ઞાની તો એવા સાત્ત્વિક જીવનને પણ અતિકમી શાશ્વત જીવનને પ્રાપ્ત કરે છે.

જીવનમાં ધ્યેય-લક્ષ્ય હોવો અત્યંત જરૂરી છે તો જ જીવન સુગંધીમય બની રહે. હેતુ વિનાનું જીવન તો પશુતુલ્ય છે. ધ્યેય અનુસાર જીવન જીવે તેને આત્મિક સુખની ઝલક મળે છે. પણ તે ધ્યેય માત્ર ભૌતિક ન હોવો ઘટે. ધ્યેય તો પોતાના સ્વરૂપની પ્રાપ્તિનો જ મુખ્યપણે હોવો ઘટે. તે આપણને વૈશ્વિક ચેતના સાથે અનુસંધાન કરાવવાની સંભાવના પ્રગતાવે છે. આપણા સામાન્ય સામાજિક જીવનને દિવ્યજીવનમાં પલટાવવાનો ધ્યેય સતત ઘ્યાલમાં રહેવો ઘટે. આપણા દરેક કાર્યો, સંબંધો પવિત્રતા તરફ લઈ જાય એવી આપણી વર્તણુંક રાખવી.

શાસ્ત્રમાંથી જે બોધ મળે એ બૌદ્ધિક છે.

જીવનમાંથી બોધ લઈએ તે અનુભવાત્મક છે. શાસ્ત્રનો બોધ જીવનમાં તાણાવાણાની જેમ વણાઈ જાય તારે જીવન ધન્ય ધન્ય બની રહે છે. જીવન જીવવાની કળા અને અંતર્મુખતાની સાધનાને ઘનિષ્ઠ સંબંધ છે. ઘણા જ્ઞાનીઓએ તેને સાત્ત્વિક અને સદાચારની રીતે વર્ણવેલ છે. આપણે અહો અધ્યાત્મની મુખ્યતાથી વિચાર કરીશું. અંતે તો બને એકાર્થવાચી છે.

શાસ્ત્રથી જ્ઞાન થતું નથી. પોતાની સમજ અને સંસ્કારરૂપ તત્ત્વસથયની યોગ્યતાથી જ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ થાય છે. તેમાં શાસ્ત્ર નિમિત્તરૂપ થાય છે. જીવનશાસ્ત્ર એ પરમાગમ છે. સત્ત્વ સમજવાની ક્ષમતા છે તો જીવનશાસ્ત્ર પર્યાપ્ત છે. સત્તાશ્રી જીવની પાત્રતા વધારે છે.

અહોભાવનો દુકાળ વર્તે છે :

મનુષ્ય માત્રને દુર્લભ મનુષ્ય જીવન મળવાનો અંતરમાં અહોભાવ હોવો ઘટે. જીવનમાં જે કંઈ બને છે કે પ્રાપ્ત થાય છે તેનો અહોભાવ હોવો ઘટે. પ્રસંગ અનુકૂળ હોય કે પ્રતિકૂળ હોય, પણ તેનો સદૃપ્યોગ કરવો એ જીવના પોતાના હાથમાં છે. પ્રતિસમય જાગૃતિ ન રહે તો અમૂલ્ય જીવન પ્રપંચથી અવરાતું રહે છે. અને મનુષ્યના જીવનમાંથી gratitude નો અભાવ વર્તે છે. કોઈ નાની ગિફ્ટ આપે તો પણ અહોભાવ અને પરમાત્માએ બેટ કરેલ અદ્ભુત મનુષ્યદેહ, હવા, પાણી વગેરે કે જેના વિના તે જીવી ન શકે તે બધા પ્રત્યે અહોભાવ ન હોવો એ પરમ ચેતનાનો અનાદર છે, કૃતભન્તા છે. એ બધા પર આપણો જન્મસિદ્ધ હક હોય એમ વર્તિએ છીએ.

જીવન પ્રત્યે અહોભાવ, કૃતક્ષતા, gratitude, ધન્યતા હોવા ઘટે. સવારે જગાડવા માટે દરરોજ પ્રભુનો આભાર માનવો. કૃતક્ષતા અને

ધન્યવાદ કરવાથી વિનય, નમ્રતા-લઘુતા પ્રગટે છે.

કર્મસિદ્ધાંતની દસ્તિએ વિચારીએ તો આપણા જીવનમાં જે કંઈ બને છે એ આપણા જ કર્મોના ઉદ્યરૂપ છે. પૂર્વે બાંધેલા કર્મોના ફળસ્વરૂપે અનુકૂળ/પ્રતિકૂળ સંયોગોની પ્રાપ્તિ હોય છે. તેથી ‘જે કંઈ બની રહ્યું છે એ ન્યાયસંગત છે’ એવી સમજણથી મનની શાંતિ હણાતી નથી. ‘બન્યું તે ન્યાય’ એવી સમજણને આગળ કરી કર્મતંત્રનો આભાર સ્વીકારવો.

‘જે થાય તે યોગ્ય જ છે’ એમ સમજ સર્વજ્ઞતાનો સ્વીકાર કરવો. ‘આમ થયું જોઈતું નહોંતું’ એવા વિચારમાં સર્વજ્ઞતાનો અનાદર છે, અસ્વીકાર છે. નવો બંધ કરી રખડવા માટે પરમાત્માએ આપણને દુર્લભ મનુષ્ય જીવન નથી આપ્યું. દેવું ચૂકતે કરી પરમાત્માના ધામમાં પહોંચવા માટે છે. જીવન એવી રીતે જીવયું કે નવો કર્મબંધ ન થાય અને દેહભાવ વિલીન થતો જાય.

સાંસારિક અને પારમાર્થિક જીવન:

મોટા ભાગના જીવો તો સાંસારિક જીવનને શાશ્વતરવામાં જ સમસ્ત જીવન વેડફી દે છે. ‘દેહ તે હું’ એવા દેહધ્યાસને લઈને જીવ લોકદસ્તિએ જીવન જીવતો હોય છે. કોઈ નિશ્ચિત કાળે તો દેહની રાખ થવાની છે. લૌકિકમાં તો કહેવાય છે ‘નામ રહેતા ઠકરા, નાશાં નવ રહેતા’. પરંતુ ભગવાન મહાવીરનો બોધ કહે છે ‘આત્મા રહેતા ઠકરા, નામ નવ રહેતા.’ ભરત ચક્રવર્તીને પોતાનું નામ લખવા સમયે વિચાર આવ્યો કે કોઈ અન્ય ચક્રવર્તી એના નામને પણ ભૂસીને પોતાનું નામ લખવાનો છે. અનંતવાર જીવે અનંત મનુષ્યભવો ધારણ કરેલ છે પણ તે બધાનું આજે નામોનિશાન પણ નથી. આનંદની વાત એ છે કે આત્મા પોતે અનંતકાળ પછી પણ ‘એવો ને એવો’ રહેલ છે. એવા શાશ્વત, ત્રિકાળી સ્વરૂપનું માહાત્મ્ય આવે અને તેની સાથે સંસારી જીવનની ગૌણતા સમજાય પછી જ પરમાર્થ જીવનનું પ્રવેશદ્વાર ખુલે છે.

ચારે પ્રતિબંધની વર્થતા સમજવા અર્થે મનુષ્યનું જીવન મળેલ છે. દરેક પરિસ્થિતિનો સહજ ભાવે સ્વીકાર એ જ જીવનની અપૂર્વ શાંતિનું સત્ત્વ છે. એમાં જ બાધ્ય જીવનનું વિલીનીકરણ છે અને આંતરજીવનનો વિકાસ છે. ‘હું કોણ છું?’ વિગેરે પ્રશ્નોનો વિચાર નથી તેનું જીવન ભૌતિકતાથી સમૃદ્ધ હોવાછતાં સામાન્ય અને ક્ષુદ્ર છે. પરમાર્થ અપેક્ષાએ તો ફૂટી કોડીનું પણ નથી. જે ભાવપૂર્વક વિચારે છે તેનું જીવન સાધનામય બની રહે છે. જેને તેનું ભાન થાય છે તેનું જીવન શાનમય છે.

સાંસારિક જીવન એટલે ભીડમાં રહેવાનું જીવન અને પારમાર્થિક જીવન એટલે એકાકી ‘સ્વયંભૂ’. કોઈ કરતા કોઈ આપણું નથી. એકલો આવ્યો છે અને એકલાએ જ જવાનું છે. સમસ્ત જીવન દરમ્યાન ઊભા કરેલા પોતાના empire પર પડદો પડે છે. જે સાંસારિક જીવન પાછળ આખી જિંદગી આપી દીધી એવા સિકંદરને તે સમૃદ્ધિ એક સમય પણ બચાવી શકી નહિ. મૃત્યુ બધાથી અલગ કરી દે છે. જેવી રીતે ફિલ્મનો અભિનેતા ફિલ્મના નાટકીય ઢબને અને પોતાના અસલી જીવનને જુદા જ રાખે છે તેવી રીતે આ સત્યને જીવનમાં અપનાવી જીવન નાટકના પાત્ર બનીને જીવો. રમેશ અભિનય કરે અને મારે પ્રેક્ષક બની સાક્ષીભાવે જોવાનું છે. રમેશ અભિનેતાને બદલે ખલનાયક બનવાનો પ્રયત્ન કરે ત્યારે મારે જગૃત રહી રમેશને ટપારવાનો છે, તેની પાસે આલોચના-પ્રતિકમણ, પ્રત્યાખ્યાન કરાવી માર્ગ પર પાછો લઈ આવવાનો છે.

સાત્ત્વિક જીવનમાં પરમાર્થદસ્તિની મુખ્યતા રાખી સમજણ, ભક્તિ અને કર્મનો સુમેળ સમન્વય રાખવો. અંતર્મુખ જીવનમાં જ સંપૂર્ણ સ્વીકારભાવ હોય કારણકે તે સરળ, સહજ અને સમજણપૂર્વક હોય છે. જીવન માત્ર દંદરૂપ છે. સમયે સમયે વાસના અને વિવેક વચ્ચે ઘર્ષણ ચાલતું હોય છે. કંઈ બાજુ વળવું એમાં જીવની સ્વતંત્રતા છે.

જીવન એ પ્રકૃતિ અને પરમાત્માના સંયોગરૂપે છે. દશ્ય (પુદ્ગળ) અને અદૃશ્યનો

(આત્મા) સંયોગ છે. જીવનનો હેતુ દર્શને અદર્શ કરવું અને અદર્શને દર્શય કરવું છે. જીવનમાં જ પરમાત્મા છુપાયેલ છે. લોકદિષ્પૂર્વકના બહારના ‘હું’ ને ગૌણ કરી ભીતર ઉંડા ઉત્તરી પરમાત્મસ્વરૂપમાં ‘હું પણું’ કરવા અર્થે જીવન મળેલ છે.

જીવનની શાંતિ માટે જેટલું (રોટી-કપડાં-મકાન) આવશ્યક છે તેનાથી વધુની આશા ન રાખવી. પુણ્યોદયથી વધુ પ્રાપ્ત થાય તો પણ તેને ઉદાસીનભાવે ભોગવવું. સામાન્ય માનવી બિનજરૂરિયાત વસ્તુઓ પાછળ ૮૦% જીવન વેડફી નાખે છે. જે પ્રારથ્ય અનુસાર મળે તેમાં સંતોષ રાખવો એ સર્વકાળે સર્વ સત્પુરુષોનું સનાતન આચરણ છે.

સંસારની રચના-સ્વરૂપ અસત્તનો આગ્રહ કરાવે એવી જ છે. પોતાના સ્વરૂપનો પ્રેમ હોય તો જ કાજળની કોટીમાં રહી શકાય. પુણ્યોદયરૂપ ક્ષણભંગુર સલામતી તો કર્મની માયાજાળ છે, કર્મકૃત છે, તારા હાથમાં નથી. પૂર્વના પુણ્યના ફળ સ્વરૂપ છે.

જીવન એવી રીતે જીવવું, જેથી મૃત્યુનો ભય ન રહે.

મૃત્યુનો બોધ જીવનમાં કાંતિ લાવે છે. મૃત્યુના બોધથી વાસિત જીવનનો અંત સમાવિ બની રહે છે. મૃત્યુ ન તો દેહનું થાય છે કે ન આત્માનું થાય છે. માત્ર દુર્લભ મનુષ્યભવરૂપ સંયોગી અવસ્થાનું મૃત્યુ થાય છે, તેનો અંત આવે છે. વિચારવાન જીવ દુર્લભ ભવનો અંત આવે ત્યાર પહેલા જાગી જાય છે અને સમ્યકૃત્વ પામીને કહેવાતા મૃત્યુ પર વિજય મેળવે છે. સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ પછી અવધૂત યોગી આનંદઘનજી બોલી ઉઠ્યાં, ‘અબ હમ અમર ભયે ન મરેંગે’ કારણકે પોતાના શાશ્વત જીવનને પ્રાપ્ત કરી લીધું.

જીવન એવી રીતે જીવવું જોઈએ જેથી દેહભાવ વિલીન થતો જાય. મૃત્યુના બોધનું ફળ દેહભાવ નાથ થવો છે અને ત્યારે જ સમાવિમરણ છે. ઉદ્યમાત્રને નિર્લેપભાવે આટોપવા, જેથી નવો કર્મબંધ ન થાય. જીવવાની તૃષ્ણારૂપ ‘જીવેષણા’

બહુ પ્રબળ છે. ઉદ્યમસંગ સામે માથા ઝોડવાને બદલે સમજણપૂર્વક, સમાધાનદિષ્ટ રાખી, તે ફાઈલને બંધ કરવાના ભાવે, પૂર્વનો લેતીદેતીનો હિસાબ ચૂકતે કરવાના ભાવે ઉદ્યથી ઉપર ઉઠે તે જ જીવન જીવવાની કળા છે અને તે જ જીવન સાર્થક છે.

જે કંઈ થાય છે તેના સાક્ષી બની રહો તો અવળી બુદ્ધિનું સદ્બુદ્ધિમાં અને સદ્બુદ્ધિનું પ્રજ્ઞામાં રૂપાંતરણ થતું જશે. સાક્ષીભાવ એ જ્ઞાનપ્રકાશ છે. સાક્ષીભાવમાં અસ્તિત્વનું ગુજન છે, હોવાપણાનો ત્રિકાળ ભાવ છે. તેથી જીવન જ્ઞાનપ્રકાશથી સુગંધિત, આલોકિત અને આનંદપૂર્ણ બની રહે છે. સાક્ષીભાવ જીવનને નિઃસ્પૃહ અને ઈચ્છાનિરોધરૂપ બનાવે છે. કર્ત્વપણાનો ભાવ ઓગળતો જાય છે. સાક્ષીભાવ એટલે એકાંતવાસની સાધના. જીવનના દરેક પ્રસંગને સાક્ષીભાવે આટોપવાથી કમે કરીને સાંસારિક જીવનનો અંત આવતો જાય છે અને આપણે શાશ્વત જીવન તરફ સરકતા જઈએ છીએ. એ જ નવું જીવન છે અને એમાં જ ભૂતકાળની ભૂલનું મૃત્યુ છે, ટળવું છે. વિભાવ એ જ ભાવમરણ છે અને જીવનની મલિનતા છે. ઉદ્યમસંગને અંદર લઈ જવાથી જ ચિત્તની ભાવદશા મલિન થાય છે અને દુઃખનું નિર્માણ થાય છે. સાક્ષીભાવ ઉદ્યને બહાર જ રાખે છે, જીવને અપ્રભાવિત રાખે છે તેથી દુઃખનો જન્મ જ થતો નથી. ઉદ્યના અસ્વીકારમાં જ દુઃખના બીજ રોપાય છે. જીવનનો સહજ સ્વીકાર એ જ અપૂર્વ શાંતિનો અર્ક છે. સાક્ષીભાવ એ વર્તમાન સમયમાં જીવવાની કળા છે. ભૂત-ભાવિમાં જીવે છે તેનું જીવન અશાંત અને દુઃખમય બની રહે છે. જીવનના સત્તવને હડ્ડી લે છે. સાક્ષીભાવરૂપ આત્મજાગૃતિનું જીવન એટલે મનની માયાજાળથી મુક્ત જીવન. સાક્ષીભાવમાં જ્ઞાનપ્રકાશ છે, જે જીવનને આનંદપૂર્ણ અને આલોકિત કરે છે.

અંતરમાં છુપાયેલ જ્ઞાયક ભગવાનને જગાડવાનો છે.

અંતરમાં સુષુપ્ત અવસ્થામાં રહેલ - આવરિત એવા જ્ઞાયક ભગવાન આત્માને જગાડવા માટે મનુષ્ય

જીવન છે. ભીતરનો માંહેલો જાગી જાય તો જીવન રામરાજ્ય બની રહે. અંતરજીવનમાં અંતરંગપરિણાતિમાં રાવણને જીવતો રાખી બાધ્યમાં રામરાજ્યની સ્થાપના ન થાય. અંતરમાં રાવણને છુપાવી બાધ્ય આચરણમાં આદર્શ હોવાનો તોળ એ તો દંબ છે.

સામાન્ય જીવ ‘આ કરવું’ અને ‘આ ન કરવું’ વિગેરે નિયમોના અંકુશમાં જીવતો હોય છે. અને એમાં સંતોષાર્થ જાય છે. જ્ઞાનીની આજ્ઞા તો એવી છે કે સમજણપૂર્વક ‘કરવાપણું’ કરે તો સહજપણે ‘ન કરવા જેવું’ છિતું જશે. આ સમજણને કેળવવા માટે અંતર્મુખતાની સાધના છે. ‘સમજણપૂર્વક કરવાપણું અને ન કરવાપણું’ હોવું ધરે.

અંતરના અવાજને લક્ષમાં રાખી, ધ્યેયને લક્ષમાં રાખી જીવનને વળાંક આપવાની હિંમત રાખવી. બહારની આપા-ધાપીમાં અંતરનો અનાહત નાદ ક્યાંથી સંભળાય? જેન સંત, એક હાથે તાળીનો અવાજ એટલે શું? એ પ્રશ્ન પૂછી પરીક્ષા કરતા. પરિણમન એ જીવમાત્રનો સ્વભાવ છે અને એ જ જીવન છે. પરિણમનમાં સાક્ષીભાવે રહેવું, જ્ઞાતા-દષ્ટા રહેવું એ જ શાશ્વત જીવનનું સત્ત્વ છે. કર્મકૃત જીવનમાં જ પરમાર્થ જીવનના સ્વામી એવા શુદ્ધાત્માને શોધવાનો છે. સાક્ષીભાવના અભ્યાસથી એની પ્રાપ્તિ સહજ થાય છે. સાક્ષીભાવથી ભૂતકાળની ભૂલનું વિલીનીકરણ થાય છે. જેટલા અંશે ભૂતકાળની અસરોથી મુક્ત થઈએ તેટલા અંશે શાશ્વત જીવનની ઉપલબ્ધિ થવા માટે છે. સમગ્ર સૃષ્ટિ સાથે તાત્ત્વ મિલાવતું ધબકતું જીવન બની રહે છે.

મનુષ્ય જીવન એ કોઈ સાધારણ ગણિત નથી.

જીવનની પાર જીવનનું રહસ્ય દૃપાયેલું છે. તેને જાણવું એ જ જીવનનો સાર છે, મોક્ષમાર્ગ છે. ગહન મૌન શાંત અવસ્થામાં એ રહસ્યની ઉપલબ્ધિ ધરે છે.

જીવનને કરુણા-અનુકૂળાની અર્થિની

નીખારવાનું છે તો જ મતાગ્રહ, પૂર્વગ્રહ આદિ રાખ થાય અને નિર્દ્દિષ્ટ શુદ્ધભાવ જ રહે, જે આપણું ત્રિકાળ સત્ત છે.

પરિણમન તો વસ્તુમાત્રનો સ્વભાવ છે, જીવન છે. પરિણમનમાં જ્ઞાતા-દષ્ટારૂપ અપરિણામી રહેવું એ જ શાશ્વત જીવનનું સત્ત્વ છે. મનુષ્ય જીવન શાશ્વત જીવનની પ્રાપ્તિ અર્થે છે, ભોગવિલાસમાં ડૂબી જવા માટે નહિ. પદ, પ્રતિષ્ઠા, લક્ષ્મી, અધિકાર પાછળની દોડધામ, આપાધાપી વર્થ અને ધ્યેયહીન સમજ પોતાના આંતરજીવનમાં તેકિયું કરવું. ચિંતન-મનન કરી સારભૂત તરફ વળવું.

જીવનમાં બધી જ જવાબદારી પોતાની છે.

પૂર્વ ભવોના શુભાશુભ ભાવોના ફળરૂપે મનુષ્યજીવન મળેલ છે. પોતે જ પોતાના કર્મનો સંકેલો કરવાનો છે. ભવાભિનંદી જીવનનું જીવન ‘અનુલોભ’ સ્વરૂપ હોય છે, જે સંસાર પરિભ્રમણને વિસ્તારે છે. મુમુક્ષુ અને જ્ઞાનીનું જીવન ‘વિલોભ’ સ્વરૂપ હોય છે, જે પ્રતિપણે પોતાના સાંસારિક જીવનનો સંકેલો કરે છે અને કમે કરીને શાશ્વત જીવનને પ્રાપ્ત કરી લે છે.

જીવન એવી રીતે જીવવાનું છે કે જેથી દેહભાવ ક્ષીણ થતો જાય. દેહભાવ છે ત્યાં સુધી નવા દેહને ધારણ કરવો જ પડશે. દેહભાવ સૂક્ષ્મ શરીર છે. એનું વિલીન થવું એ જ મોક્ષ છે. સમાધિ છે. એ સૂક્ષ્મ દેહભાવને વિલીન કરવા અર્થે અંતર્મુખતાની સાધના છે.

જીવનના ચડાઉતરને, આરોહ-અવરોહને સમજણપૂર્વક પાર પાડે તેનું જીવન સુખદ અને સમાધિમય હોય છે. આપણી પ્રકૃતિ, ટેવ, સંસ્કાર વિગેરેને યથાર્થપણે સમજ જીવનને અર્થપૂર્ણ બનાવી બાધ્યજીવનથી મુક્ત થઈ, નિર્લેપ રહી આંતરજીવનને પ્રકાશિત કરતા રહેવું એ જ જીવન જીવવાની કળા છે. સાક્ષીભાવ જીવનને સહજ અને સરળ બનાવે છે.

મનુષ્ય જીવન દીપકરૂપ છે.

માટી રૂપ પુદ્ગલ દેહ પણ છે અને ચૈતન્ય જ્યોત પણ છે. માટી પર દણ્ણ છે તેથી ચૈતન્ય જ્યોત દણ્ણમાં નજરાતી નથી. ઉદય પ્રસંગ, પરિસ્થિતિ માત્ર ભૂતકાળની ધારા છે, ભૂતકાળની ભૂલોની ધાર કરવે છે. તેનાથી નિર્દેખ રહે તો ભૂતકાળ ભૂસાતો જાય અને છૂટતો જાય.

ભૂલનો સ્વીકાર ન કરે અને ઉદયમાં લેપાય, તથા પોતાની ઈચ્છામુજબ ફેરફાર કરવાના નિષ્ફળ પ્રયત્નો કરે તેનું જીવન ત્રિવિધ તાપરૂપ અને અશાંત બની રહે છે.

કુદરતી સૌંદર્યને માણવાની ટેવ કેળવો.

ઘરમાં અને સમાજમાં બધું જ માણસે ખું કરેલ જંગલ જ જોવા મળે છે. મોટા મકાનો, વિશાળ રસ્તાઓ, હોટેલ, shopping centers, પદ, પ્રતિષ્ઠા, લક્ષ્મી, અધિકાર, સરખામણી, સ્પર્ધા વિગેરેને બળ આપે છે. નદી-સમુદ્રકિનારે, પર્વતોમાં, એકાંત સ્થળોમાં જઈ શાંતભાવે નિરીક્ષણ કરવાથી પરમચેતનાની જાંખી થાય છે. આપણો કર્તાભાવ ઓગળે છે. ત્યાં મારું-તારું કરવા જેવી કોઈ વસ્તુ નથી હોતી તેથી સરખામણીનો ભાવ ઓગળે છે. પરમચેતનાના એવા વિરાટ સૌંદર્ય પાસે આપણું ઉભું કરેલ સાંનાજ્ય ફૂટી કોઈનું ભાસે છે. કુદરતી સૌંદર્યને માણવાથી જીવન વધુ શાંત, નિર્દોષ, સરળ, સમૃદ્ધ બને છે.

એકાંતની સાધના જ પરમાર્થ જીવન છે.

ભીડમાં રહી એકાંતની સાધના કરવાથી જીવનમુક્ત થવાય છે. કર્મદિદ્યરૂપ પરિસ્થિતિ જીવનના સત્ત્વને બાધારૂપે નથી. પરિસ્થિતિ પ્રત્યેનો અંતરંગમિથ્યા અભિપ્રાય સંસાર જીવનનું મૂળ છે અને સમ્યક અભિપ્રાય જીવનના સત્ત્વનું સત્ત્વ છે.

અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ જીવન માત્ર પડકાર છે. તેનો સ્વીકાર કરવાથી આત્મશક્તિઓ જાગૃત થાય છે. સ્વીકાર પ્રસત્તાપૂર્વક હોવો ધટે. એમાં પણ, પ્રતિકૂળતા તો પરમાત્માએ સોંપેલી જવાબદારી છે. સ્વીકારભાવમાં પરમાત્માના પ્રિય બનીને છીએ.

જે સમજશપૂર્વક જાણી લે છે કે કર્મકૃત વ્યક્તિત્વની રાખ થવાની છે તેનું જીવન શાશ્વત બની જાય છે. શુભ વિચાર અને શુભ કામનાઓ જીવનની સુગંધ છે. ‘સર્વ જીવ છે સિદ્ધ સમ’, ‘સર્વથા સહૃ સુખી થાઓ’, ‘સર્વત્મામાં સમદાણ દો’, સર્વ જીવ પ્રત્યે મૈત્રીભાવ વગેરે અમરપંથની કેરીએ લઈ જનાર છે. જીવનને સાન્નિવિક/પારમાર્થિક બનાવવા નીચેની બાબતો લક્ષ્માં લેવી:-

★ સર્વપ્રકારે પોતાનો દોષ જોવા ભણી દણ્ણ રાખવી. સુદર્શન શેઠ, ચંદનબાળા, કરગુંડુ સાહુ, પ્રસત્તાજી વિગેરે ધર્મકથામાંથી બોધ લેવો.

★ બીજાને દેખાડવા માટે કે બીજાથી અધિક બનવા માટેનું જીવન તો કબર છે, સ્મશાન છે. જીવતા, જીવતા પોતે જ પોતાની કબરમાં પોતાને દર્શનાવે છે.

★ દરરોજ નવું શીખવાની હોંશ, ધરાશ રાખવી. જે શીખ્યા હોય તેને વધુ સારી રીતે કરવાનો પ્રયત્ન કરતા રહેવો.

★ સમસ્ત જીવન વિદ્યાર્થી રહેવાના ભાવે ગુજરવી. આપણું જગત એ આપણા માટે સુધરવા માટેની મોટી પ્રયોગશાળા છે. બીજાના જીવનમાંથી શીખે, બોધ લે તે જલ્દીથી સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે.

★ રૂડા દેખાવાના પ્રયત્નોમાં જ તણાવ, ચિંતા, આકૃષણા, આર્ત-રૈન્ડ ધ્યાન થાય છે.

★ બહારના સર્વ સંબંધોમાં અહ્મુ-મમ એ જીવનનો કાળદેવતા છે. સત્ત્વને ચૂસી લે છે.

★ યોગ અને ધ્યાન એ આપણા આંતરજીવનમાં હોકિયું કરવાની તક આપે છે અને અંતરના કચરાને દૂર કરવામાં સહાયભૂત થાય છે. મિથ્યાઅભિપ્રાયને સમ્યક અભિપ્રાયમાં રૂપાંતરણ કરવાનો અભ્યાસ બને છે.

★ કુદરતના ખોળામાં રહેતા શીખો. જીવન અત્યંત અર્થપૂર્ણ બની રહેશે. આપણે સહૃ તત્ત્વત્રયના આશ્રયરૂપ ધર્મની મુખ્યતા રાખી શાશ્વત જીવનને પ્રાપ્ત કરીએ એવી મંગળ ભાવના.

ભગવદ્-ભારતી-ભક્તિ

અનુવાદ : બા. કૃ. બિન્દુદીદી

(પૂજ્ય આચાર્ય ૧૦૮શ્રી વિદ્યાસાગરજી
મહારાજના પ્રવચનાંશ)

અજ્ઞાતનું જ્ઞાન અને અનુભવ પ્રાપ્ત કરીને જે વિશેષ શબ્દો બોલવામાં આવે છે અને જેનો સંબંધ પોતાની આંતરિક નિધિ સાથે હોય છે તે શબ્દો પ્રવચન કહેવામાં આવે છે.

વચન અને પ્રવચનમાં ઘણો તફાવત છે. સાધારણ બોલાતા શબ્દો વચન છે. પ્રવચન એ વિશેષ શબ્દ છે, જેનો સંબંધ સાંસારિક પદાર્�ો સાથે નથી, અપિતું તે અણમોલ નિધિ સાથે છે કે જે આપણા ભીતરમાં છે. અજ્ઞાતનો અનુભવ અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને જે વિશેષ શબ્દો ખરે છે, બોલવામાં આવે છે તે શબ્દોને પ્રવચન કહેવામાં આવે છે. આત્માનુભૂતિ હેતુ કરવામાં આવેલો વિશેષ પ્રયાસ પ્રવચન કહેવાય છે. ભગવાન મહાવીરે અજ્ઞાત અને અદૃષ્ટનો અનુભવ પ્રાપ્ત કર્યો. માટે તેમના જે કાંઈ વચનો ખર્યાતે વચનો સરસ્વતી બની ગયા. શુતની આરાધના મહાન કાર્ય છે.

શુતના બે ભેદ છે-દ્રવ્યશૂત અને ભાવશૂત. શાંદ્રિક વચન તે દ્રવ્યશૂત છે અને ભીતરનો પુકાર તે ભાવશૂત છે. સાચા વિદ્વાનો ધનનો આશ્રય ન લેતા આ જ શુતનો સહારો લે છે. વસ્તુત: તે જ વિદ્વત્જન છે કે જે અનાદિકાલીન દુઃખોના વિમોચન કાજે માતા સરસ્વતીની આરાધના કરે છે, નહિ કે લક્ષ્મીની. આચાર્ય સમન્તભડ્ર સ્વયંભૂસ્તોત્રમાં લખે છે,

**ન શીતલાશ્રન્દન ચન્દ્રરશ્મયો ન ગાંગમભો ન ચ
હારયણ્યઃ ।**

**યથ મુનેસ્તેડનઘવાક્યરશ્મયઃ શમાંબુગર્ભાઃ શિશિરા
વિપશ્ચિતામ् ॥**

હે શીતલ પ્રભુ! વિદ્વાનો શીતલતાની પ્રાપ્તિ હેતુ ન તો ચંદ્રનનો સહારો લ્યે છે કે ન ચંદ્રકિરણોનો;

દિવ્યધનિ ફેલ્બુઆરી-૨૦૨૪ ■■■■■

ન ગંગાજળનો કે ન હારનો. તેઓ આપના વચનોનો આશ્રય કરે છે, કારણકે તેના થકી જ તેમને વાસ્તવિક, સાચી શીતલતા પ્રાપ્ત થાય છે.

દ્રવ્યશૂત એક ચાવી જેવું છે, જેના દ્વારા મોહ રૂપી તાળું ખોલી શકાય છે. પરંતુ ચાવી મળ્યે તાળું ખુલ્લી જ જાય એવી ખાતરી નથી હોતી. જે ચાવી જે તાળાની હોય, તે જ તાળું તેનાથી ખોલી શકાય. તે ચાવીનો ઉપયોગ કોઈ બીજા તાળાને ખોલવા માટે કરવામાં આવે તો તે કદી પણ ખુલ્લી ન શકે. આજ લગી આ સંસારી પ્રાણીએ આ જ કાર્ય કર્યું છે. દ્રવ્યશૂતનું માહાત્મ્ય તે સમજયો જ નથી. દ્રવ્યશૂતનું માહાત્મ્ય તો ત્યારે જ સિદ્ધ થાય જ્યારે સાધક તેના સહારે પોતાની અલૌકિક આત્મનિધિ પ્રાપ્ત કરે. શુદ્ધ-બુદ્ધ, નિરંજન, નિરાકાર આત્માનો અનુભવ કરે. દૂધમાં ધી છે, પરંતુ તેમાં હાથ નાખવા માત્રથી ધી પ્રાપ્ત નથી થતું. તેના માટે દૂધનું દહીં બનાવી, દહીનું મંથન કરવું પડશે. સંસારી પ્રાણીએ આજ લગી દ્રવ્યશૂતનો ઉપયોગ આત્માની પ્રાપ્તિ માટે કર્યો જ નથી. તેથી જ તો કહેવાતા વિદ્વાનો ધનવાનોની જેમ હુંભી હોય છે.

સરસ્વતીને દીપકની ઉપમા આપવામાં આવે છે, જે જીવોનો માર્ગ પ્રશસ્ત કરે છે. પરંતુ જેના હાથમાં દીપક છે તે અહીંતહીં, ગમે ત્યાં અસાવધાનીથી જોતો જોતો ચાલે તો સર્પ પર પગ પડવાની પૂર્ણ સંભાવના રહે છે. તે માર્ગમાં ભૂલો પણ પડી શકે છે. માનવી ઈન્દ્રિયાધીન હોવાથી તેને કષાયોના શમનથી જ સુખની પ્રાપ્તિ છે અને કષાયોના શમનથી જ ભાવશૂતનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે તે માન્યતામાં આવતું નથી. દ્રવ્યશૂત અને ભાવશૂત બંને જીવો માટે હિતકારક છે, પરંતુ ભાવશૂત તો અનિવાર્યપણે હિતકારી છે.

અવિનાશી જીવદ્રવ્યના જ્ઞાન માટે શાંદ્રિક

જ્ઞાન અનિવાર્ય નથી. એક સાધુ પાસે એક શિષ્ય આવ્યો અને બોલ્યો, “હે મહારાજ ! મને દીક્ષા આપો. આપના સહારે અને આપના આશ્રયે મારું પણ કલ્યાણ થઈ જશે.” શિષ્ય બિલકુલ નિરક્ષર અને મંદભુદ્ધિ હતો. સાધુએ તેને કેટલાય મંત્રો શીખવ્યા. પરંતુ કોઈ રીતે તેને વિદ્યા ચેઢે જ નહીં. કશું યાદ જ ન રહે. ગુરુ મહારાજ શિષ્યના કલ્યાણ માટે સતત ચિંતિત રહેતા હતા કે શું કરવાથી શિષ્યને મંત્ર સ્મરણમાં રહે. અંતે છ અક્ષરનો એક નાનકડો મંત્ર ગુરુએ તેને શીખવ્યો. “મા રૂષ મા તુષ” અર્થાત્ “રોષ-દ્રેષ ન કર, તોષ-રાગ, મોહ ન કર.” શિષ્ય તો આ છ અક્ષરનો મંત્ર પણ ભૂલી ગયો. તેને યાદ રહ્યું માત્ર “તુષમાસ બિન્નાઃ” અર્થાત્ દાળ અલગ અને છિલકા અલગ. અચાનક એક દિવસ એક વૃદ્ધ માતાને તેણે દાળમાંથી ફોતરાં અલગ કરતાં જોઈ. બસ, એ જોવા માત્રથી તેનું કલ્યાણ થઈ ગયું. આ શિષ્ય તે શિવભૂતિ મહારાજ હતા, જેમણે દાળ અને ફોતરાંની જેમ આ આત્મા અને દેહ બિન્ન-બિન્ન છે એમ બેદવિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી, અંતમુહૂર્તમાં ‘સ્વ’માં લીન થઈ, શ્રોણી માંડી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લીધું અને મોક્ષને પામ્યા.

મોક્ષના ઈચ્છુક સાધકે પણ બેદવિજ્ઞાનની કલામાં પારંગત થવું જોઈએ. ભાવશુંતની પ્રાપ્તિ કાજે તેનો અથાગ પુરુષાર્થ ચાલુ રહેવો જોઈએ. અરે ભાઈ! શરીરની સાથે, શરીરને પોતાનું માની જીવન જીવનું એ કાંઈ જીવન છે! શરીર તો જડ છે અને આત્મા ઉજ્જવળ ચેતન. જે ક્ષણે શરીર અને આત્માની બિન્નતાનું બેદવિજ્ઞાન થશે, તે ક્ષણે ન તો ભોગોની લાલસા રહેશે, ન કોઈ બીજી ઈચ્છાઓ. મોહ વિલીન થયો અર્થાત્ દુઃખ વિલીન થયું. સૂર્ય ઉદ્ઘટ થતાં શું કદ્દી અંધકારનું અસ્તિત્વ સંભવ છે? પરંતુ વર્તમાનમાં બેદવિજ્ઞાનનો અર્થ તદ્દન વિપરીતપણે કરવામાં આવે છે. ‘શરીર અને આત્મા બિન્ન બિન્ન હોવાથી શરીરને ખૂબ ખવડાવો, પીવડાવો, તેની ખૂબ માવજત કરો. આત્માને તેથી કોઈ હાનિ નથી. શરીરની કિયા તો જડની કિયા છે. તેથી આત્માના ચેતન તત્ત્વને શું!!’ ભાઈ, આ તો

અર્થનો અનર્થ છે. આમ સમજનારની સ્થિતિ તો પેલી વૃદ્ધ માતા જેવી છે કે જેની સોંય પોતાના ઘરમાં ખોવાઈ ગઈ હતી. ઘરમાં અંધારું હોવાથી તેને ખૂબ ગોતવા છતાં સોંય ત્યાં જડી નહીં. કોઈએ તેને સોંય અજવાળામાં શોધવાની સલાહ આપી. તેથી તે ઘરની બહાર પ્રકાશમાં સોંય ગોતવા લાગી. પરંતુ સોંય ત્યાં બહાર કેવી રીતે જરે? મનુષ્યની પણ આ જ સ્થિતિ છે. પોતાનો અણમોલ ખજાનો પોતાની જ પાસે છે, પરંતુ તે તેને બાબુ પદાર્થોમાં શોધી રહ્યો છે. અર્થનો અનર્થ કરી રહ્યો છે. આ તે કેવી વિંબણા છે!

ભાવશુંત માટે દ્રવ્યશુંત આવશ્યક છે. દ્રવ્યશુંત ઢાલ જેવું છે અને ભાવશુંત તલવાર જેવું. ઢાલ અને તલવાર લઈને રણાંગણમાં ઉત્તરનાર લડવૈયો હોંશમાં પણ હોવો જોઈએ. દ્રવ્યશુંત દ્વારા સાધકે સ્વયંની રક્ષા કરતાં કરતાં ભાવશુંતમાં લીન રહેવાનો પુરુષાર્થ કરવો. આ જ કલ્યાણમાર્ગ છે અને આ જ સાધકનું કર્તવ્ય છે.

એક સજજને આચાર્યશ્રીને પ્રશ્ન કર્યો, “મહારાજ! આ પંચમકાળમાં તો મોક્ષ નથી. આપનો શો અભિપ્રાય છે?” આચાર્યશ્રીએ કહ્યું, “કંથંચિત્ આ વાત સત્ય છે.” સજજને કહ્યું, “મહારાજ! જે વાત સાચી છે તેમાં આપ કંથંચિત્ શા માટે લગાવો છો?” આચાર્યશ્રીએ કહ્યું, “હા ભાઈ! કંથંચિત્ એટલા માટે કહીએ છીએ કે વર્તમાનમાં દ્રવ્યમુક્તિ ભલે ન હોય, પરંતુ ભાવમુક્તિ ત્વરાથી થઈ શકે છે.” આહાર, નિદ્રા, ભય, મૈથુન, ધન ઈત્યાદિનું વિમોચન કરો. મુક્ત થઈ જાઓ આ સંધળા પદાર્થોથી જેને તમે તમારા પરિણામોમાં, ભાવોમાં વળગીને બેઠા છો. બસ, તુરંત કલ્યાણ છે. આ જ છે ભાવમુક્તિ અને આ જ છે પ્રવચનભક્તિ.

અહિસા પરમો ધર્મની જ્ય.

★ માણસને ચાર ગ્રહો નડતા હોય છે- સંગ્રહ, આગ્રહ, પૂર્વગ્રહ, પરિગ્રહ.

★ જીવનમાં મુશ્કેલીઓ રૂથી ભરેલા કોથળા જેવી હોય છે. જો જોયા જ કરશો તો બહુ મોટી દેખાશે પણ ઉપાડી લેશે તો હળવી જ હોય છે.

શ્રીરામચંદ્ર જિનપૂજા

(તર्फ - મત્તગયંદ)

ઇକ୍ଷଵାକୁଵଂଶଜ ରଧୁକୁଳ ଅଂଶଜ ଦଶରଥନନ୍ଦନ ରାମ କହାଯେ,
ବ୍ରାହ୍ମ ସୁସ୍ଵର୍ଗସେ ଗଭିମେ ଆୟ ଶ୍ରୀ କୌଶଲ୍ୟା ମାତକେ ଭାଗ ସଂଵାରେ;
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନରୋତମ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁତୋତମ ଅଵଧପୂରୀପତି ନାଥ ହମାରେ,
ହେ ରଧୁନନ୍ଦନ! ଆନ ଵିରାଜୋ ପୂଜନକୋ ହମ ଥାଲ ସଜ୍ଜାଯେ.

ॐ ह्लीं श्रीरामयन्द्रभगवज्ञिज्ञनेन्द्र! अत्र अवतर अवतर संवौषट्, ईति आत्मानम्
 ॐ ह्लीं श्रीरामयन्द्रभगवज्ञिज्ञनेन्द्र! अत्र तिष्ठ तिष्ठ ८ः ८ः, ईति स्थापनम्
 ॐ ह्लीं श्रीरामयन्द्रभगवज्ञिज्ञनेन्द्र! अत्र भम सन्निहितो भव वषट् ईति सन्निविकरणम्

(ਪਰਿਪੁਣਾਂ ਜਲਿ ਕਿਪੇਤ)

(ତ୍ରୈ-ବ୍ୟାକ)

કન્કમય નીર કલશોસે પખાડું પદ્મ ચરણોકો,
અનાદિ જન્મ-મરણાદિ નશાઉ સર્વ કર્મોકો;
ભજો શ્રીરામ સુખકારી પ્રભુકા નામ ભવતારી,
બસો મમ હૃદય અવિરામી અનંતા ગૃષણનિધિ સ્વામી.

ॐ ह्रीं श्रीरामचंद्रभगवज्ञिजनोन्द्राय जन्मजरामृत्युविनाशनाय जलं नि० स्वाहा.

પ્રશ્નમ રસયુક્ત પ્રભુ પદમે કરું શુભ ગંધકા લેપન, પરસ નિજ આત્મ ગૃહા શીતલ હરું ભવતાપ કા વેદન; ભજો

ॐ ह्रीं श्रीरामयन्द्रभगवज्जिज्ञोन्द्राय भवातापविनाशनाय यंदनं निं स्वाहा.

શશી કિરણોકે સમ ઉજજવલ અખંડિત શુભ અક્ષત લે,
અખયપદદાયી ચરણોમેં ચઢાઉં ભાવ ભક્તિસે; ભજો

ॐ ह्लीं श्रीरामचंद्रभगवज्जिज्ञनेन्द्राय अक्षयपदप्राप्तये अक्षतान् नि० स्वाहा.

કમલ કુન્દાણિ પુષ્પોકા ચઢાઉ હાર મનહારી,
હરો ત્રય વેદ દૃઃખારી વિભવર પદ અવિકારી; ભજો

ॐ ह्रीं श्रीरामचंद्रभगवज्जिज्ञने-द्राय कामबाणविधं सनाय पूष्पं नि० स्वाहा।

કૃધાકી ખાઈ અતિ ગહરી નહીં જડ દ્વયસે ભરતી, કરું અપણા મધુર વંજન શરણ પ્રભુકી કૃધા હરતી; ભજો

ॐ ह्रीं श्रीरामयन्द्रभगवज्ञिजनोन्नाय क्षुधारोगविनाशनाय नैवेद्यं नि० स्वाहा.

રતાનમય દીપ જ્યોતિસે ઉતારું આરતી થારી,
ચિદાનંદી સ્વરૂપ સ્વામી હરો મમ મોહ તમહારી; ભજો

ॐ हौं श्रीरामचंद्रभगवज्जित्नोन्द्राय मोहांधकार विनाशनाय दीपं नि० स्वाहा.

ત્રિવિધ તાપોકી અભિનમેં કરમ ઈધન અતિભારી,
ઉષેવું ધપ ચરનોમેં પ્રભ જો રાગ રૂધ ટારી; ભજો..

ॐ ह्रीं श्रीरामचंद्रभगवज्जिज्ञो-न्द्राय एष्कर्मदहनाय धूपं नि० स्वाहा.

ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਮ ਗੁਣ ਜਿਨਕੇ ਉਨਹੇ ਗਿਨ ਗਿਨ ਯਥਾਤਿ ਕਿਵੋਂ ?
ਮੰਗਾਕੁਰ ਸਫ਼ਰ ਅਤੇ ਮੁਹੱਲ ਦੀਆਤਿ ਆਜ ਸ਼ਿਵਪਿਤਿਕੀ; ਭਜੇ.

ॐ ह्लीं श्रीरामचंद्रभगवज्जिज्ञनोन्द्राय मोक्षफलप्राप्तये फलं नि० स्वाहा.

समर्पित अष्टद्रव्यो संग उत्तु तन वयन मन आतम,
नमु अष्टम धराधरको समरचुं सुगुननिधि पावन; भजे.

ॐ ह्लीं श्रीरामचंद्रभगवज्जिज्ञनोन्द्राय अनर्धपदप्राप्तये अर्धं नि० स्वाहा.

ज्यमाला

(तर्ज-नरेन्द्र छंद)

जम्बुद्वीपके भरतक्षेत्रमें नगरी अयोध्या पहिचानी,
मुनिसुव्रत प्रभुके शासनमें दिव्य कथा जन जन जनी;
गोसठश्लाघा पुरुषोंमें बलदेव राम महिमाधारी,
सूर्यवंशी रघुकुल दीपकका पद्मचरित अतिशयकारी. १
कोटी जिह्वासे गाकर कोई जिनके गुण नहीं गा सकता,
ऐसे प्रभु श्रीरामचंद्रका गुण गौरव मुज मन भाता;
दशरथ नृपके चार पुत्रमें ज्येष्ठ पुत्रवर कहलाये,
सौभ्यदृष्टि भयांदानरोतम दूर दिशांतर तक छाये. २
मिथिलापुरीमें जनकनंदिनीके विवाह हित वाघ भजे,
ज्ञत स्वयंवरमें सियसे द्विर रघुकुल गौरव ब्याह रथे;
मैत्री करुणा स्नेह विनययुत सम शम गुणकी खान भरे,
तेजवंतकी मंद मधुस्मित अधर युगलसे नित्य जरे. ३

(तर्ज-हरिगीत छंद)

करने तिलक रघुराय का खुशियां अवधमें छा गई,
पर पुत्रमें मोहित कैडेया कुटिल रूप दिखा रही;
रघुकुल रीत निभाउं किं दशरथव्यथित मनमांडी थे,
भयांदा रथ निज पितृ वयकी वन गये रघुराई थे. ४

(तर्ज-नरेन्द्र छंद)

जिनके चित्रमें वेग सहित संवेग भावना भहती है,
ऐसे श्रीरघुराय चरनमें ऋषिसिद्धिया रहती है;
शांत चित्र आनंद युक्त नित वन नगरोमें विहरते हैं,
लभन सिया सह श्रीरघुनंदन जन जन का मन हरते हैं. ५
कुलभूषण देशभूषण मुनिके उपसर्गोंको दूर किया,
वज्जकर्ण छनुमान विराधित विभीषण सबको शरण लिया;
गृद्ध जटायु अतिवीर्य सुत्रीव वृषभरूप तार दिया,
हमको भी भव पार करो प्रभु हमने क्या अपराध किया. ६

(तर्ज-हरिगीत छंद)

सीताहरण लंकादहन रावणमरण चर्चित है,
अग्निपरीक्षामें अडिग आदर्श प्रभुकी रीत है;
है कर्म पाश कठिन अति नहि पुण्यवान भी बच सके,
पर वैरथ्यधारी कभी सन्मार्गसे नहीं डिग सके. ७

(तर्ज-नरेन्द्र छंद)

वर्ष चतुर्दश व्यतीत हुए अब राम अवधमें प्रवेश करे,

લખન સિયા સહ રાધવ લખ કર ભાત ભરત સંતોષ ધરે;
 ભાત ભાત સહ અવધેશ્વર અબ સુખસે કાલ વ્યતીત કરે,
 કિન્તુ મહાસતી સિય કે શીલ મેં અવધપુરીજન શંક કરે. ૮
 વિવશ વ્યથિત ચિત્ત રાજ્યર્મ છિત રામ પ્રિયાકા ત્યાગ કરે,
 કાલાંતરમેં પિતુ દર્શનકો લવકુશ અવધ પ્રયાણ કરે;
 પુત્ર મિલનસે હર્ષ ધરે પર સીતાકો ના સ્વીકાર કરે,
 નશ્વર જગસે વિરત જાનકી પૃથ્વીમતિકી શરણ ગણે. ૯
 રાજ કાજ મેં કુશલ પ્રજાપતિ કરતે નીતિસે નૃપતાઈ,
 સાદ્ગુણ પૂરણ રામચંદ્રકા રામરાજ્ય થા સુખદાયી;
 લખન વિયોગકો સહ નહિ પાયે ભાતા વિરહ થા અતિભારી,
 ચારિતમોહકી દેખો મહિમા વ્યકુલ તદ્દુભવ શિવગામી. ૧૦

સુરગ સે આગત જ્યાય જીવ સેનાપતિ કહે,
હે નાથ! તજ કર મોહ મમતા રત્નત્રયકી શરણ લે;
થિર ચિતા હોકર વિનયયુત નૃપ સુવ્રત ગુરુકે ચરણમે,
નરનારીનેક સહસ્ર સહ શ્રીરામ જિનદીક્ષા ગ્રહે. ૧૧

(तर्जनरेन्द्र छंद)
 पंचविंशति वर्ष काल तक मूर्तिमान मुनि तप धारे,
 वन गुफा पर्वतमें जाकर ज्ञात परीषह ध्यान धरे;
 उपसर्गोंसे विज्ञत रघुवर धाति करमका हनन करे,
 माघ शुक्ल द्वादशीके शुभ दिन डेवल लक्ष्मी वरण करे. १२
 दिव्यध्वनिमें सुर सीतोन्द्रको राग त्यागका बोध करे,
 लभन दशानन अच्युतपतिके भावि भवोका कथन करे;
 गंधकुटीमें सप्त बरस तक दिव्यध्वनि संदेश भिरे,
 फिर रघुनंदन कर्म नाशकर लोकशिखरके नाथ बने. १३

હૈ ધન્ય પદ્મ ચરિત યે ભવિજન શ્રવણ જો જો કરે,
ઈહલોક પરભવ સૌખ્ય પાકર મોકસુખ નિશ્ચિત વરે;
પુનિ-પુનિ હૃદયમે ધ્યાય ‘આત્માનાંદ’ કો સત્ત્વર વરું,
અભિલાષ યહ નિજ મન મેં ધર પ્રભુ-પદ્મ કો વંદન કરું. ૧૪
(દોડ)

તુંગીનારિ ઉત્તંગ સે, મોક્ષ ગયે રઘુવીર;
હનુમાન સુશ્રીવ સહ, ગવ ગવાખ્ય મહાનીલ. ૧
રાધિ રામ, સિયાપતિ, પદ્મનાભ બહુનામ;
જાનકીવલ્લભ રઘુરાઈ, રામચંદ્ર સુખધામ. ૨

ॐ હ્રીં શ્રીરામચંદ્રભગવજિજનોન્દ્રાય જ્યમાલા પૂજાર્થ નિર્વપામીતિ સ્વાહા.
 ઈત્યાશીર્વદઃ પરિપુષ્પાંજલિં ક્ષિપેતુ
 (આ પૂજાની રચના આપણી સંસ્થાના આદ. બા.બ્ર.અલકાદીટીએ કરેલ છે.)

जैन धर्ममां रहेला विशिष्ट तत्वो

પારુલબેન બી. ગાંધી

પ્રાસ્તવિકઃ:- જૈન ધર્મની અન્ય ધર્મોની સાથે તુલના કરીએ તો માત્ર જૈનો જ નહિ જૈનેતરો પણ કબૂલે છે કે જૈન ધર્મ એ શ્રેષ્ઠ ધર્મ છે. આજે તો સંદેશાવ્યવહારનાં સાધનોમાં જબરદસ્ત કાંતિ આવી છે, જેને કારણે વિવધ ધર્મોનો દુનિયાનાં જુદા-જુદા દેશોમાં પ્રચાર થાય છે. લોકો જુદા જુદા ધર્મોના પરિચયમાં આવી તેના વિવિધ તત્ત્વો વિષે જાણે છે, ત્યારે અનુભવાયુ છે કે જૈન ધર્મ એ વધારે મૌલિક, સ્વતંત્ર અને સુવ્યવસ્થિત છે. તર્ક, વિજ્ઞાન, ન્યાય વિગેરે પણ તેના અભિજ્ઞ અંગ હોવાને કારણે કેટલીય નવી શોધખોળનાં પાયામાં જૈન ધર્મ રહેલો છે. જૈન ધર્મ તો અનાદિથી છે.

સદ્ગતિની પરંપરાએ મુક્તિમહેલ સુધીની સુખદ સફર કરાવનાર જિનશાસન વાસ્તવમાં નિજશાસન છે. સ્વનું અનુશાસન કરનાર, મર્યાદાઓ પાળનાર, વ્રતનિયમોની વાડ વચ્ચે રહેનાર આ ધર્મના અનુયાયીઓ એક જુદી જ આભા પ્રગટાવે છે.

જૈન ધર્મમાં રહેલા વિશિષ્ટ તત્ત્વો :-

(૧) અહિંસા એ જૈન ધર્મનો પાયો:- દરેક ધર્મમાં અહિંસાને ઓછેવતે અંશે મહત્વ અપાયું છે. મુસ્લિમો પોતાના જીતભાઈઓને ચાહવાનું કહે છે, ઈસાઈઓ કરુણાને પ્રાધાન્ય આપી માનવ માત્રને ચાહવાનું કહે છે, વૈદિક ધર્મનાં અનુયાયીઓ માનવ, ગાય, પશુ અને તુલસીને ચાહવા દ્વારા માનવ-પશુ વનસ્પતિને ચાહવાનું કહે છે. જ્યારે જૈન ધર્મ માનવ, પશુ-પક્ષી, પૃથ્વી, પાણી, અભિ, વાયુ અને વનસ્પતિ એટલે કે હાલતા-ચાલતા અને સ્થિર જીવોને જ નહિ પરંતુ સૂક્ષ્મ જંતુઓને પણ જીવાડવાનું કહે છે. “જીવો અને જીવવા દો” જ માત્ર નહિ પરંતુ “પોતે મરીનેય બીજાને જીવાડો” એ જૈન ધર્મનું સૂત્ર છે. અહિંસાનું આટલું સૂક્ષ્મ અને ગહન સ્વત્પર માત્રને માત્ર જૈન ધર્મમાં જ જીવા મળે

છે. પૃથ્વીકાયિક, જલકાયિક વર્ગેરેની દ્યા પાળવી તથા બીજાના માત્ર પ્રાણોનું રક્ષણ કરવું એટલું જ નહિ, કોઈને વચ્ચનથી કે વર્તનથી પણ હુંખ ન પહોંચાડવું કારણ એ પણ એક જાતની હિંસા જ છે. આથી જ પેરિસના ચિંતક પ્રો. લુધે રેનાડ લખે છે કે “નયે ધર્મિક આંદોલન ચલાને કી આવશ્યકતા નહીં હૈ, કર્યોંકિ જૈનધર્મ ને હી પહ્લે અહિંસા કા પ્રચાર કિયા। દૂસરે ધર્મોને ઉસે વહાં સે હી લિયા”

(૨) પ્રાચીનતાઃ- અન્ય સંસ્કૃતિની સરખામણીએ ભારતીય સંસ્કૃતિ અત્યંત પ્રાચીન ગણાય છે. તેના પાયા કે આધ્યારસંબંધ તરીકે જૈન સાહિત્ય, જૈન ધારાને ગણાવી શકાય. તેની પ્રાચીનતાને સિદ્ધ કરતાં કેટલાયે પ્રમાણો મળે છે. સંસાર અનાદિ અનંત છે. તેમ જૈન ધર્મ પણ અનાદિથી છે. આ ધર્મ, ધ્રુવ, શાશ્વત, નિત્ય અને ત્રિકાળજ્ઞાની જિનેશ્વરદેવો દ્વારા પ્રડૂપેલો છે.

(૩) જૈન ધર્મ ગુણાનિષ્પત્ત નામ :- જિનશાસન વ્યક્તિને નહિ, ગુણને પૂજવાનું જણાવે છે. વિષ્ણુને માને તે વૈષ્ણવ! શિવને માને તે શૈવ! બુદ્ધને માને તે બૌદ્ધ! ઈશ્વરાની માને તે પ્રિસ્તી! આ દરેક પરંપરા વ્યક્તિને કેન્દ્રમાં રાખીને ઉભી થઈ છે. જિન એટલે રાગ અને દેખને જીતનાર, પછી નામ ગમે તે હોય. જિનશાસનની વિચારધારા જ નહિ આચારધારા પણ ગુણપૂજક છે. ગુણને કેન્દ્રમાં રાખી નમન-વંદન-પૂજન-સત્કાર-સન્માન કરનારી છે. જિનશાસનના મૂળભૂત મંત્ર નવકારમાં પણ ગુણને કેન્દ્રમાં રાખી નમસ્કાર કરાયા છે.

(૪) ત્રિકાળજ્ઞાની મહાપુરુષો દ્વારા વૈજ્ઞાનિક પ્રદૂષણાઓ :- જેનોનાં દેવ અરિહંત અને સિદ્ધ છે. તેમણે કેવળજ્ઞાન થયા પછી તીર્થની સ્થાપના કરી તેથી અરિહંત-તીર્થકર પણ કહેવાય. તીર્થકરોએ જે વાણી પ્રકાશી તે ગણધરો અને મુનિભગવંતો દ્વારા પરેપરાએ આપણા સુધી પહોંચ્યી. તે આગમ કહેવાયા.

જેમાં નિગોદનાં સૂક્ષ્મ જીવોનું પરિજ્ઞાન, નરક જેવી અવાંતર ગતિની વાતો, જ્યોતિષ્યચક્ના વિમાનની વિગતો, દ્વાપ-સમુદ્રની સંખ્યા, માપ કે ઉંડાઈની વાતો, રાત્રિભોજન, અભક્ષ્યભોજ નિવારણ દ્વારા કરેલી વાતો ત્રિકાળે સત્ય હોય છે. જૈન ધર્મનું અંતિમ ફળ મોક્ષ તે મેળવવાના સાધનો છે અહિસા, સત્ય, સમ્યક્ જ્ઞાન- સમ્યગ્ દર્શન, સમ્યક્ ચારિત્ વગેરે. તેનાં પ્રમાણબેદ હોઈ શકે પરંતુ સ્વરૂપબેદ ન હોઈ શકે. ઋખભદ્વે જે પ્રકાશયું તે જ મહાવીરસ્વામીએ પણ પ્રકાશયું છે. આ જ આ ધર્મની મહાન વિશિષ્ટતા છે.

(૫) અવતારવાદનો ઈન્કાર :- જૈન ધર્મ અવતારવાદનો નભ્રતાપૂર્વક ઈન્કાર કરતાં સમજાવે છે કે આ જ જગતનાં આત્માઓ વિશિષ્ટ સાધના, આરાધના અને પુરુષાર્થ કરી પરમાત્મપદને પામે છે. આત્મા જ્યારે કર્મોથી મુક્ત બની જ્યા પદ્ધી તે સિદ્ધ બની જ્યા છે. તેઓને જન્મમરણ કરવા પડતાં નથી. તીર્થકરો પણ નિવાણ પદ્ધી મોક્ષને પામે પદ્ધી સિદ્ધ બને છે. કોઈ અવતાર (જન્મ) લેતાં નથી.

(૬) જૈન આગમોમાં વિશ્વાના દરેક વિષયનો સમાવેશ :- વૈદક હોય કે ખગોળ, ગણિત હોય કે વિજ્ઞાન, વસ્તુ હોય કે શિલ્પ, જ્યોતિષ હોય કે કાળ-દરેક વિષયનું વિસ્તૃત, છણાવટસભર સુંદર જ્ઞાન આગમોમાં મળી આવે છે. એમ કહેવાય છે કે વિશ્વમાં જે છે તે બધું અહીંયા મળી આવે છે. ભાષાનો, લિપિનો, સાહિત્યનો ઈતિહાસ કોઈ સંસ્કૃતિ પાસે નથી કે જીવો જૈન સંસ્કૃતિમાં જોવા મળે છે. સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અર્ધમાગધી, અપબ્રંશ વગેરેનો ઈતિહાસ જૈન ધારામાં છે. ઈતિહાસને અને સંસ્કૃતિને ખૂટી સામગ્રી જૈન સાહિત્યમાં મળી આવે છે.

(૭) અપરિગ્રહ અને અનેકાંત :- સુખીમાં સુખી સમાજ માટે અપરિગ્રહના સંદેશ દ્વારા જેની પાસે કશું નથી કે ઓછું છે તેની સાથે વહેંચણી દ્વારા આર્થિક સમાનતા પ્રવર્તાવિની એ મુખ્ય હેતુ. ચક્રવર્તીનાં સુખો હોય તો પણ તે છોડવા જેવા, સંયમ સ્વીકારવા જેવો અને મુક્તિ મેળવવા જેવી એ ત્રણ લક્ષ્ય સાથે જીવનારા અનુપમ સુખની અનુભૂતિ કરે છે. અહિસા

અને અપરિગ્રહ પદ્ધી અનેકાંતવાદને સ્વીકારનાર જિનશાસનમાં સંધર્ષો કરતાંય સમાધાન વધારે જોવા મળે છે. એક જ વસ્તુને, બ્યક્ઝિને કે વિચારને અનેકવિધ અભિપ્રાય અને દાસ્તિકોણથી જોવા, વિચારવા અને મૂલવવાની પદ્ધતિ છે અનેકાંતવાદ. સત્યનો અનુભવ પોતે જ કરવાનો છે. ઉછીનો અનુભવ સાક્ષાત્કાર કરાવી શકે નહિ. આજે ધર્મ અને સંપ્રદાયની જે દીવાલો ઊભી થઈ છે, દેશ અને સમાજ સમસ્યાઓની ભીસમાં રિબાય છે ત્યારે અનેકાંત જ આ તમામ સમસ્યાઓની માસ્ટર કી છે. જૈન ધર્મનું વિશ્વને આ આગવું અને અનોખું પ્રદાન છે. વિસંવાદિતામાં સંવાદિતા અને વૈમનસ્યમાં પણ પ્રેમ શોધી આપવાની આ આગવી દાસ્તિ છે.

(૮) ઈશ્વરના કર્તાધર્મનો ઈન્કાર :- અન્ય ધર્મો માને છે કે આ દુનિયા ઈશ્વરે બનાવી છે, ઈશ્વર જ તેને ચલાવે છે. ન્યાયદર્શનનાં મતે સારા-ખરાબ કર્મનું ફળ ઈશ્વરની પ્રેરણાથી મળે છે. યોગદર્શનમાં ઈશ્વરને જ અધિષ્ઠાતા માનવામાં આવેલા છે. આમ, વિશ્વની બધી જ બાબતોનાં કર્તા ઈશ્વર છે તેવું માને છે. જૈન દર્શન માને છે કે આ જગત અનાદિ-અનંત છે. તેનો આરંભ પણ નથી અને અંત પણ નથી. ઈશ્વરના કર્તાપણનો જૈનદર્શન સ્પષ્ટપણે ઈન્કાર કરે છે.

(૯) કર્મના સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન અને અષ્કર્મ ઉચ્છેદન માટે અગ્રોસર :- કર્મવિજ્ઞાન એ જૈનદર્શનની આ જગતને અનુપમ અને અદ્ભુત દેન છે. તદ્દનુસાર વિશ્વસંચાલન કરનાર કોઈ ઈશ્વરીય તત્ત્વ નથી પરંતુ પોતપોતાના કર્મો છે. વળી, દરેક પ્રશ્નોનું સમાધાન કર્મવિજ્ઞાન દ્વારા શક્ય બને છે. જૈનદર્શનમાં જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય એ આક કર્મો, તેની વિવિધ પ્રકૃતિઓ, તેના સારા-માઠા ફળોનું સુંદર વ્યવસ્થિત અને બારીકાઈથી નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. કર્મ સાથે સંબંધ ધરાવતા સંખ્યાબંધ પ્રશ્નોનો યુક્તિયુક્ત સ્પષ્ટ, વિસ્તૃત અને વિશાદ ખુલાસો કરવામાં આવેલ છે.

વળી, આત્મા પોતે જ કર્મનો કર્તા અને ભોક્તા છે. કરેલા કર્મનું ફળ પણ પોતાને જ ભોગવવું પડે છે. જેમ આગ વિના ધૂમાડો નહિ, તેમ કર્મ વિના ફળ નહિ એ સનાતન સત્ય છે. જે કર્મનાં આ સિદ્ધાંતને સમજ લે છે તે જીવનમાં કદ્દી હુંઘી થતો નથી. કપરી પરિસ્થિતિમાં પણ પ્રશાંતચિત્ત રહે છે. જીવન જીવવાની કળા આ કર્મનો સિદ્ધાંત શીખવે છે.

(૧૦) જૈન ધર્મની તીર્થ વ્યવસ્થા :- જૈન ધર્મનું પાલન બે પ્રકારે થઈ શકે (૧) આગારધર્મ - જેમા અંશત: નિયમોનું પાલન. (૨) અણગારધર્મ - છૂટછાટ વગરનો, સંપૂર્ણપણે નિયમોના પાલન સાથે સાધુ-સાધ્વી આજીવન પાંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, રાત્રિભોજનત્યાગ જેવા નિયમોનું પાલન કરે છે. શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ ૧૨ વ્રતનું પાલન કરે છે. જુદા જુદા નિયમો ધારણ કરે. શ્રાવક-શ્રાવિકારૂપી સંઘ વિના સંયમધર્મ જોખમાય, તેમ જ સંયમનીઓનાં સત્ય માર્ગદર્શન વિના ગૃહસ્થો પણ ધર્મપુરુષાર્થમાં અટવાય, એકબીજાનાં પૂરક બની શાસન દ્વારા શુદ્ધ, બુદ્ધ, પ્રબુદ્ધ, ઉત્સર્ગ અને અપવાદો દ્વારા જીવનને ધર્મમય જીવી જવાની કળા એ પ્રભુજીની પ્રજ્ઞાદેન છે.

(૧૧) જિનશાસનની સૂક્ષ્મ પ્રરૂપણાઓ :- નરકથી લઈ નિગ્દે સુધીની સૂક્ષ્મ પ્રરૂપણાઓ, ૧૬ પ્રકારની વર્ગણાઓ, કાળની સૂક્ષ્મ વ્યાખ્યાઓ, ગુણસ્થાનક સ્પર્શની સૂક્ષ્મ વાતો, ભિક્ષાચરીનાં સૂક્ષ્મ દોષો, માનવીય કાયાની સૂક્ષ્મ શક્તિઓ, ધર્માસ્તિકાય-અધર્માસ્તિકાયની ઝીણી ઝીણી બાબતો, પૌરુષાલિક અને આત્મિક સૂક્ષ્મ ચ્યમત્કારો અને કર્મસંબંધી સૂક્ષ્મ વાતો જે પરમાત્માનાં શાસનમાં જેવા અને જાણવા મળે છે.

(૧૨) આચાર ધર્મનું વિશિષ્ટ પ્રરૂપણ :- જૈન ધર્મ એ માત્ર ઉપદેશપ્રધાન નથી પણ આચારપ્રાધાન છે. તેમના સાધુ-સાધ્વી કઠોર વ્રત-નિયમનું પાલન કરે છે. પગમાં ચઘપલ નહિ, માથા પર છતી- ચામર નહિ, માથા - દાઢી વગેરેના વાળને જાતે ખેંચીને કેશલુંચન કરે, ધેર ધેર ફરી ભિક્ષાચરી દ્વારા

ઉદરતૂણિ કરે, અગ્નિ-વનસ્પતિનો ઉપયોગ નહિ, મોજશોખનાં સાધનો નહિ, ભગવાનની આજ્ઞાનું પ્રાણાંતે પણ પાલન, પોતાનું કાર્ય પોતે જ કરે, અન્ય પાસે કરાવે નહિ, જેમાં જીવ ન હોય તેવી (અચેતન) વસ્તુઓનો જ ઉપયોગ. સ્વીસંગ-વિજાતીયત્વાગ, મૈથુનત્યાગ, પૈસા રાખવાનો ત્યાગ, ચાર્તુમાસમાં જ સ્થિરતા બાકી વિહારયાત્રા દ્વારા ધર્મના પ્રચાર-પ્રસાર. ઉપરાંત દસ પ્રકારના યત્નિર્ધમનું પાલન પણ તેઓ સુંદર રીતે કરે છે. મૈત્રી અને કરુણા ભાવના સાથે “શિવમસ્તુ સર્વજગત” ની પ્રશસ્ત ભાવના જૈન મહર્ષિઓ અભિવ્યક્ત કરે છે. વળી, સામાયિક-પૌરુષ-પ્રતિકમણ વગેરે દ્વારા સર્વ જીવોને અભયદાન. ખમામિ-નમામિ-વંદામિ-મિશ્શામિ જેવા શબ્દો દ્વારા નમ્રતાની શીખ આપતો આવો અનુપમ-અજોડ ધર્મ જૈનધર્મ છે.

(૧૩) લોકોત્તર પર્વ :- દુનિયાનાં તહેવારો મોજશોખ, આનંદગ્રામોદ અને ઈન્દ્રિયોને પોષવાની પ્રવૃત્તિ કરાવનાર છે. જ્યારે જૈનધર્મના પર્વોમાં આત્માને ઉન્નત, શાંત અને પવિત્ર બનાવવાની જ વાત છે. હરવાફરવાની નહિ પરંતુ સામાયિક-પ્રતિકમણ, પૌરુષ દ્વારા આત્માને સ્થિર કરવાની વાત છે. સમયશક્તિ અને સંપત્તિનો દુર્બ્યય અટકાવી સ્વ અને પરના કલ્યાણમાં તેનો સદ્દ્વ્યય કરવાની વાત છે. દયાકામા-કરુણા વગેરે આત્માના મૂળ ગુણોને વિકસાવવાની વાત છે. મહાવીર જન્મકલ્યાણક, જ્ઞાનપંચમી, આયંગિલની ઓળી, પર્યુષણ અને સંવત્સરી જેવા મહાપર્વમાં ત્યાગ અને આરાધના દ્વારા આત્માને મોક્ષમંજિલે પહોંચાડવા માટે ભગીરથ પ્રયાસ આદરવાની પ્રેરણા આપે છે.

(૧૪) મૃત્યુ એક મહોત્સવ :- જન્મ અને મૃત્યુ એ સનાતન સત્ય છે. મૃત્યુ વિવિધ પ્રકારે થાય પણ જૈનદર્શનમાં બે પ્રકારનાં મરણ બતાવ્યા છે.

(૧) સકામ મરણ - જ્યારે વિવિધ સાધનાા, આરાધનાથી મૃત્યુને સામેથી નિમંત્રણ આપીને, વધાવીને મરવું તે. (૨) ઈચ્છા વિના, આર્ત-રૌદ્ર ધ્યાન કરતાં કરતાં, અશુભ ધ્યાને મરવું તે અજ્ઞાનીનું મરણ છે. સકામ મરણથી જીવની સદ્ગતિ થાય છે,

પરિતસંસારી બનાય છે, મોકાની નજ્જક પહોંચાય છે. આખી જિંદગી દરમિયાન જે કાંઈ પાપો થયા હોય તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરી, ચારેય આહારનો ત્યાગ કરી, જગતનાં સર્વ જીવોને ખમાવી, શરીર પરનો ભમત્વભાવ ધટાડી, ચાર શરણા અંગીકાર કરી, પાંચ ઈન્દ્રિયોનાં વિષયોમાંથી મનને હટાવી, સતત શુભ ધ્યાનમાં રહીને સર્વ જીવોને ખમાવતાં કોઈપણ જાતની ચિંતા કે હાયવોય વિના મૃત્યુને ભેટવું તે સમાધિમરણા. આવું મૃત્યુ એ મહોત્સવ છે. કલેશ-કષાય-કંકાસ વિના મૃત્યુને સામેથી આવકારવું, મૃત્યુનો ભય રાખ્યા વિના સામેથી મૃત્યુને નિમંત્રણ આપવું તે નાની વાત નથી.

(૧૫) સમતાધર્મનું પ્રતિપાદન :- જૈન ધર્મ ઉચ્ચ-નીચ, શ્રેષ્ઠ-શૂદ્ર વગેરે જન્મથી નહિ પરંતુ કર્મથી માને છે. જૈન કર્મ શ્રેષ્ઠ હોય તે જન્મથી શૂદ્ર હોય તો પણ મહાન છે. જ્યારે જન્મથી ઉચ્ચ કુળમાં જન્મેલો હોય પણ તેના કાર્યો નીચ હોય તો તે શૂદ્ર જ છે. વળી જૈન એ છે જે જૈન ધર્મના આચાર સ્વીકારી અને પાળી શકે. તેમાં જ્ઞાતિબાધ નથી. ભગવાન મહાવીરના અગિયાર ગણધર બ્રાહ્મણ હતા. મેતાર્થ મુનિ હરિજન તો હરિકેશી મુનિ ચાંડાલ હતાં. ભગવાનના અનુયાયી મોટાભાગનાં રાજાઓ ક્ષત્રિય હતાં.

જીવમાં શિવદર્શન - કીડીથી લઈ કુંજર, નાગથી લઈ નિગોદ, પંચેન્દ્રિયથી માંડી વનસ્પતિ વગેરે દ્શકાયમાં જે જીવતત્વ છે તેનો આદર કરતાં તથા સમાચિના દરેક જીવોને તારવાની કરુણાબુદ્ધિથી પરમાત્મા શાસનની સ્થાપના કરે છે. સૂક્ષ્મ જીવો પ્રત્યે પણ અનુકૂળાબુદ્ધિ દેખાડનાર પરમાત્માના શાસનની આ જ તો વિશિષ્ટતા છે કે પ્રત્યેક જીવમાં શિવનાં દર્શન, પ્રત્યેક આત્મામાં પરમાત્માનાં દર્શન.

(૧૬) કરુણા, શાકાહાર, રાત્રિભોજન ત્યાગ:- જૈન ધર્મની અમૂલ્ય દેન છે. માંસાહારનો કંદર વિરોધ કરે છે કારણકે જૈન ધર્મ માને છે કે દરેક જીવને જીવવું ગમે છે, મરવું કોઈને ગમતું નથી. જીવ માત્ર પ્રત્યે કરુણા-મૈત્રીભાવ અને અભ્યદાન એ જૈન ધર્મનો પાયાનો સિદ્ધાંત છે. તમને જે નથી ગમતું તે

તમે કોઈને માટે પણ ન કરો એમ તે માને છે. શાકાહારમાં પણ મીતાહાર અને કંદમૂળત્યાગ કરવાનું કહે છે.

રાત્રિભોજન ત્યાગ એ સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક માટે તો ભગવાને કહ્યો જ છે. હવે વિજાને પણ એ પુરવાર કર્યું છે કે સૂર્યપ્રકાશની હાજરીમાં જમવું એ શરીર માટે સારું છે. રાત્રે પાચનશક્તિ મંદ થવાથી રોગોનાં ભોગ બનાય છે તે પ્રયોગો દ્વારા સાબિત પણ થયું છે. આ પણ જૈનધર્મની જ વિશિષ્ટતા છે.

(૧૭) સાધનામાર્ગમાં તપનો સ્વીકારઃ- ભગવાને તપનાં બે પ્રકાર બતાવ્યા છે.

[૧] બાધ્ય તપ્યા :- આના છ પેટાપ્રકાર રહેલા છે. આના દ્વારા શરીરને કષ આપવામાં આવે છે, પરંતુ જો અંદરનાં કામ, કોષ, મોહ, ઈર્ષા વગેરેને ન જીત્યા હોય તો બાધ્ય તપ્ય માત્ર પુષ્ય ઉપાર્જન કરનાર બની રહે છે, પાપકર્મનો નાશ કરનાર નહિ. બાધ્યતપના છ પેટાપ્રકાર જોઈએ તો

(૧) અનશન - અમુક દિવસ સુધી કે આજીવન ચારે આહાર અથવા પાણી સિવાય ત્રણેય આહારનો ત્યાગ કરવાનો હોય છે.

(૨) ઊણોદરી - ભૂખ કરતાં ઓછું ખાવું તે.

(૩) વૃત્તિસંક્ષેપ - ઈચ્છાઓનો નિરોધ, વૃત્તિઓને સંક્ષિપ્ત કરવી તે.

(૪) રસપરિત્યાગ - દૂધ, દહી, ઘી, તેલ, ગોળ, ખાડ એ છ વિગયનો ત્યાગ, આચંબિલ કરવું વગેરે

(૫) પ્રતિસંલીનતા - અંગ-ઉપાંગનું સંવરવું, ગોપન કરવું, પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષયો પર સંયમ રાખવો.

(૬) કાયલેશ - શરીરને અત્યંત ઠંડી-ગરમીમાં આતાપના દેવી, કેશલુંચન કરવું વગેરે.

[૨] અભ્યંતર તપ્યા :- તેના પણ છ પ્રકાર છે. મન અને ઈન્દ્રિયો પર સંયમ રાખી શકે તે જ આ તપની આરાધના કરી શકે. સારી રીતે થાય તો કર્મોનાં ગંજનાં ગંજ બળી જાય.

(૧) પ્રાયશ્ચિત્ત :- કરેલા પાપદોષનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરી ફરીથી તેમ ન થાય તેનો ઘ્યાલ રાખવો.

(૨) વિનય :- સાધુ, સંતો, વડીલો, માતા-પિતાનો વિનય કરવો, સેવા કરવી.

(૩) વૈયાવચ્ચઃ:- સાધુ સંતો, વડીલો, માતા-પિતા તથા જે પોતે પોતાનું કાર્ય ન કરી શકે તેમની સેવા કરવી.

(૪) સ્વાધ્યાય :- જ્ઞાન યોગ્ય રીતે ભાષાવું - ભજાવવું - ચિંતન - મનન કરવું.

(૫) ધ્યાન :- માત્ર આત્માનો લક્ષ્ય રાખીને, બાધ્ય સંયોગો ભૂલીને, ભીતરમાં એકાગ્ર બનવું તે.

(૬) કાયોત્સર્ગ :- મન, વચન, કાયાનાં યોગોને સ્થિર કરી, કાયાનો મોહ છોડી, આત્મચિત્તન કરવું.

(૧૮) જૈન ધર્મની અમર ભેટ સમન્વય :- ભારતમાં ભિન્ન ભિન્ન દર્શનો દ્વારા ભિન્ન ભિન્ન વિચારધારાઓ કોઈપણ પ્રકારનાં પ્રતિબંધ કે અવરોધ વિના ફૂલી-ફાલી છે. કારણકે ભારત વર્ષ એ જુદા જુદા દર્શનો અને દાર્શનિકોની જન્મભૂમિ છે. ભગવાન મહાવીરનાં સમયમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ હતું. આજે પણ છે. આ પાંચ મુખ્ય દર્શન છે તે નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) કાળવાદ, (૨) સ્વભાવવાદ, (૩) કર્મવાદ, (૪) પુરુષાર્થવાદ, (૫) નિયતિવાદ. આ પાંચેય દર્શનોની વિચારધારામાં પરસ્પર ભયંકર સંઘર્ષ છે. પ્રત્યક એકબીજાનાં મતનું ખંડન કરે છે અને પોતાના મત દ્વારા જ કાર્ય સિદ્ધ થઈ શકે તેવો દાવો કરે છે. પરંતુ બધાને વ્યવસ્થિત રીતે સમજાએ તો ઘ્યાલ આવે કે એ બધા દાવાઓ પોકળ છે. પરિણામસ્વરૂપ જૈન ધર્મના સમન્વયવાદનો વિકાસ થયો, જે એમ કહે છે કે કોઈ એક જ વાદ પોતાના બળ પર જ કાર્ય સિદ્ધ કરી શકે તેવું ન બની શકે. આથી જે વિચારણ અને બુદ્ધિમાન મનુષ્યો છે તેમણે કોઈ એક જ વાદનો દુરાગણ છોડીને બધાનો સમન્વય કરવો જોઈએ. સમન્વય વગર કાર્યની સફળતા સંભવી ન શકે. ભગવાન મહાવીરની આ વાતને એક તાર્કિક દણાંત દ્વારા સમજાએ....

એક માણી બગીચામાં કેરીની ગોટલી વાવે. ગોટલીનો સ્વભાવ છે વૃક્ષ ઉત્પત્ત કરવાનો પણ જો ગોટલીને રોપવાનો અને તેનું રક્ષણ કરવાનો પુરુષાર્થ ન કરીએ તો ? રોષ્યા પછી તેને ઊગવામાં, તેના પર ફળ-ફૂલ લાગવામાં નિશ્ચિત કાળનું અંતર જોઈશે. તે તરત જ નહિ ઊગે. વૃક્ષ ઊગ્યા પછી, અમુક સમય થયા પછી પણ એવું બની શકે કે કર્મો અનુકૂળ

નહિ હોય તો તે જાડ પર ફળ નહિ આવે, આવે તો પણ કદાચ એવું બને કે તેમાં જીવાત પડી જાય. બધું બરાબર થઈ જાય અને ફળ આવી જાય તો એ પ્રકૃતિ છે, નિયતિ છે તેનો કોણ ઠંકાર કરી શકે? આમ પાંચેય વાદના સમન્વયથી કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. આના પરથી સમજ શકાય છે કે સમન્વયવાદ એ વાત્સવમાં સત્યનો પ્રકાશ આર્પ છે. તેનાથી સમાધાન અને સંવાદિતા જોવા મળે છે.

વર્તમાન સમયમાં વિશ્વ આખું સંઘર્ષ, સમસ્યા, વેરઝેર, જડતા અને જીદથી પીડાઈ રહ્યું છે. ત્યારે ભગવાનનો આ સમન્વયવાદ વિશ્વકલ્યાણ માટે ઉપયોગી બની શકે છે. આવી વિશેષતાને કારણો જ અનેક વિચારણ વિદ્વાનો પણ એમ માનતા થયા છે કે - જૈન ધર્મ સૂક્ષ્મ, ઊંડાણભર્યો, ગહન છતાં સરળ હોવાથી સર્વ જીવોનું કલ્યાણ થઈ શકે છે.

(૧૯) ક્ષમાપના દ્વારા સંબંધોને અકંબંધ રાખવાની કણાઃ- સગા-સગા વચ્ચે કે બીજા સંબંધીઓ વચ્ચે જ્ઞાનના અભાવે મતભેદ સંજ્ય તે મતભેદ ન બની જાય તે માટેનો વિશિષ્ટ વ્યવહાર એટલે ‘મિશ્નામિ દુક્કડમ્ભુ’. મ્યોતે કરેલી ભૂલ માટે ક્ષમા માગવી અને બીજાએ કરેલી ભૂલ માટે ક્ષમા આપવી અને તેનાં દ્વારા સંબંધોમાં મીઠાશ જાળવી રાખવી, વિખવાદ ન થવા દેવો.

ઉપહાર :- જૈન ધર્મની સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ કર્મપ્રકૃતિ લઈએ કે નવ-તત્ત્વોનું ઊંડાણભર્યું વિવેચન કરીએ. નય નિક્ષેપાનું વર્ણન લઈએ કે જગતમાં વાદોમાં સિરતાજ એવા સમન્વય અને અનેકાંતવાદની વિશિષ્ટતા વર્ણવીએ, અહિંસાની સૂક્ષ્મ વાતો કરીએ કે આગાર અણગારધર્મની રસપ્રચૂર વાર્તા કરીએ. જૈન ધર્મમાં રલત્રાથી અર્થાત્ સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યગ્ દર્શન, સમ્યક્ ચારિત્રાની વાત કરીએ કે અજોડ અને અનોખા એવા તપધર્મની વાતો કરીએ. જૈન ધર્મની આ બધી જ બાબતો અજોડ અને અનોખી છે. સેંકડો વૈજ્ઞાનિકો કરોડોનાં બચ્ચા કરી નવી નવી શોધખોળો દ્વારા હજુ જૈનધર્મની, તેના સિદ્ધાંતોની નજીક પહોંચી શક્યા નથી. છતાંથે જેટલી શોધખોળો થાય છે તેના મૂળમાં ક્યાંક ને ક્યાંક જૈન ધર્મ કે સિદ્ધાંત પડેલો જોવા મળે છે.

સમાજ-સંસ્થા દર્શન

પૂજયશ્રીની ચોથી વાર્ષિક પુષ્ટયતિથિ નિમિત્તે સંસ્થામાં યૈવિદ્યપૂર્ણ કાર્યક્રમો

સંપદ્ધ

અધ્યાત્મગગનના ચમકતા સિતારા એટલે પૂજયશ્રી આત્માનંદજી. પૂજયશ્રીએ જ્ઞાન-ધ્યાન-વૈરાગ્યયુક્ત ઉત્તમ સાધનાજીવન દ્વારા સ્વકલ્યાણ તો સાધ્યું જ છે, સાથે સાથે અનેક મુમુક્ષુઓને ધર્મજીવન જીવવાની ઉત્તમ પ્રેરણા પણ પૂરી પાડી છે. તા. ૧૯-૪-૨૦૨૪ ના રોજ પૂજયશ્રી આત્માનંદજીની ચોથી વાર્ષિક પુષ્ટયતિથિ નિમિત્તે સંસ્થામાં શ્રી આત્મસિદ્ધિપારાયણ રાખવામાં આવ્યું હતું. જિનાભિષેક બાદ ‘કોબા તીર્થની પૂજા’ કરવામાં આવી હતી. આદ. બા.બ્ર. શ્રી સુરેશજીએ પૂજયશ્રી આત્માનંદજી લિખિત ‘સાધનાસોપાન’ ના સ્ટેપ (સેવા, સત્સંગ વગેરે) ના આધારે પૂજયશ્રીના સાધનાજીવનના વિકાસ અંગે રસપ્રદ શૈલીમાં માહિતી આપીને પૂજયશ્રીના ગુણાનુવાદ કર્યા હતા. પૂજય બહેનશ્રીએ ‘અનુભૂતિના ઉદ્ગારો’ પુસ્તકના આધારે પૂજયશ્રીનો બોધ તથા પૂજયશ્રીના ગુણાનુવાદ કર્યા હતા. બપોરે ‘સમાધિમંદિર’ માં ‘અનુભૂતિના ઉદ્ગારો’ પુસ્તકનું વાંચન તથા મંત્રજીપ કરવામાં આવ્યા હતા. રાત્રે વિશેષ ભક્તિ અંતર્ગત મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનોએ ગુરુભક્તિ દ્વારા આત્મશુદ્ધિનો ગ્રંથસંનીય પ્રયત્ન કર્યો હતો.

અયોધ્યામાં રામલલાની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા નિમિત્તે સંસ્થામાં યૈવિદ્યપૂર્ણ કાર્યક્રમો

સંપદ્ધ

૨૨ જાન્યુઆરીના દિવસે અયોધ્યા મુકામે રામમંદિરમાં પ્રભુ રામની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. સમગ્ર દેશમાં ધર્મોલ્લાસપૂર્ણ ઉજવણી કરવામાં આવી. સમગ્ર દેશ રામભય બની ગયો. ભગવાન રામની જીવનકથા આલેખતી વાલ્ભિકી રામાયણ, તુલસી રામાયણ જેવી અનેકાનેક રામાયણ છે. જૈનધર્મમાં પણ શ્રી ગુણભદ્રાચાર્ય વિરચિત ઉત્તરપુરાણ, રવિષેણાચાર્ય વિરચિત પદ્મપુરાણ તેમજ આચાર્ય વિમલસૂરિકૃત પ્રાકૃતમાં રચાયેલ પદુમચરિત વગેરેમાં ભગવાન રામના જીવનચરિત્રનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. અનેક તીર્થકરોની જન્મકલ્યાણકભૂમિ અયોધ્યા તે શાશ્વત ભૂમિ છે. શ્રી રામ આઠમા બલભદ્ર હતા અને તેઓશ્રી મુનિસુત્રતનાથ સ્વામીના શાસનકાળમાં થઈ ગયા. શ્રી રામે જિનદીકા લઈ, સમગ્ર કર્માનો કષય કરી સિદ્ધદશાને પ્રામ કરી. મહારાજ્ઞમાં આવેલા માંગીતુંગી તીર્થસ્થાનેથી તેઓએ નિર્વાણની પ્રાપ્તિ કરી હતી.

શ્રી રામમંદિર પ્રાણપ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ (તા. ૨૨-૧-૨૦૨૪) નિમિત્તે આપણી સંસ્થામાં શ્રી જિનાભિષેક બાદ શ્રી રામચંદ્ર જિનપૂજા કરવામાં આવી હતી. પૂજયશ્રીનો સ્વાધ્યાય વીડિયો કેસેટના આધારે થયો. બપોરે આદ. બા.બ્ર. શ્રી કપિલભૈયાએ ‘પદ્મપુરાણ’ ના આધારે ભગવાન રામના જીવનચરિત્રનું સરળ છતાં સચોટ શૈલીમાં ભાવવાહી વર્ણન કરીને સૌના હદયને રામભય બનાવ્યા હતા. સાંજે શ્રી રામ ભગવાનની આરતી તથા શ્રી જિનમંદિર અને શ્રી આત્મસ્મૃતિ મંદિરના પ્રાંગણમાં ૧૦૮ દીવા પ્રગટાવવામાં આવ્યા હતા. રાત્રે સૌએ ભાવપૂર્વક રામ ભગવાનની ભક્તિ કરી હતી. અતે ઉલ્લેખનીય છે કે રામમંદિર નિર્માણ માટે આપણી સંસ્થાએ ૧,૧૧,૧૧૧/- રૂપિયાનો આર્થિક સહયોગ આપ્યો હતો. આ પ્રસંગે ગુરુકુળના વિદ્યાર્થીઓએ રામાયણના પાત્રો (રામ, લક્ષ્મણ, સીતા, હનુમાન) ની વેશભૂષા ધારણ કરી હતી અને સંસ્થામાં શોભાયાત્રા

કાણી હતી.

શ્રી આદિનાથ પંચકલ્યાણક અને શ્રી બાહુબલી મહામસ્તક અભિપેક

સોનગઢમાં જાન્યુ. ૧૮-૨૫ દરમ્યાન શ્રી આદિનાથ પંચકલ્યાણક પ્રતિજ્ઞાના ભવ્ય મહોત્સવ સાથે જાન્યુ. ૨૬ ના દિવસે બાહુબલી ભગવાનનો મહામસ્તક અભિષેક હતો.

જૈન દર્શનમાં તીર્થકરોના જીવનના પાંચ કલ્યાણકો (ગર્ભ, જન્મ, દીક્ષા, કેવળજ્ઞાન, નિર્વાણ) નું અત્યંત પારમાર્થિક મહત્વ છે. સોનગઢમાં મૂળનાયક આદિનાથ (ऋખભટેવ) ના પંચકલ્યાણકોના પૂજન સાથે જંબુદ્ધીપ (ભરતક્ષેત્ર અને ઐરાવત ક્ષેત્ર) ના બીજા ૧૪૦ દિગંબર જિનબિંબની પ્રતિષ્ઠા હતી. ૪૦૦ ટનના અંદર ગ્રેનાઈટમાંથી કંડારેલ ૨૪૦ ટનની ૪૧' ઊંચી ભગવાન બાહુભલીની ભવ્ય ખડગાસન પ્રતિમાજી (શ્રવણબેલગોલાની ૫૭' પ્રતિમાજીની પ્રતિકૃતિ) બેંગલોરથી સોનગઢ આવેલ. તેને ૫૦' ઊંચા પર્વત (ટેકરી) પર આડું કરીને તેનો મહામરત્તાક ઓફિષેક કર્યો.

આઠ દિવસનો આ ભવ્યાતિભવ્ય મહોત્સવ સુંદર રીતે ઉજવાયો. લગભગ પચીસ હજાર ભવિજનોએ દર્શન-પૂજા-કાર્યક્રમનો ધર્મોત્સ્વાસથી લાભ લઈને હિન્દ્યતા અનુભવી. ૨૦૦ જેટલા વિદ્વાનોમાં શૈલેખભાઈ (તલોંડ), નીલેશભાઈ (મુંબઈ), રજનીભાઈ (તલોંડ), પ્રદીપકુમાર (ઝાંજરી) વગેરે હતા. વી.આઈ.પી. માં કેન્દ્રીય મંત્રીઓ અમીત શાહ, પીયુષ ગોયેલ અને મનસુખ માંડવીયા ઉપરાંત ગુજરાતના મુખ્યમંત્રી ભૂપેન્ધ્ર પટેલ તથા ગૃહમંત્રી હર્ષ સંઘવી હતા. મહાનુભાવોએ પૂ. ગુરુદેવ શ્રી કાનશ્ચસ્વામી અને મહાત્મા ગાંધીજીના અધ્યાત્મ માર્ગદર્શક પરમ તત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજયંકરજીનો ગુણાનુવાદ કર્યો.

પંચકલ્યાણક મહોત્સવના ઉપકમે પ્રતિદિન તત્ત્વસભરચચ્ચયુક્ત ઈંડ્રસભા, રાજસભા, પૂ. ગુરુદેવશ્રી કાનછસ્વામીના પ્રવચન, પૂ. બહેનશ્રીની તત્ત્વચર્ચા, સમાગત વિદ્વાનોના શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાય, સાંસ્કૃતિક-ધાર્મિક વિવિધ નૃત્ય નાટકાઓ, ગ્રંથ અર્થપૂર્વ નાટકો, તીર્થકર ભગવાનની માતાના ૧૬ સ્વખો વર્ગેરેની સુંદર ભાવ્ય રસમણ રજુઆત હતી. મનોરમ્ય કલાભૂજીયમ પણ બનાવેલ.

વિધિકારો બા.બ્ર. સુભાષભાઈ શેઠ (વાંકાનેર) અને બા.બ્ર. હેમતભાઈ શાહ (સોનગઢ) હતા. મુખ્ય આયોજક અને કાર્યકર્માના સંચાલક મંગલાયતન (અલીગઢ) ના વિદ્ધાન સંજ્યભાઈ જેવર સાથે અન્ય વ્યવહારિક ગતિવિધિના સંચાલક રાજેશભાઈ જવેરી હતા. યજમાન દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ અને તેના ટ્રસ્ટી નેમિષભાઈ શાહ (મુખ્ય દાતા, મુંબદી) હતા. હજારો મુમુક્ષુઓ માટે આવાસ, વાહન વ્યવહાર અને ભોજનની વ્યવસ્થા સુચારૂ હતી.

ક્રોબા આશ્રમથી પંકજભાઈ શાહ અને મહેન્દ્રભાઈ ખંધાર સહિત ૧૧ મુમુક્ષુઓનો મીની સંઘ ગયો હતો. ૨૧ મી જાન્યુઆરી રવિવારે સોનગઢ મહોત્સવનો લાભ લીધા પછી ૨૨ મી જાન્યુઆરી સોમવારે સંઘે પાલિતાણાની જાત્રા કરીને શાનુંજય ઉપર દાદા ઋખભદેવ અને દિગંબર મંદિરમાં શાંતિનાથ ભગવાનના દર્શન-વંદન-પ્રદક્ષિણા કર્યા. ૨૩ મી જાન્યુઆરી મંગળવારે તળેટીમાં ૧૦૮ પાર્વનાથ મંદિર, જંબુદ્ધીપ, આગમ મંદિર વગેરે દર્શન કરીને વળતી યાત્રામાં વલભીપુર, અયોધ્યાપુરમ્ભ અને કલીકુંડ પાર્વનાથ તીર્થોની સ્પર્શના - વંદના કરીને સંઘ સાજે ક્રોબા આશ્રમે પહોંચી ગયો. ક્રોબા આશ્રમના ટ્રસ્ટીશ્રી શરદ્ભાઈ તેલીવાળા અને તેમના પરિવારે (ઇલાબેન, ભાવિન, રુચિ) આઠેય દિવસ (યોગદાન સાથે) પ્રશંસનીય લાભ લીધો હતો.

મહતુ પુષ્યનો ઉદ્ય, અપૂર્વ વીર્ય ઉલ્લાસ અને આંતરિક ધર્મરૂપિ હોય ત્યારે જ ભવિજનોને આવો ધર્મ લાભ મળે છે અને પુરુષાર્થથી તેઓ ઝડપી લે છે.

સંસ્થામાં પ્રજાસત્તાકદિનની ઉજવણી સંપદ

જ્યેષ્ઠો માટે અને વિદ્યાર્થીઓ તુલના કરવામાં આવી. વહેલી સવારે વિદ્યાર્થીઓની રેલી નીકળી હતી અને વિદ્યાર્થીઓ તુલના કરવામાં આવી. ત્યારબાદ પૂજ્ય બહેનશ્રી, ટ્રસ્ટી મહોદ્ય આદ. શ્રી બિપીનભાઈ મણિયાર, આદ. ડૉ. રાગિણીદીદી, આદ. શ્રી પ્રવીણભાઈ શાહના વરદ હસ્તે ધ્વજવંદનનો કાર્યક્રમ યોજાયો હતો. સંસ્થાના મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનો અને વિદ્યાર્થીઓ તુલના કાર્યક્રમમાં જોડાયા હતો. રાત્રે દેશભક્તિના ગીતોનો કાર્યક્રમ યોજાયો હતો.

બા.ગ્ર. શ્રી સુરેશભેદાજુની ચેન્નેઈ ધર્મયાત્રા સંપદ

બા.ગ્ર. શ્રી ભૈયાજુની ચેન્નેઈની ધર્મયાત્રા તા. ૨૧-૦૧-૨૦૨૪ થી તા. ૩૦-૦૧-૨૦૨૪ દરમિયાન સાનંદ સંપદ થઈ. આ ધર્મયાત્રામાં તેઓની સાથે યુ.કે., ભોપાલ તથા મુંબઈના મુમુક્ષુઓ પણ જોડાયા હતા. તા. ૨૨-૦૧-૨૦૨૪ થી તા. ૨૫-૦૧-૨૦૨૪ દરમિયાન ભૈયાજુના જાહેર સત્સંગના કાર્યક્રમ યોજાયા હતા, જેમાં તેઓશ્રીએ વચનામૃત પત્રાંક-૮૫૬ ના આધારે વિષયની ઊંડાણથી છણાવટ કરી હતી. તુલના અને ભાવપૂર્વક સારી સંઘામાં મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનોએ સત્સંગનો લાભ લીધો હતો. આ દિવસો દરમિયાન અન્ય મુમુક્ષુઓના નિવાસસ્થાને પણ સત્સંગ-ભક્તિના કાર્યક્રમો યોજાયા હતા.

તા. ૨૬-૨૭-૨૮ જાન્યુઆરી દરમિયાન ચેન્નેઈથી દૂર આવેલા વંટેવાસ નામના નાનકડા ગામમાં ભૈયાજુની ત્રિદિવસીય શિબિરનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ ગામમાં સુંદર દિગંબર જૈન મંદિરો આવેલા છે અને એક નાનકડો પહાડ (આશરે ૫૦૦ પગથિયાં) છે; જેને પોત્તુર હિલ્સ કહેવામાં આવે છે. અતે અપ્રમત્ત યોગીશ્વર આચાર્ય કુંદકુંદ સ્વામીએ ખૂબ સાધના કરી હતી. તેઓશ્રીના પગલા આ પહાડ પર મોજૂદ છે. એવી માન્યતા છે કે આ પહાડ પરથી અપ્રમત્ત યોગીશ્વર શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય મહાવિદેહક્ષેત્રે ગયા હતા. ત્યાં શ્રી સીમંધરસ્વામીના દર્શન અને સમાધાન બાદ આ પહાડ પર પાછા ફર્યા હતા. ત્યારબાદ તેઓશ્રીએ શ્રી સમયસાર આદિ પરમાગમોની રચના કરી હતી. આ પવિત્ર ભૂમિની પ્રથમ યાત્રા દરમિયાન પૂજ્યશ્રી આત્માનંદજી અત્યંત પ્રભાવિત થયા હતા. આવા પવિત્ર અને રમણીય સ્થાને આદ. ભૈયાજુની સાથે મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનોએ પૂજા-ભક્તિ આદિ કર્યા હતા. પોત્તુર હિલ્સની તળેટીમાં શ્રી સીમંધર સ્વામીની પદ્માસન સ્થિત ભવ્ય પ્રતિમાજુના દર્શન કર્યા અને પૂજા-ભક્તિ, સ્વાધ્યાય આદિનો લાભ લીધો હતો.

પોત્તુર હિલ્સની નજીક શ્રી વિશાખાચાર્ય તપોભૂમિમાં શ્રી કુંદકુંદાચાર્યની ખડગાસન મૂર્તિના સૌએ દર્શન કર્યા તેમજ સૌએ ભાવપૂર્વક પૂજા-ભક્તિ, સ્તુતિ આદિ કરી સાત્ત્વિક આનંદની અનુભૂતિ કરી. ત્યારબાદ શ્રી અરિહંતગિરિ તીર્થમાં ૩૦ ચોવીસી તીર્થકર ભગવાનની પ્રતિમાજુના અને નવગ્રહ જિનમંદિરોના ભાવપૂર્વક દર્શન કર્યા. ત્યાંના પહાડ પર ખડગાસનમાં બિરાજમાન શ્રી નેમનાથ તથા શ્રી પાર્શ્વનાથની પૌરાણિક તથા ભવ્ય પ્રતિમાઓના દર્શન કરી સૌ પાવન થયા. પૂજ્યશ્રી આત્માનંદજીની અમૃતવાણીથી બોધ પામેલા આદ. ભૈયાજુની સૌ મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનોને તે બોધની જાંખી કરાવી હતી. મુમુક્ષુઓની પરમાર્થરૂપી વર્ધમાન થાય તેવો આ યાત્રા પાછળનો હેતુ હતો. ૧૦ દિવસના આદ. ભૈયાજુના સાત્ત્વિક સૌએ ઉત્સાહપૂર્વક ભક્તિ-સત્સંગનો લાભ લીધો હતો.

આદ. મીનાબેન કિરણભાઈ તુરભિયા, આદ. નેમિલાબેન ગગનેશભાઈ સંઘવી, આદ. કિઝાબેન દવે, આદ. સારિકાબેન રાજેશભાઈ, આદ. રીટાબેન યોગેશભાઈ, આદ. રીટાબેન સુતરિયા વગેરે મુમુક્ષુ ભાઈબહેનોએ કોબા સંધ માટે ભોજનની વ્યવસ્થા કરી હતી અને આદ. સરલાબેન બકુલભાઈ પારેખ તથા આદ. મીનાબેન કિરણભાઈ તુરભિયાના નિવાસસ્થાને આવાસની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી. આ બધા મુમુક્ષુઓના પરિવારની ભક્તિ અને અતિથિસત્કાર ખરે જ અનુમોદનીય છે. ચેન્નેઈ સ્થિત સર્વે મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનોનો વાત્સલ્યભાવ અને ધર્મોત્સાહ સરાહનીય છે.

પૂજય આચાર્ય ૧૦૮ શ્રી વિદ્યાસાગરજી મહારાજના સુસ્વાસ્થ્ય અને દીઘિયુષ્ય માટે સંસ્થામાં મંત્રજાપના કાર્યક્રમ

મહાન તપસ્વી અને સંયમી પૂજય આચાર્ય ૧૦૮ શ્રી વિદ્યાસાગરજી મહારાજના સુસ્વાસ્થ્ય અને દીઘિયુષ્ય માટે આપણી સંસ્થામાં મંત્રજાપ, પ્રાર્થના વગેરે કાર્યક્રમો યોજાયા હતા.

સંસ્થાના વિવિધ વિભાગોમાં આર્થિક સહયોગ આપનારા દાનવીર મહાનુભાવો

સંસ્થાના વિવિધ વિભાગોમાં આર્થિક સહયોગ આપનારા નીચેના દાનવીર મહાનુભાવોને સંસ્થા સાભાર ધન્યવાદ પાઠવે છે :-

ગુરુકુળ :	(૧) શ્રી સ્વ. નારણભાઈ પ્રભુભાઈ પટેલ, USA	રૂ. ૪,૨૫,૦૦૦/-
	હસ્તે : શ્રી પ્રવીણભાઈ પટેલ (કાયમીતિથિ, જિનાબિષેક, જીવદ્યા, રેઇન વોટર હાર્વેસ્ટિંગ)	
	(૨) પ્રકાશ કેમીકલ્સ ઇન્સ્ટ્રેન્ચનલ પ્રા. લિ. વડોદરા	રૂ. ૨,૨૧,૦૦૦/-
	હસ્તે : શ્રી અમીબેન તથા શ્રી મનિષભાઈ શાહ (કાયમી શુભેચ્છક તથા દિવ્યધ્વનિ)	
	(૩) શ્રી સ્વ. ઉષાબેન વસંતકુમાર શાહ, અમદાવાદ	રૂ. ૨૫,૦૦૦/-
	હસ્તે : શ્રી હર્ષદભાઈ શાહ	

ભોજનાલય કાયમીતિથી : (૧) શ્રી કલ્યનાબેન પ્રવીણભાઈ શાહ, USA

જીવદ્યા : હસ્તે :- શ્રી પ્રવીણભાઈ એન. શાહ

(૧)	શ્રી સુમિત અને તેજલ ખંધાર, USA	રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/-
	હસ્તે : શ્રી વીણાબેન મહેન્દ્રભાઈ ખંધાર (દિવ્યધ્વનિ, સ્વાધ્યાયહોલ રિનોવેશન, સાધક ઉત્કૃષ્ણ)	

(૨) શ્રી સમીર અને રીના ખંધાર, USA

હસ્તે : શ્રી વીણાબેન મહેન્દ્રભાઈ ખંધાર

(દિવ્યધ્વનિ, સ્વાધ્યાયહોલ રિનોવેશન, સાધક ઉત્કૃષ્ણ)

(૩) શ્રી તારાબેન જગદીશભાઈ પટેલ, USA

રૂ. ૪૨,૫૦૦/-

હસ્તે : શ્રી પ્રવીણભાઈ પટેલ (ગુરુકુળ)

(૪) શ્રી ગં.સ્વ. શાંતાબેન કેશવજી પટેલ, USA

રૂ. ૪૨,૫૦૦/-

હસ્તે : શ્રી પ્રવીણભાઈ પટેલ (ગુરુકુળ)

ભોજનાલય : (૧) શ્રી અમૃતલાલ લલ્લુભાઈ શાહ, મુંબઈ

રૂ. ૨૧,૦૦૦/-

(૨) શ્રી પારુબેન નીતિનભાઈ રાજાણી, ગાંધીનગર

રૂ. ૧૧,૦૦૦/-

પુસ્તક પ્રકાશન : (૧) શ્રી જ્યોતિબેન નરેન્દ્રભાઈ શાહ, રાજકોટ

રૂ. ૩૦,૦૦૦/-

(ચબૂતરા-નિર્માણ)

(૨) શ્રી ભારતીબેન પ્રવીણભાઈ મહેતા, USA

રૂ. ૩૩,૫૦૦/-

(પૂજયશ્રી ઓડિયો-વિડિયો પ્રોજેક્ટ)

સાધારણ : (૧) શ્રી રૂપલબેન તથા ડૉ. જતીનભાઈ કડાકિયા, USA

રૂ. ૨૫,૦૦૦/-

હસ્તે : શ્રી પ્રવીણભાઈ પટેલ

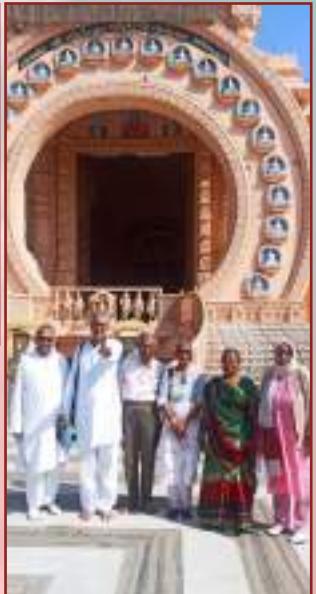
શાનદાન : (૧) શ્રી ભોગીલાલ એન્ડ બ્રધર્સ, અમદાવાદ

રૂ. ૨૧,૦૦૦/-

પૂજયશ્રીની ચોથી પુષ્ટયતિથિ નિમિત્તે સમાધિમંદિરમાં આરાધના (તા. ૧૮-૧-૨૦૨૪)

સોનગાટમાં પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ અને મહામસ્તકાભિષેક પ્રસંગે ઉપસ્થિત કોબાનો મીનીસંઘ

સંસ્થામાં પ્રજાસત્તાકદિનની ઉજવણી વેળાએ

વડાલી મુકામે યોજાયેલ સત્સંગ મેળાવડો (તા. ૩-૨-૨૪)

અયોધ્યામાં શ્રી રામ ભગવાનની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા નિમિત્તે આપણી સંરથામાં ઉજવણી (તા. ૨૨-૦૧-૨૦૨૪)

આ અંકના વિશિષ્ટ સહયોગી દાતા

‘દિવ્યધનિ’ ફેલ્બુઆરી - ૨૦૨૪ ના અંક માટે નીચેના પ્રત્યેક દાનવીર મહાનુભાવોનો

રૂ. ૨૧,૦૦૦/- નો આર્થિક સહયોગ સાંપડચો છે. સંસ્થા તેઓશ્રીઓના આ ‘જ્ઞાનદાન’ની અનુમોદના કરે છે.

૧ સ્વ. શ્રીમતી શૈલાદેવી નવલકિશોર જૈનના આત્મસ્મરણાર્થે

હસ્તો : શ્રી સુરેખાબેન (પં. સિલ્ક્સેન જૈન પરિવાર)

૨ પૂજય ભા-ભાપુજુના આત્મસ્મરણાર્થે

હસ્તો : એક સદગુહસ્થ પરિવાર, અમદાવાદ

૩ સ્વ. શ્રીમતી નયનાબેન મહેન્દ્રભાઈ ગવેરીના આત્મસ્મરણાર્થે

હસ્તો : શ્રીમતી ઘણ્ણિરાબેન તથા ડૉ. મહેન્દ્રભાઈ ચીમનલાલ ગવેરી, અમદાવાદ

Printed & Published by Smt. Dr. Sharmisthaben M. Soneji on Behalf of

Shrimad Rajchandra Adhyatmik Sadhana Kendra - Koba - 382 007. Dist. Gandhinagar (Gujarat).

Printed at Bhagwati Offset, 16/C, Bansidhar Estate, Bardolpura, Ahmedabad - 380 004. Editor : Shri Mitesh A. Shah

To,